

Selling the Schar of Mitzvos

Show# 312 | Feb 27th 2021

כלי יקר שמות פרשת כי תשא פרק לב פסוק לב

ואמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך. לפי שאמר אולי אכפרה בעד חטאתכם, היה לו לומר אולי יכפר ה' בעד חטאתכם כי משה אין בידו לכפר, ועל חטאתם מבעי ליה למימר מה בעד, אלא לפי שמשה מסר נפשו על ישראל ואמר אכפרה הנני כפרה בעדכם כי ראשיהם קרבן אשם של העם, על כן אמר אם תשא חטאתם ואם אין, בין תשא בין לא תשא מחני נא כי אם תשא חטאתם ותקח אותי כפרה בעדם אם כן מחני ואם לא תשא אזי גם כן מחני כי איככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי:

Rabbi Manis Friedman

To hear the whole interview of Rabbi Friedman *click here*

Selected audio from our listeners

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Rabbi Avi Wiesenfeld

טור יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו

כל א' מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין אם הוא זקן גדול אפי' עני המחזיר על הפתחים אפי' בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנא' והגית בו יומם ולילה, ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדות הזמן יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף א

כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזיר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימוש מפך (ישעיהו נט, כא) קרינן ביה (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב). ומי שא"א לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור).

בית יוסף יורה דעה סימן רמו

[בדק הבית] כתב רבינו ירוחם בנ"ב (סוף ח"ה כג.) העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלימודו כמו יששכר וזבולן אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב (שה"ש ח ז) אם יתן איש את כל הון ביתו וגו'. וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא בפרק היה נוטל (סוטה כא.) ומסתברא שהעוסק אבד שכבר ביטל חלקו כך כתבו המפרשים עכ"ל [עד כאן].

שו"ת מהר"ם אלשקר סימן קא

עוד שאלת אם יש ממש באותן שמוכרין זכויותיהן זה לזה אם זכה הקונה או הפסיד המוכר ואם פעולה זו יש לה עיקר

תשובה לא מצאתי מקום לדבר זה כי אם בתשובת שאלה לרבינו האי גאון ז"ל וראיתי להעתיק אותה לך ומשמע תבין עקרון של דברים שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכר התענית הזה יהיה לפלוני מתנה וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני וקנו קנין על זה היש מזה כלו הנאה לאותו שניתן לו כלום וכן מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא התורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו' תשובה כך ראינו כי דברים אלו דברי הבל שאין לסמוך עליהן ואיך יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה והלא הכתוב אומר צדקת הצדיק עליו תהיה וכן אמר ורשעת הרשע עליו תהיה כשם שאין אדם נתפס בעון זולתו

כך אין אדם זוכה בזכות זולתו היחשוב כי מתן שכר של מצות דבר שישארו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו לזה אלו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה וכן הוא מתן שכר כבוד ויקר שנותנים לו לצדיק על מעשיו הטובים וכתות כתות הם שהן מקבילות פני שכינה ומקלסין לפנייהם שבח ואומרים לו לצדיק עלה למדרגתך ועמוד במחיצתך אתה הוא שכבשת יצרך ונשאת משא המצות ולא נטית להנאה מצוייה אלא עזבת את תאותך וסבלת עול יוצרך וסגפת עצמך ביראתך עתה בא וקבל שכרך ותהנה מזיו השכינה כמו שאמרו חכמים מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ולא רביה ולא משא ולא מתן ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והם נהנין מזיו השכינה וכל אחד ואחד מעלתו לפי מעשיו כמו שכתוב ושבתי וראיתם בין צדיק לרשע וגו' ומה תלמוד לומר בין עובד אלהים לאשר לא עבדו אלא כל אחד ואחד לפי עבודתו מתן שכרו וכן אמרו חכמים אמר ליה בר ה"ה"א להלל היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו אשר לא עבדו אמר ליה עובד אלקים ואשר לא עבדו תרויהו צדיקי נינהו אלא אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד אמר ליה ומשום חדא זימנא יתירא קרי בה לא עבדו. אמר ליה צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי בזוזי תריסר פרסי בתרי זוזי. וזה השוטה שמכר תעניתו אכלה כלבא לשירותיה מה שכר יש לו לפני השם ית' וכבר נטל דמים זה לא ליי' ישב בתענית אלא סגף עצמו ונפשו באותן הדמים והוא קרוב לקבל פורענות מלקבל שכר כי עשה שם שמים פלסתר וכקרדום לאכול בה לחם. אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהן צריכין ומלמדין יש לו שכר גדול בכך והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר פעמים אין לו שכר וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך ויש לו הנאה בכך כברכת אותו עני או אותו חכם וכן המסעד מקיימי מצות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמצות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר והשכר שיש לו על פעלתו הוא. ומי שמשיא עצמו לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה לבוז הוא ולעג וכל הון יקר וחמודות אין אדם קונה בו שכר חבירו וכן כתוב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ואמרו חכמים מאי בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כיוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוּוּ מר עבד פרקמטי' ומר עסק בתורה אמר ליה פלוג דאיפלוג יצאת בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז ובוזו לו עכ"ל. וכל דבריו דברי קבלה הן ואין להוסיף ולא לגרוע. ושלוש כנפשי אביך. משה נ' אל אשקר. נר"ו:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לז

בעניין עסק ישכר וזבולון הלכה למעשה

א. ביאור ששותפות ישכר וזבולון אינה מעניין צדקה כלל

הנה עניין ישכר וזבולון הנזכר ברש"י בריש זבחים (ב' ע"א ד"ה שמעון אחי עזריה - על שם שעזריה עסק בפרקמטיא וסיפק צורכי שמעון אחיו בשעה שהיה עוסק בתורה, והתנו ביניהן שיהא חלק לעזריה בשכר תלמודו של שמעון כדאמרינן בסוטה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' לא כשמעון אחי עזריה לפיכך נקרא על שמו שלמד על ידו) ובפ"י החומש בפ' ויחי (מ"ט, ג' שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים

בתורה הוא שאמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים) ובפ' ברכה (ל"ג, י"ח שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה), הוא ברור ופשוט שאינו ממצוות צדקה. דכי ח"ו שבט ישכר היו עניים, והא גם לשבט ישכר היה חלק בא"י ולקח נחלה כמו זבולון וכל השבטים. ומפורש ביהושע (י"ט, י"ז - כ"ג) נחלת ישכר שיצא בגורל הרביעי. וברש"י בפירוש החומש בברכת משה רבינו איתא על הקרא כי שפע ימים יינקו (ל"ג י"ט) שכתב שהוא על שניהן, דפי' דיינקו בלשון רבים הוא ישכר וזבולון ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. ועל הקרא דשפוני טמוני חול (שם) פרש"י טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של ישכר וזבולון היה. ואף שבגמרות שאצלינו ליכא זה בגמ' דמגילה (ו' ע"א, אמר זבולון לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות וכו' אמר לו כולן צריכין לך על ידי חלזון שנאמר ושפני טמוני חול), משמע שלרש"י היתה גירסא כזו. ואולי גם לרש"י לא היתה גירסתו בגמ' אלא זבולון, אבל מכיון שכתוב טמוני חול, ואם רק בחלקו של זבולון היה זה הרי לא מצינו שבחלקו של זבולון היו מקומות של חול, שלכן סובר רש"י שמוכרחין לומר דזה קאי על חלקו של ישכר - שבחול נמצא זכוכית לבנה והיה נמצא רק בחלקו של ישכר. שהרי רש"י בעצמו מסיק על מה שכתב ובחלקו של ישכר וזבולון היה, כמו שאמרו במס' מגילה רק מה שנאמר שם על זבולון. עכ"פ מפורש בקראי שגם שבטו של ישכר לא היו עניים שזבולון הוצרך לפרנסן מדין צדקה.

וא"כ הוא כמתנת איש עשיר לחברו העשיר מצד רעות וכדומה, שלא שייך זה למצוות צדקה, ואין על זה ממילא שכר שנאמר בתורה עבור מצוות צדקה. ואולי יש גם על זה שכר עבור עניין השלום ואהבה שגורם זה ביניהם. ואם הוא לת"ח איכא בזה משום כבוד התורה ואתייקורי הוא דמתייקר הנותן לו, כהא דאיתא בקידושין דף ז' ע"א שאשה מתקדשת בזה שנתנה לאדם חשוב בהיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה.

וקצת קשה על רבי זירא בחולין סוף דף מ"ד דכי הוו מזמנין ליה מבי ריש גלותא אזיל, מטעם דאתייקרו מתייקרי ביה, ולא היה שקיל כי משדרי ליה משום דשונא מתנות יחיה. הא בקידושין איירי דנתנה לו כסף, שג"כ אם הוא אדם חשוב איכא לה הנאה דחשיבות נתינת כסף ליהנות מקבלתו, וא"כ מדוע לא קיבל מהם רבי זירא מטעם זה עצמו. ואולי רבי זירא לא היה מחשיב עצמו לחשוב כל כך שיהיה להנותן הנאה בקבלתו, ורק בזה שסועד אצלם שהוא חשיבות הניכר להם ולעלמא הוה אזיל. אבל כשידוע שנותן לו מחמת דאתייקר הנותן גם בקבלתו בצנעא מחמת דאדם חשוב הוא, היה מקבל, כדאיתא בכתובות דף ק"ה ע"ב בעובדא דרב ענן דאייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי שקיבל ממנו כשאמר לו הנותן שהביא לו זה מחמת שנתנית מתנה לת"ח הוא כאקרובי בכורים.

אבל ודאי כשנותן אחד מתנה לחברו יותר מהרגיל, ליכא שום שכר ע"ז. דהא אין בו גם עניין עשיית שלום, וגם אפשר אין רוח חכמים נוחה מזה. דהא אף בשעה שכותב נדוניא לבתו בשעת נישואיה שהוא תקנתא דרבנן, אין רוח חכמים נוחה כשנותן יותר מדאי בכתובות ריש דף נ"ג, משום שכותב לבתו מה שהיה ראוי להוריש לבניו, והוא בכלל איעבורי אחסנתא. וכ"ש במתנות לאחרני כשאין לו חיובים להם, שלא ניחא לחכמים כשהוא שלא כדרך הרגילות. וגם ביותר מחומש הא אסור מתקנת אושא לבזבז אף לצדקה (כתובות נ' ע"א), וכ"ש שאינו רשאי לבזבז לענייני רשות. ואף שמסתבר שלבזבז על הוצאתו לו ולאשתו ולבני ביתו לא אסור - דהוא מטעם שלהנאת עצמו ובני ביתו לא רצו לאסור, רק מדרך המוסר - דהא לא מצינו מי שיזכיר תקנת אושא גם בענייני רשות דהוצאתו

לאכילה ולכסות שלא יהיה יותר מחומש, אלא רק לבזבז לצדקה ולשאר מצוות אסרו מתקנה. אבל ודאי שאיכא כ"ש, שיש איסור מתקנה זו לבזבז למתנות בעלמא שלא לעניים. ודוחק לומר שעזריה אחי שמעון היה עשיר גדול שבפחות מחומש פרנסו לשמעון בכל צרכיו לו ולאשתו וזרעו, שהי"ל להזכיר באיזה מקום.

ב. ביאור השותפות שבין ישכר לזבולון, שזבולון היה טורח בחלקו ובחלקו של ישכר וחולקים בריווח של שתי הנחלות

אלא הנכון בזה דעניין ישכר וזבולון לא היה כלל עניין צדקה, ולא היה יכול זבולון ליתן לו כלום מסך הצדקה שהיה צריך ליתן, אלא שהיה זה עניין שותפות ממש. שזבולון נתן לישכר כל שכר הפועלים בהשדות וכל מה שהיה צריך ישכר להשלים במלאכות דגברי. וגם כיון שהגברי לא הלכו מבתיהם ומביהמ"ד הרי לא יכלו גם הנשים לילך לשדות, דהרי צריכות לשמש בעליהן ובניהן אף כשהם גדולים במלאכות דאפיה ובישול וכדומה, וגם להביא מה שצריך לקנות. וכל זה היה חושב זבולון, כל מה שהוציא על חלק ישכר, ומה שנצמח, וכן מה שהרוויח אחר ניכוי ההוצאות אצל זבולון במסחריו בהאניות, והיו חולקין בין שניהם כפשטות הלשון.

וכיוון שלא היה עניין צדקה היו צריכין להתנות, והתנו על אופן זה. ונמצא שלא היה נותן זבולון לישכר מחצה שלם מכל מה שהרוויח, דהא זבולון נטל גם מחצה מכל מה שהרוויח ישכר משדותיו ומחול שלו שהיה נמצא שם זכוכית לבנה. שמן השדות והגנות והבהמות של ישכר היה לזבולון איזה חלק כאריס וקבלן, וגם מהזכוכית לבנה שהיה נמצא בחול ג"כ היה צריך עבודה הרבה להשיגם, שלא היו מונחים למעלה ע"ג החול דליכא דבר זה, אלא צריך ע"ז עמל ויגיעה להשיגם מהחול עד שיהיה ראוי למוכרם ומחמת זה ג"כ בזכוכית היה איזה חלק שהיה שייך לזבולון, וגם מה שלוקחין סרסורים בעד טרחת המכירה. וכשהיו חולקין, חילקו מחצה למחצה מכל הרווחים שהיה בשני החלקים שהיה להם בא"י, וגם מהעמל והיגיעה שהיה עוסק זבולון גם לבד בשתי הנחלות בנסיעותיו באניות למוכרם היה עכ"פ גם זבולון נוטל מחצה מהרווחים, שלכל הפחות הוא פלגא של ישכר - דהרי הוא בעל השדות והבהמות שבחלקו וחלקו של זבולון כאריס וקבלן היה מחצה. שא"כ לא היה לישכר מחצה שלם במתנה מזבולון כפי העניין שעשו ביניהם ממה שהרוויח זבולון, דהרי נטל זבולון מצד טרחתו בשותפות כאריס וקבלן גם מחצה מחלקו של ישכר, המגיע לישכר מצד שהוא הבעלים - שהוא לכה"פ מחצה ריווח מנחלה שלו. ואם היו הרווחים אחר ניכוי ההוצאות שווין בחלק ישכר לרווחים שבחלק זבולון, נמצא שישכר נטל רק כל מה שהיה ריווח בחלקו - אבל חנם בלא שום הוצאות, דכל ההוצאות הוציא זבולון משלו, שזה היה עניין שותפותו עם ישכר - דהמחצה שבחלקו של זבולון שצריך ליתן לישכר הניח ישכר לזבולון בעד החלק שהיה צריך ליתן לזבולון בשלו.

אבל משמע שזבולון היה מרוויח יותר מחלקו בארץ ישראל שהיה שווה לחלקו של ישכר, בשביל המסחר בהדברים שהיו בחלקו. דכן משמע מגמ' דמגילה דהיה חלקו של זבולון עדיפא משדות וכרמים. שהרי זבולון התרעם על נחלתו לפני הקדוש ברוך הוא והשיב לו כולן צריכין לך על ידי חלזון, אמר לפניו רבונו של עולם מי מודיעני (על זאת לתת לי דמים - רש"י) אמר לו שם יזבחו זבחי צדק סימן זה יהיה לך (כאשר אסור גזל בעולה כך לא יגזלו ממך כלום) וכשירצו ליקח בלא דמים אינו מועיל להם כלום. ואם היה לעניין פרנסה שווה לשדות וכרמים, הרי עדיין טענתו דזבולון גדולה, מדוע לפרנסה דמידה זו דכל השבטים נתן לו הקדוש ברוך הוא באופן קשה, אלא ודאי שהיתה מרובה בעושר. שנמצא שאף שחילקו ביניהם ריווח דשני החלקים בשווה, היה יותר הרבה לישכר מכפי שהיה לו כל הריווח דמחלקו - אף אחר דכל המלאכות עשה זבולון, דהרי הוא שותף לחלק שמרובה אף לעשירות.

ובעד זה דהיינו טרחתו של זבולון וההוצאות שהוציא בחלקו של ישכר משלו, ומה שעשה את ישכר שותף לחלקו שהיה מרובה בעשירות, התנו שיחלקו השכר שנותן הקדוש ברוך הוא בעד לימוד התורה לעוה"ב. ונראה שגם השכר דאיכא מלימוד תורה גם בעוה"ז לעניין שאוכלין פירותיהן בעוה"ז שאיתא ברפ"א דפאה, ולענין שתורה מגנא ומצלא דאיתא בסוטה דף כ"א ע"א היה ג"כ שכר זה לזבולון.

ג. המצווה שיש לזבולון בעסק ישכר וזבולון, ואם יש מצוות צדקה למי שכילה כל נכסיו מחמת שלא עבד לפרנסתו וניחא לפ"ז מה שלא הזכירו הטור והרמ"א דין זה בהלכות צדקה אלא בהלכות ת"ת (יו"ד סימן רמ"ו סעיף א'). משום שדין זה הוא אף שליכא מצוות צדקה כלל, כהא דישכר שלא היו עניים, שמצד מצוות צדקה ליכא. אלא הוא דין אחר שאיתא רק בתורה, שהוא אפילו במי שאינו עני. דהרי עניין זה הוא גם במי שיש לו נכסים ויכול לעסוק בהן וירוויח כמו שאר אינשי. ומצד מצוות צדקה מסתבר שליכא באיש כזה אפילו אם אירע שמחמת חשקו בלימוד התורה אינו רוצה להתעסק בנכסיו אלא ללמוד תורה ולהתפרנס מצדקה, אין מחוייבין ליתן לו, אלא יש לו רשות למכור תחילה מה שיש לו ולהתפרנס מזה, ואחר שיכלו מעות ההם יהיה רשאי אז ליקח צדקה דהרי אז הוא ממש עני. ואף כשהוא עצמו גרם לזה שלא בשביל לימוד תורה, והוא פושע, חייבין לפרנסו מצדקה. ובפירוש אמרו בב"מ דף ט' ע"ב דאי בעי מפקר לנכסי והוי עני וחזי ליה, ואף שאמר זה לרבי אליעזר לטעם מה שאמר שהמלקט את הפאה לפלוני עני זכה לו כו"ע מודים בזה. אך שרבנן סברי דלא אמרינן זה למיגו התם לעניין לזכות לעני, משום דתרי מיגו לא אמרינן. וכ"ש במי שהתעצל לעבוד את שדותיו אף שהוא בשביל עצלות, ומכרם ואלו את דמיהן ונעשה עני, שהוא נוטל לקט שכחה ופאה, וגם שצריכין ליתן לו מקופה של צדקה. שלכן ודאי רשאי מי שנפשו חשקה בתורה למכור את נכסיו ולאכול דמיהן, אף שיצטרך ליקח צדקה כישכלו המעות.

אבל אף שלא היה מצוות צדקה לזבולון ליתן לישכר, היה דבר גדול ומצווה גדולה מאד ואף ליתן המחצית באופן שותפות שהתנו, שזבולון יעבוד לפרנסה בשדות ישכר ובשדות של עצמו וגם יעשה פרגמטיא באניות ויתן החצי מהריוח שבשתי הנחלות ובריוח הפרגמטיא באניות לישכר, וישכר יתן לזבולון החצי שכר שהקב"ה יתן לישכר עבור לימוד התורה שלו בין בעוה"ז בין בעוה"ב. שא"כ נמצא שאין זה דין בצדקה - שמצוות צדקה לא מקיים בזה, דהא הם דמי פירעון על מה שקנה בקניין שישכר לומד התורה. והיינו דכשלא היה אפשר לו לעסוק רק בתורה אלא בדרך זה שימכור החצי שכרו שיתן לו השי"ת בעד לימוד רשאי, וזבולון רשאי לקנות. ולא יצא זבולון בזה במצוות צדקה ויצטרך ליתן מעות אחרים, מחצי הריוח שנשאר לו, לעניים.

וזהו ממצוות לימוד ועסק בתורה. שאמרה תורה לאלו שאי אפשר להם ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו - יספיק לאחרים הלומדים, שכתב המחבר בר"ס רמ"ו, והרמ"א הוסיף ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, וכל זה בין לשון המחבר בין לשון הרמ"א הוא מהטור. ואין זה ממצוות צדקה שהוא דווקא כשאינו שום נכסים ולא מאתים זוז, אלא אף למי שיש לו שדות דמעבדם ויש לו פרנסה כראוי, או שהוא יכול להרוויח בעצמו במלאכה ובסחורה, וליכא מדין צדקה ליתן לו, אבל נפשו חשקה בתורה ללמוד כל הזמן, יכול אדם להתנות עמו שיהיו שותפים בדרך זה שיחלקו שניהם בהשכר, והוא יעסוק בענייני פרנסה וחברו הת"ח יעסוק בתורה. ויחלקו בין שניהם - שני ענייני הרווחים שיתן להם הקדוש ברוך הוא, שהוא כדכתב הש"ך (ס"ק ב') כלומר שכר תורה ושכר מה שירוויח זה יהיה בין שניהן ביחד.

וכיון שבעצם מצד מצוות לימוד התורה הא צריך כל אחד ואחד ללימוד בעצמו כל התורה כולה ולידע אותה, שמצד

זה כתב הרמב"ם בפ"א מת"ת ה"י עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח, וכן פסק המחבר שם סעיף ג'. ואף שהרבה אינשי וכמעט כולם לא היה בכוחם ללמוד כל התורה כראוי בכל ימי חייהם, אף אלו שהאריכו ימים, ומ"מ קיימו המצווה מאחר שעסקו כל חייהם לפי כוחם. אבל הא הרבה אינשי בכל זמן חייהם ג"כ א"א שילמדו, דהא צריכים לעבוד לפרנסתם בשדות ובכרמים לחיותם וכדומה, והרי הם אנוסים ואונס רחמנא פטריה. עכ"פ הא היה נמצא שמצוות לימוד התורה וידיעתה בכל פרטיה ודקדוקיה לא קיימו אותה ממש אלא יחידים שבדורות הראשונים וגם אלה לא תמיד היה בדרך הטבע אלא בדרך נס, כהא דחסידיה הראשונים שעלייהו נאמר בברכות דף ל"ב ע"ב מתוך שחסידיהם תורתן משתמרת. וגם משמע שהוא רק לעניין שלא ישכחו, כדפרש"י משתמרת בתוך לבם שאין תלמודם משתכח, אבל לא ללמוד מחדש מה שלא למדו עדיין. ואף שאיתא במנחות דף צ"ט ע"ב, דשאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יונית. ומשמע שהסכים ר' ישמעאל שהוא אמת, דהא השיב לו דמקרא דאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפוך והגית בו יומם ולילה (יהושע א', ח') הוא חיוב ממש אף ליהושע שהיה חכם היותר גדול אחרי משה, מ"מ היה זה (ידיעת התורה כולה דבן דמה) רק מן היחידים שבדורות. ואף שמשמע שלא היה סמוך, צריך לומר שהוא משום שהיה עדיין צעיר לימים, כבן עזאי ובן זומא (סנהדרין י"ז ע"ב רש"י ד"ה שמעון התימני - תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה, ושם רב נחמן בר יצחק מתני חמשה שמעון ושמעון וכו', וברש"י ד"ה רב נחמן - וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע. ועי' רש"י ריש פ"ד דמסכת אבות) דהא א"א לומר שרק בכמות למד ולא בעמקות טעמי הדברים דהא א"כ היה חסר לו מלימוד התורה יותר ממה שלמד וידע.

עכ"פ הא לימוד התורה כולה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה הוא כמעט אי אפשר אף לאנשים חכמים גדולים ביותר אף בזמן חכמי התלמוד, ואף לדורות הנביאים ויהושע וזקנים לא היה לרובא דרובא, וגם כמעט לכולם, שיוכל איש אחד ללמוד כל התורה כולה כשיצטרך גם לעבוד לפרנסתו בשדות וכרמים וכדומה. ואף שהם אנוסים מ"מ הא עכ"פ לא היה שייך ידיעת כל התורה באיש אחד, רק להצדיקים שבדור המדבר שלא הוצרכו לעבוד לפרנסתם לא בשדות וכרמים וכדומה ואף לא בבית, אבל לא משבאו לארץ. ולכן עשו בשביל זה ישכר וזבולון שותפות. שישכר שהיה נפשו חשקה בתורה ביותר יעסוק רק בתורה, וזבולון יעסוק בפרנסה, שהוא בכל עבודת שתי הנחלות של ישכר ושל זבולון, וגם בפרגמטיא משום שלא היו הרבה שדות וכרמים בנחלתו, ושיחלקו שווה בשווה בהשכר שיש לשניהם בין בשכר הגשמי שבא ממעשיו דזבולון ובין בשכר לימוד התורה כל הימים שבא מישכר. כדי שישכר שלומד תורה יהיה בכוחו ללמוד כל התורה כולה שבכתב ושבפעל פה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה, שע"י שניהם שייך שתתקיים המצווה דלימוד וידיעת כל התורה ע"י שנים, אחד משבט ישכר ואחד משבט זבולון. שהוא דבר גדול לכל ישראל, לבד עצם קיום המצווה, ששייך בדרך שותפות זה להרבה אינשי הרוצים לקיים מצוות לימוד וידיעת התורה. שא"כ נמצא שהוא מצווה אחת שנעשה בין תרוייהו אינשי דישכר ודזבולון, שלכן ליכא לתרוייהו אלא שכר דקיום מצוות לימוד וידיעת כל התורה שהוא מצווה אחת, אבל הגדולה ביותר, ושכרה מרובה ביותר וחולקים בין שניהם מחצה לישכר ומחצה לזבולון.

וניחא מה שהוא דווקא בהתנו, דבלא התנו אין לזבולון כלום, אף לא מצוות צדקה - דהא ישכר אינו עני ואינו יכול ליטול מצדקה וזבולון היה אסור ליתן מצדקה, וגם לא יוכל ליתן אף לעני יותר מחומש, וגם הא אין ליתן כל מעות הצדקה שלו לעני אחד כדאיתא בש"ע סימן רנ"ז סעיף ט', אלא דעניין זה לא שייך לצדקה כלל - אלא הוא רק לימוד

התורה ממש, דמתקיימת מצוות לימוד התורה לזבולון בזה שנותן לישכר לפי תנאם החצי מהרווחים שלו כדי שיוכל ישכר לעסוק בתורה כל העת ויקיים ע"י שניהם מצוות לימוד התורה בכל ענייניה כדלעיל.

וכיוון שהוא עניין קניין מצוות לימוד התורה וידיעתה לעצמו יש על זה שיווי, והשיווי הוא שיהיו שניהם שותפין בכל ענייני הרווחים בין שיהיה להם בעולם הזה - שכל העסק והמלאכה הוא על זבולון, ובין שיהיה להם הקרן בעוה"ב והפירות בעוה"ז ולהיות מגנא ומצלא - שכל הלימוד והעסק בה הוא של ישכר. שלכן בישכר ממש בעובדא, היה נמצא שלא היה מחצה הריווח של ישכר ממש כל החצי משל זבולון, דהרי החצי ריווח דהיה לישכר מחמת שהשדות וכרמים וכדומה היו שלו ורק כל העבודה היתה מוטלת על זבולון, היה סגי השיווי לעניין קניין זה במה שנעשו שותפין לחלוק שווה בשווה ברווחים שמשתי הנחלות, אף שהמחצה ריווח משדות וכרמים וכדומה מחלקו של ישכר היה מדינא של ישכר. וכשנעשו שותפין באופן זה שאר אינשי כשמעון ועזריה, שלא הרוויח שמעון כלום בעצמו - שלא היו לו נכסים וגם לא מעות לעשות בהם סחורה, ג"כ היה נותן עזריה כל החצי רווחים שהמציא השי"ת לעזריה. ואם העובדה היתה שהיה לשמעון איזה דבר מנכסים ומעות, אה"נ שנתן שמעון לעזריה אחיו לעסוק בהם, ולא היתה המחצה ריווח שנתן עזריה לשמעון כולו משל עזריה מדינא, דהרי היה מעט ריווח גם מהקרן שהיה לשמעון, והוא ממש כעובדא דזבולון וישכר.

ד. שבשותפות ישכר וזבולון צריכין לחלוק שווה בשווה דווקא, ומה ששותפות זו נעשית גם בלא קניין

וסובר הרמ"א שצריכין להיות העוסק בתורה כישכר והעוסק בפרגמטיא כזבולון, שותפין לחלוק שווה בשווה. שכן כתב אחרי שהוסיף על דברי המחבר - שכתב שמי שא"א לו ללמוד בעצמו יספיק לאחרים הלומדים - ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, ויכול אדם להתנות עם חברו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסתו ויחלוק עמו בשכר. ופי' הש"ך בסק"ב כלומר שכר תורה ושכר מה שירוויח זה יהיה בין שניהם ביחד. ונראה שהטעם שצריכין לחלוק בשווה מחצה למחצה, ולא סגי במה שיתנו שיתן זבולון לישכר רק מה שיפסיד ע"י לימודו, דהוא רק דמי הפועלין וחלק האריסין שצריך ליקח מאחר שעוסק בתורה וזה מה שחסר ליה לישכר, וצריך לומר דזה היה מתנה מזבולון לישכר, וכיון שישכר לא היה עני לא היה ע"ז מצוות צדקה אלא מתנה לעשיר שליכא מצווה. ואף שע"ז גרם שישכר היה יכול לישב וללמוד, מה שבלא זה היה צריך לעבוד בשדותיו - ואף אם היה עובד בשדותיו על ידי פועלין הרי צריך להשגיח עליהן כדאיתא בב"מ סוף דף כ"ט ע"ב דא"ר יוחנן הרוצה לאבד מעות שהניח לו אביו ישכור פועלים ואל ישב עמהן, ואף דלאבד המעות שאמר שם תרגומא בתורי דנפיש פסידיהו (שאינ דרך הפועלים לחוס על הכרם ועל השוורים ומנהיגים אותן על הגפנים ועל הנטיעות והם מתקלקלין והשוורין נסחבין ונשברים - רש"י), אבל פסידא איכא גם בפועלים שבכל דבר, וגם הא לחרישת שדות הא צריך לעבוד בתורי - שנמצא שזבולון עשה לישכר כבר מה שסילק כל המלאכות והטירדות ויכול ישכר ללמוד, מ"מ לא די בכך כדי שיחלקו בשכר תורה שישכר לומד. דהא לא נעשה בזה שהתנו שיהיו מחמת התנאי על זבולון חיובים לעשות, ואף אם נמצא אופן שיתחייב זבולון הרי פועל יכול לחזור בו. לכן הוכרח זבולון שרצה לזכות בזכות התורה שילמוד ישכר להתחייב באופן שלא יוכל לחזור, והיינו להתנות שיהיו שותפין בכל הרווחים שיהיו לשניהם מכל דבר.

ולא מיבעיא להרמ"א בחו"מ סימן קע"ו סעיף ג', דעל מה שכתב שם המחבר האומנים שנשתתפו באומנות אף על פי שקנו מידם אינם שותפים כיצד שני חייטין וכו' שהתנו ביניהם שכל שיקח זה וזה במלאכתו יהיה ביניהם בשווה אין כאן שותפות כלל שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כ' הרמ"א ל"א הראשון, אינם יכולין לחזור בהם בזמן

שהתנו אפי' בדבר שלא בא לעולם, שא"כ גם כשהתנו בפירוש שזמן השותפות הוא לעולם אין יכולין לחזור לעולם, אלא אף לי"א השלישי שעל להבא יכולין לחזור מי מהם, ואף להמחבר שם שהוא שיטת הרמב"ם רפ"ד מהלכות שלוחין ושותפין (ה"א - ב') ששותפין צריכין קניין ומטעם זה בשני אומנים שהתנו שכל מה שירוויחו באומנותן יהיה לשותפות אינו כלום, מסתבר דמצד החביבות שיש לזבולון שיהיה לו חלק בלימוד התורה ושכרו, גמר ומקניא לישכר חלק במה שירוויח, וישכר שיש לו חשק גדול ללימוד התורה גמר ומקניא חלק בשכר לימודו, שלכן אין להו צורך לקניין. וזה נראה שמועיל אף לקניין שותפות דאומנים דהא שייך שישעבדו גופם כדכתב הראב"ד שאדם יכול להקנות את עצמו לחבירו בקניין כדין עבדים, ועיין בכ"מ שם ובב"י ריש סימן קע"ו דהרמב"ם אינו סובר דנימא כן מאחר שלא פירשו בהדיא שמשעבדים גופם עיין שם, שלכן בתנאי דישכר וזבולון שודאי יש לנו לומר בזבולון שרוצה לזכות במצוות לימוד התורה עושה זה בשמחה וברצון גמור - משעבד עצמו לגמרי, וכן ישכר שחשקה נפשו בתורה וא"א לו בלא זה שיעשה השותפות עם זבולון נמי משעבד עצמו לגמרי, שלכן גם להרמב"ם משעבדין עצמן בלא קניין, וקיים שותפותם לעולם, כיון שרוצים כן ממש ברצון גמור.

וכיוון שהוכרחו להיות שותפין, הרי לא שייך שיתן זבולון לישכר פחות ממחצה בסתמא. ורק כשישום שותפין דעלמא שחלקו של אחד שווה כשנים של חברו, אז שייך שיתנו שיהיה שותפותם בדרך זה שני חלקים שהם שני שלישים למי שחלקו שווה יותר וחלק אחד שהוא שלישי הריוח יהיה למי שחלקו שווה רק החצי. וגבי שותפות דישכר וזבולון הא זה ודאי יודעין שניהם וגם כו"ע שהריוח דהוא השכר שנותן השי"ת עבור מצוות לימוד התורה, שלבד שמגנא ומצלא גם בעוה"ז הרי עיקר השכר דבמתני' ריש פאה נקרא הקרן הוא לעוה"ב, דהוא מדברים שאוכלין פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, שיפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז כדא"ר יעקב במתני' דאבות פ"ד משנה י"ז, שנמצא שליכא שומא כלל על זה. אבל החצי שכר מוכרח ישכר ליתן זבולון בעד חלקו אף שהוא הרבה יותר מחלקו של זבולון, דהוא כשנים שהטילו לכיס כשחלק הגדול צריך לקטן שלכו"ע הוא בסתמא למחצה כדאיתא בכתובות צ"ג ע"א אמר שמואל שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע, אמר רבה מסתברא מילתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה (שלקחו בהן שור לחרוש וחורשין בו ואין חלקו של זה מועיל בלא חלקו של זה כלום הלכך חולקין בשווה - רש"י) וכ"ש כשהתנו.

ומסתבר לע"ד שהמחצה למחצה הוא דווקא גם לזבולון, דלא יוכל ישכר לומר שאינו רוצה ליתן חצי שכרו משכר לימוד התורה אלא פחות מזה. דהרי מקליש בזה את גודל המצווה דתמיכת לומדי תורה שעושה זבולון, וגם החסד הגדול שעושה עמו זבולון שעל ידו היה יכול ללמוד תורה. ואם הוא בתחילת התנאי, הרי יש לו לידע שעל ידי זבולון יוכל ללמוד תורה, שצריך להכיר לו טובה על שאף בעוה"ז שיצה"ר אינו מניח לעשות דבר גדול כזה, נתחזק זבולון ונותן לו מחצה משכרו כדי שיוכל לישב וללמוד. וכן זבולון אין לו לפחות משכרו של ישכר אף שישכר נתרצה לזה - לא רק מחמת שלא היה נמצא לו שותף אחר מי שמכיר גודל חשיבות התורה ושכר עוה"ב וגם מה שהתורה מגנא ומצלה אף בעוה"ז ושהיה יכול לעמוד נגד יצר דתאוות הממון, אלא אף אם הסכים לפחות ממחצה מרצונו אסור - דהא הוא זלזול בחשיבות התורה. שלכן אף שרשאי האדם לזלזל בחפציו ולמוכרם בזול כשלא מזיק לאינשי בזה (עיין בב"מ דף ס' ע"א, ולא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב) אינו רשאי לזלזל בחשיבות התורה. וגם אין לו להוסיף וליתן לשכר יותר ממחצה, חדא כדי שלא יאמרו אינשי שלא אפשר להשיג שכר תורה אלא דווקא כשיתן להלומד תורה עוד יותר ממחצה שהוא דבר קשה ביותר וימנעו לגמרי מלעשות שותפות כזה עם לומדי תורה. ועוד דכיון דסגי במחצה לזכות במצוות לימוד התורה ושכרה, הרי איכא על היתרון מזה תקנתא דאושא דאל

יבזבז לצדקה יותר מחומש. שלבזבז לשכר תורה יש למילף שלא יבזבז יותר ממחצה לזה. דכיוון דכבר ליכא עניין ההיתר דשותפות בתורה כישכר זבולון ביותר ממחצה, איכא ממילא האיסור דתקנת אושא.

ה. בטעם מה שהביא רבנו ירוחם דאם מכר אדם חלק מלימוד תורה שכבר למד, איבד הלומד את חלקו אף שהקונה לא קנה כלום

והנה ר' ירוחם בסוף נתיב ב', אחר שכתב הא דקודם שעסק בתורה יכול להתנות שיעסוק חברו בסחורה ויטול חלק מלימודו כמו ישכר זבולון אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש כל הון ביתו וגומר וזה עניין הלל ושבנא, הוסיף ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו, ושכך כתבו המפרשים. היינו שאף ששבנא לא יכול לקבל זה (בסוטה כ"א ע"א, דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוו, הלל עסק בתורה שבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב וליפלוג, יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו') מ"מ אם הלל היה מסכים לזה איבד חלקו דהוא החצי שהבטיח לשבנא, שלכאורה הוא דבר תמוה. וצריך לומר שהוא מסברא מטעם דהוא זלזול בשכר השי"ת שנותן לעוסקים ועמלים בתורה, ולא היה איכפת ליה ליתנה למי שלא שייך, בשביל ריווח המעות שנותן לו.

ואף שהלל עדיין משמע שהיה עני, ולא היתה עובדא זו לאחר שעלה הלל לגדולה ונעשה עשיר, דאז ודאי לא היה סלקא אדעתיה ליתן לשבנא חצי שכרו שבעד לימודו שהוא בעוה"ב בעד מעות, דהא לא היה לו שום צורך בהמעות, ואם נזדמן איזה צורך היו כל ישראל נותנין לו. אלא שודאי היה זה בזמן שעדיין היה עני גדול. ומ"מ מאחר שכבר למד אין לו ליתן חלק משכרו בעד הלימוד, אף שהשכר שרצה שבנא לתת הוא גם בשביל לימודו דלהבא, דמסתבר דהשכר בעד לימודו דמכאן ולהבא היה יכול ליתן אף שכבר הלל גדל בתורה, דהא ודאי זבולון אמר זה לישכר כשכבר נתעסק ישכר בתורה וראה שנפשו חשקה לעסוק רק בתורה והסכימו לזה מן השמים. אלא ודאי מה דלא הסכימו לשבנא מן השמים היה זה משום דרצה שבנא שיתן לו הלל חלק גם במה שלמד תורה מכבר, שזה אינו כלום - לא רק מחמת שלהלל היה שכר יותר גדול על לימודו באותן הימים שהיה עני גדול ביותר, כדאיתא ביומא דף ל"ה ע"ב שהלל מחייב את העניים שאם אומר העני שמה שלא עסק בתורה היה משום עניותו שהיה טרוד להשיג מזונותיו אומרין לו כלום עני היית יותר מהלל - אלא אף עם כל אדם לא שייך ליתן חלק מהזמן שקודם שהתנו עשיית השותפות, אף שעדיין צריך העוסק בתורה להשותפות, משום שעדיין דחוק הוא שבשביל זה נתרצה. ונראה שהוא מטעם שנמצא שהוא יותר ממחצה, שכתבתי לעיל שאין יכולין משום שהוא זלזול בשכר התורה שנותן השי"ת לעוסקים ועמלים בתורה. וע"ז חידש רבנו ירוחם בשם המפרשים, דאף שדבריו בטלים לגבי העוסק בסחורה, מ"מ העוסק בתורה שנתרצה לזה אבד חלק המחצה שהבטיח. והוא לעונש על זלזול בשכר שנותן השי"ת לעוסקים ועמלים בתורה. דרק להעשות שותפים שווה בשווה הותר, ולא ליתן להעוסק במלאכה ופרגמטיא יותר ממחצה בהשותפות כדכתבתי לעיל, וסברי כן הרמ"א והש"ך.

ו. אם עשיר גדול רשאי לעשות שותפות עם ת"ח ולתת לו פחות ממחצית רווחיו

אבל מסתבר לע"ד שאף שודאי שהשכר שנותן הקדוש ברוך הוא לעוסקים ועמלים רק בתורה - שהעיקר הוא בעוה"ב - הוא יותר מכל הרווחים הגשמיים שבעוה"ז, והוי זלזול אם יהיה לעוסק בתורה פחות ממחצה, הוא רק באנשים בינוניים שמרוויחים להוצאה חשובה לפרנסתם בריווח וליתן צדקה כראוי. אבל עשיר מופלג המרוויח סכומים גדולים כל כך דלא שייך להוציאם לשום הנאה הראוי לבני תורה ויראי שמים, אלא שהוא לאסוף ממון

הרבה, ורוצה העשיר שהוא ירא שמים להתנות כן עם הרבה בני תורה לפרנסם בכל צרכיהם כאינשי חשיבי שבעיר - שיש להם ריווח ופרנסה חשובה - כגון עם עוד עשרים בני תורה, ולכולם יהיה כל מה שצרכים לעצמם בריווח ולהשיא בניהם ובנותיהן כהחשובים מבינונים שבעיר, שהוא רשאי. ולא שייך להחשיב שהוא מזלזל בשכר התורה מאחר שהוא מרוויח יותר מצרכיו וצרכי בני ביתו כפי מה שנוהגין חשובי העיר. וכן עשיר שיש לו בתים ושדות מרובות, רשאי לעשות שותפות עם ת"ח אחד שהריווח דווקא מבית זה, שהוא ריווח גדול, יהיה להעוסק בתורה והשאר יהיה לעצמו, משום שרוצה לעשות כן עם עוד ת"ח, שא"כ אין זה עניין זילותא כלל. דהא הוא עושה מחמת שהוא רוצה לעשות כן עם עוד ת"ח, מאחר שיהיה להת"ח שהתנה עמו פרנסה בריווח כדרך כל חשובי העיר. ורק כשאינו רוצה לעשות כן עם עוד ת"ח, אלא שלעצמו רוצה בחלק גדול ביותר גם לקיבוץ כסף והון רב, מסתבר לכאורה שאינו בחשיבות זה. ואם הת"ח אינו בדין עני הראוי לקבל צדקה, אין לו מצווה ממש אלא רק מה שעכ"פ גורם שחברו ילמוד תורה וישלח לו השי"ת ודאי שכרו. אבל לא שייך לחלק עם העוסק בתורה בשכרו דלעוה"ב, וגם לא יהיה בזה עניין מגנא ומצלא, אלא כשאר צדקה אם הוא עני. וגם לא יוכל לבזבז יותר מחומש.

ז. אם המדרש חולק על המבואר לעיל שצריך דווקא תנאי שותפות בין ישכר לזבולון

הארכתי לבאר זה מפני שבדברי רבותינו הראשונים לא הוזכר עניין זה דישכר וזבולון בברור. ובדברי חז"ל הוזכר זה רק במדרשים, בתנחומא פ' ויחי (סימן י"א, זבולון לחוף ימים קדם זבולון ליששכר ולמה שזבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה עשו שותפות ביניהם שיהא פרקמטיא של זבולון ליששכר) בלשון עשו שותפות - שהוא כמפורש לשון תנאי. וכן בזוהר ויחי (על הפסוק זבולון לחוף ימים ישכון, דף רמ"א ע"ב בדפוס וונציא), ושם איתא בלשון שהיה תנאי, דא"ר יהודה זבולון ויששכר תנאי עבדו חד יתיב ולעי באורייתא וחד נפיק ועביד פרקמטיא ותמיך ליששכר. ובגמ' דידן איתא בסוטה דף כ"א ע"א בשמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה (למד ע"י הנשיא שהיה מפרנסו - רש"י).

ובמ"ר ויחי פרשה צ"ט פיסקא ט' איתא נמי הא דישכר וזבולון ולא בלשון תנאי ואף לא בלשון שותפות, אלא שהמדרש הקשה על קדימת זבולון לישכר, ומתוך שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה וזבולון בא ומאכילו לפיכך קודמו (אבל במדרש רבה בראשית הנדפס מחדש, פרשה צ"ז פיסקא י"ג על הפסוק זבולון לחוף ימים ישכן, איתא זה עם זה שותפין בעולם הזה ובעולם הבא. וכן הוא במדרש רבה במדבר פרשה י"ג פיסקא י"ז על הפסוק ביום השלישי, למה זכה זבולון להקריב שלישי לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה והיה חברו של יששכר ולכך הקריב אחריו וכו', קרבנו קערת כסף אחת, בא נשיא זבולון והקריב קרבנו על השותפות שהיה לו עם יששכר אחיו לפי שהיו זבולון ויששכר שותפים יששכר היה עוסק בתורה וזבולון היה עוסק בפרקמטיא והיה טורח זבולון ונותן לתוך פיו של יששכר. ומכאן שהמדרש לא פליג על המבואר לעיל כמש"כ מרן זצ"ל לקמן) וגם בויצא פרשה ע"ב פיסקא ה' נמי לא הוזכר לשון שותפות, אלא עניין המציאות שיששכר יושב ועוסק בתורה וזבולון יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר. שמלשון זה לא משמע כלל עניין חלוקה בהריווח, אלא שהיה מפרנסו. ואף שלא הוזכר אלא האכילה, ונתינה לתוך פיו שהוא ג"כ עניין האכילה, פשוט שהוא לאו דווקא. דודאי כל ההוצאה של ישכר נתן זבולון, אף הוצאת מלבושים ובניין בתים ותיקונייהם כדרך אנשים חשובים בהוצאה בינונית, וגם להשיא בנים ובנות וכדומה שנתן זבולון לישכר הוא בכלל לשון זה. אבל אין בכלל זה חלק בממונו של זבולון. וגם אף על זה שהתחייב זבולון לפרנס לעולם לישכר לא הוזכר, אך שהיה עושה זבולון כן, שאפשר שהיה עושה כן

זבולון בלא שום התחייבות. ואפשר שלא היה יכול ישכר לסמוך עליו, אבל זבולון הקדים ועשה כל המלאכות וגם הביא כל ענייני מאכל ומלבושים וכל צרכים דישכר, וממילא היה ישכר עוסק בתורה כל הימים בלא טירדא. וישכר בטח בהשי"ת שלא לדאוג קודם שהגיע זמן המוכרח לעבוד בבית ובשדה וכדומה, שאז כבר הקדים זבולון ועשה הכל, ולא היה חסר כלום אף לא שעה אחת. שא"כ אפשר שגם תנאי בדברים לא היה ביניהם, דלכן לא הזכיר במדרש רבה לא חלק ולא תנאי, משום שאה"נ שלא היה שום דבר התחייבות ביניהם אף לא בדברים אלא רק המעשה שכן עשה זבולון.

וא"כ אפשר שגם בזוהר שאמר רבי יהודה תנאי עבדו, ג"כ אפשר שלא היה זה בלשון תנאי דהתחייבות, אלא כדי שידע ישכר אף כשיזדמן איזה ימים שלא הביא זבולון, לא ידאוג על זה כי ודאי נזדמן איזה טירדא, אבל ודאי יביא על כל הזמן כשיסתלק הטיירדא. ונצטרך לומר שאף שישכר לא היה עני והיה זה מתנה בעלמא, לא היה בזה שום מעלה אף מצד מדת חסידות למנוע מלקבל מתנה זו, מאחר שמצד קבלת מתנה זו יהיה יכולת בידו ללמוד תורה. ויהיה זה דלא כהרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י', כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכו', ועיין בזה לעיל סימן ל"ה סעיף ד'). וגם אף להחולקים על הרמב"ם ומתירין, נצטרך לומר שלא היה יותר מחומש - וגם שהיה הרבה פחות מחומש - דהא אינו רשאי ליתן כל סך הצדקה שלו לעני אחד, וכ"ש שאינו רשאי ליתן מתנות בעלמא.

ואולי אף להרמב"ם יהיה מותר לת"ח ליקח מתנות, אם האמת הוא שא"א לו ללמוד כשיצטרך לעשות מלאכה לפרנסתו ופרנסת בני ביתו, דחיוב לימוד התורה דוחה את המעלה שלא ליקח מתנות. ואף שאינו עני רשאי אדם ליתן לו מתנות ממעות שלא ייחדם לצדקה - ואף שממילא לא יוכל ליתן לצדקה חומש מנכסיו - דהא ליכא חיוב על האדם ליתן חומש מנכסיו לצדקה. וא"כ אפשר שלהמד"ר אין צורך לתנאי. אבל כיוון שברש"י ריש זבחים מפורש ששמעון ועזריה אחיו התנו ביניהן, ואף בסוטה כ"א ע"א נמי משמע כן ברש"י, דהא כתב שמעון אחי עזריה תנא הוא ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות לימודו של שמעון. ומשמע כן שם בגמ' מהא דבעובדא דהלל ושבנא מפורש שאמר שבנא להלל תא נערוב וליפלוג שהוא עשיית שותפות, אך לא הועיל משום דהיה זה אחר שלמד הלל בדוחק גדול, כפשטות הגמ' שזה שנאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבזו לו אמר עולא דלא קאי כהא דשמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא, ופי' ר' דימי דהוא משום דמתחילה לא עזרו שבנא אלא למד מתוך עוני רב ורק אחר שכבר נתגדל הלל בתורה א"ל שבנא שיעשו שותפות, דע"ז יצתה בת קול דאפילו יתן כל הון ביתו בוז יבזו לו, דא"כ משמע שעובדא דשמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה היה בתנאי כפרש"י (ובמד"ר ויקרא פרשה כ"ה פסקא ב' איתא גבי שמעון ועזריה ממש כמו ישכר וזבולון, שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו, ועיין להלן שמרן זצ"ל כתב דהמדרש לא פליג). ויותר מפורש בלשון רבנו ירוחם (לעיל סעיף ה'), ופסק כן הרמ"א.

ומסתבר שגם המד"ר לא פליג ע"ז שהיה בתנאי שותפות אף שלא הזכיר התנאי. דהמד"ר שאיירי רק לעניין השכר, ולעניין מה שהקדימו יעקב ומשה את זבולון בברכותיהם לא ה"ל להזכיר התנאי שלעניין זה אין צורך להתנאי אלא להמעשים שעשו. ואף שאיכא מעלה בהתנאי כדי שידע ישכר העוסק בתורה שיעשה כן זבולון לעולם, וגם לעניין אם יזדמן שזבולון נאנס ונתאחר איזה ימים לא יחוש ישכר לדאוג בשביל זה, ידע הקדוש ברוך הוא שישכר לא חש לזה כלל שהיה מכיר בצדקתו של זבולון ואהבתו לתורה שיעשה כן לעולם, שלכן לא היה נוגע התנאי לעניין השכר. וגם בשביל מה שהקדימו יעקב ומשה אין צורך להזכיר, כי הרי היו נביאים וידעו זה בנבואה. ובתנחומא הזכיר לשון

שעשו שותפות, משום דבמדרש תנחומא הא כמעט כולו נאמרו גם ענייני דרשות להגדה בהתחלת שאלה ותשובה בהלכה בלשון ילמדנו רבנו, ומשיב ההלכה ומאריך בדברי אגדה, וגם נקרא אצל הרבה מרבתינו בשם מדרש ילמדנו, לכן הזכיר שעשו שותפות שלא שייך לשון זה בלא התנאי. וגם אולי הוא גם כמפורש שהיתה השותפות לשני חלקים שווים כדסברי הרמ"א והש"ך. אך אפשר כדמסתבר שהוא רק בסתם אינשי ולא בעשיר מופלג כדלעיל.

ח. החילוקים לדינא שיש בין צדקה לת"ח לבין עסק ישכר וזבולון, אם יש חילוק בין ת"ח עשיר ות"ח עני, ודין מי שיש לו פרנסה אלא שכעת הוצרך למעות שאסור ליטול מן הצדקה אלא ילווה וישלם, ואם יכול ליטול מצדקה שהפריש בעצמו

ונמצא לפי מה שבארתי והוא לשיטת רש"י והרבנו ירוחם איכא חילוק גדול בין נותני צדקה לתלמידי חכמים ובין תומכי תורה כהא דישכר וזבולון שהוזכר במדרשים, ובטור מביאם, וכן רש"י בפ"י החומש על הקרא דזבולון לחוף ימים בפ' ויחי, ועל הפסוק שמח זבולון בצאתך בפ' ברכה. דמצד מצוות צדקה הוא דווקא כשהת"ח עני שאין לו מאתים זוז, ואף כשהת"ח עני שיכול ליזון מן הצדקה אינו יכול ליתן לו כל סך הצדקה שיש לו דצריך ליתן גם לשאר עניים. דהא יליף זה דכל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, בעירובין דף ס"ג ע"א ר' אבא בר זבדא, מקרא דעירא היאירי היה כהן לדוד, שפירושו שדוד היה נותן לו כל מתנותיו, וכתב בתריה ויהי רעב בימי דוד. אף שעירא היאירי היה גדול הדור והיה גם רבו של דוד (כמבואר בעירובין לעיל שם וברש"י). וגם התוס' קידושין (דף כ"ז ע"א) הא מתרצי בזה שאין ליתן כל המתנות לכהן אחד, מה שלא נתן רבן גמליאל לר' יהושע (כשהיו בספינה ונתן מעשר ראשון לר' יהושע ומעשר עני לר' עקיבא) גם המעשר עני - דהא ר' יהושע היה עני, דהיה זה משום שלא רצה ליתן כל מתנותיו לכהן אחד, והיה זה אף שר' יהושע היה מגדולי הדור. אלמא דגם כשהעני היה ת"ח גדול ביותר אין ליתן לו כל מתנותיו. וגם לא היה יכול ליתן מתקנת אושא יותר מחומש. וגם כשאיכא ת"ח גדול מזה, ת"ח הגדול יותר בחכמה קודם - כשגם ת"ח זה הוא רבו, וכשאיכא שני ת"ח שווין בחכמה ואחד מהן כהן צריך ליתן לכהן כדאיתא בסימן רנ"א סעיף ט'.

וכשהתנה להיות שותף עם ת"ח אחד בשכר, אף שאינו עני לעניין ליקח צדקה כגון דיש לו מאתים זוז ואף שיש לו יותר ממנו, אבל הא צריך לעשות מלאכות הרבה להשיג ריווח לפרנסתו ופרנסת אשתו וזרעו ובשביל זה לא יהיה לו זמן הרבה ללמוד, ואחד מהן חשקה נפשו בתורה יותר מהשני או שהוא יותר ראוי ללימוד התורה מפני כשרונותיו ומפני טרדותיו וכדומה, והתנו שמי שנפשו חשקה בתורה לא יעשה המלאכות אלא שהשני יעשה מלאכותיו ויחלוקו בהריווח שיהיה לשניהם מזה מחצה למחצה, ליכא כל זה. דיכול להתנות גם עם מי שאינו עני ליקח צדקה - שיש לו יותר ממאתים ואף ביש לו בית ונחלה כמותו אבל אין לו מי שיעשה מלאכתו, ויכול ליתן גם חצי הריווח, ואף שהוא שני חומשין וחצי כגון שאין להעוסק בתורה שום נחלה.

ואם יש להעוסק בתורה מאתים זוז, יהיה ודאי מוכרח ליתן לו כל חצי הריווח ממה שהשאיר לעצמו. שהרי ממה שהפריש לצדקה לא יוכל ליתן לו. והמאתים זוז שיש לעוסק בתורה, אי אפשר לנכותם ממה שצריך העוסק בסחורה ליתן לעוסק בתורה כדוגמת מה שנתבאר למעלה שישכר וזבולון חלקו ברווחים שמנחלות שני השבטים דהא אינם ריווח אלא קרן שלא שייך להתנאי. ואף אם יש לו יותר מעות שאינם עושים ריווח לא שייכי להתנאי, אלא אם יש לו מעות שהעוסק במלאכה ובפרגמטיא יכול לעשות עיסקא בהן יצטרך ליתן לו בהתנו סתם שעושים

שותפות, כישכר - שהשכר מגוף הקרקעות שהיה לישכר כמו לזבולון נמי חילקו.

אבל אין הדבר כן כשאין להעוסק בתורה כלום, שהיה רשאי ליקח מצדקה אם לא היה עושה שותפות זה עם העוסק בפרגמטיא, ורשאי העוסק בסחורה ליתן לו ממועות צדקה שלו. והוא אף שודאי עתה אחר שהשתתף עם העוסק בסחורה פשיטא שאינו יכול ליטול מאחרים צדקה מאחר שעכ"פ יש לו להוצאתו דכל השנה מתנאי שהעוסק בפרגמטיא התחייב ליתן לו חצי הריווח שלו, ונמצא שכבר יש לו לפרנסתו. והוא כמי שיש לו עסק שמרוויח בו לפרנסתו שאירע שאין בידו לפי שעה מעות החמשים זוז שאף לעיסקא מוכרח להם (כדי שיוכל להתפרנס מהם ולא ליטול צדקה, כדאיתא במתני' פאה פ"ח מ"ט מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול) ואף לא פרוטה אחת, שמ"מ ודאי אסור ליקח מצדקה. אלא על אלו אינשי איכא חיוב לאינשי אחרינא שיש להם מעות להלוות לו. ומה שאמרינן בב"מ דף ט' ע"ב מיגו דאי בעי מפקר לנכסיה, והיה ראוי לו ליטול לקט, מסתבר שאיירי במי שאינו בעל מלאכה שיכול להרוויח מפני שמצוי להשיג מלאכה. והא דתנן בפאה פ"ה מ"ד והובא בחולין דף ק"ל ע"ב בבעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר, ולחכמים פטור מלשלם משום שעני היה באותה שעה, פשוט דהוא דווקא כשעבר ממקום למקום שאין מכירין אותו שלא שייך שילוהו שם, אבל כשהוא במקומו ויש לו עסק שמרוויח בו שנזדמן שהוצרך למעות, שרובא דרובא אינשי משיגין ללוות - לכל הפחות במשכון, מסתבר שלא שייך להחשיבו עני אף לא לאותה שעה ואינו יכול ליטול צדקה. מ"מ אפשר שמצדקה שהפריש משל עצמו אפשר שיכול ליקח - כשיעור שרשאי ליתן לעני אחד חשוב מצדקה שהפריש משל עצמו.

אבל אחר העיון אין בזה שום ספק דגם בת"ח הראוי ליטול צדקה מ"מ מאחר דהשותפות היא שווה בשווה הרי בהכרח כל מה שהרוויח העוסק בסחורה קנה תיכף העוסק בתורה מחצה, וצריך ליתן לו דווקא את שלו, ולא שייך שיתן לו כלל דבר שאינו שלו אלא של צדקה, ואין תלוי זה במחשבתו כשלא פי' זה בתנאי. ואם ירצה לפרש בתנאי השותפות שחיוב חלק השותפות הוא רק אחר שיקבל ממנו סך הצדקה שיש לו מצד מה שהוא עני ורק אחר כך יתן לו מה שחסר עד מחצה, הרי נמצא שהשותפות לא הותחל אלא אחר שאכל מעות הצדקה שנתן לו, שא"כ לא שייך שיזכה העוסק בפרגמטיא בשכר התורה שמזמן ההוא. דלא דמי כלל לזבולון שהיה לו מחצית שכר התורה אף בריווח שבא בעד גוף הקרקעות והבתים של ישכר, דהתם הותחל השותפות תיכף, ובצדקה - הא אם היה נותן לו חלק מהם תיכף לא היה יכול ליתן צדקה. וגם כשלא יתן לו תיכף, אם יתן לו קודם שאכל את סך הצדקה לא יוכל ליתן לו ממועות צדקה אלא בעד הימים שלא היה לו החלק ולא על זמן דאח"כ. שלכן כיון שרוצה בשכר התורה תיכף, מוכרח ליתן לו החצי שכר שלו מחשבון יום זה.

אלא אם לא עלה על דעתו עניין גדול הזה לעשות שותפות עמו ונתן לו צדקה איזה סך, ואחר איזה ימים עלה בדעתו לעשות עמו שותפות, היה טעם גדול לומר שיוכל לעשות עמו שותפות תיכף ויצטרך העוסק בתורה ליתן לו החצי ממה שעדיין יש לו ממועות הצדקה שמאחר שלא התנו על השותפות מראש, היה העני זכאי לקחת את כל הצדקה ומעות הצדקה שנטל הן ככל מעותיו של ישכר שזבולון עשה בהם סחורה. אבל נראה שודאי מכוער הדבר, לא רק כשיטול חלק מצדקה שהוא בעצמו נתן אלא אף כשיטול חלק ממה שיש להעני ממועות צדקה שנתנו לו אחרים, הוא מגונה ומכוער. וגם אולי אין להכניס המטלטלין ואף מעות שמוכנים להוצאת פרנסתם בכלל שותפות זו, אלא בדברים שעומדים להרווחה. דהא לא מצינו בעובדא דישכר וזבולון שנעשה השותפות אלא על הנחלות דהן הקרקעות והפרגמטיא שעומדים להרוויח מהם, ולא ממה שכל אחד ואחד מהם היו להם ביזה ושלל רב, וכן

מסתבר לע"ד.

ט. עוד חילוק לדינא בין צדקה לשותפות ישכר וזבולון לעניין קדימת ת"ח גדול או כהן

וגם פשוט וברור שיכול לעשות שותפות זה עם ת"ח שרוצה אף שאיכא ת"ח גדול ממנו, אם זה נוח לו יותר או שמכירו ביותר, ומכל איזה טעם שיש לו בעצמו. ואין צורך לו לשאול מגדול ממנו ואף לא מחכם שיאמר לו עם מי לעשות שותפות, אם אך יש לו ת"ח הרוצה לעשות השותפות. וגם אולי יש עדיפות למי שהוא עדיין תלמיד, שממש בזה שיפרנס אותו ע"י שותפות זה בכבוד היותר גדול ובלא טירדא כלל יתגדל בתורה, דכן היה בשמעון אחי עזריה. ואדרבה מצינו ששבנא אחי הלל הא ג"כ רצה לעשות שותפות עם אחיו הלל אחר שכבר נתגדל בתורה, ועדיין היה בזמן שהוצרך הלל לזה לפרנסתו, ולא הועיל כלום. הרי מפורש שמי שמבקש דווקא חכם גדול לעשות עמו שותפות אין בזה שום מעלה ועדיפות, אלא דווקא עם תלמיד עדיף מחמת שעל ידו יעשה חכם. שנמצא שהוא להיפוך מהדין לצדקה, שכשיש שני ת"ח הצריכין ח"ו לצדקה הגדול בחכמה קודם כדאיתא בסימן רנ"א סעיף ט', עיין שם.

וגם מסתבר שאף באיכא שני ת"ח, ואחד מהן כהן, הרוצים לעשות עמו שותפות, אם ת"ח הישראל נוח לו יותר מאיזה טעם לא יהיה עליו חיוב לעשות שותפות זה דווקא עם הכהן. ורק אם גם הכהן נוח לו כמו ת"ח השני יצטרך לעשות עם הכהן.

י. ביאור שיטת הרמב"ם והמחבר בשו"ע שלא הזכירו עניין ישכר וזבולון, והדינים השייכים להספקה לתלמידי חכמים אם היא מדין צדקה לעניין חומש ולעניין קדימת תלמיד חכם גדול

והנה ברמב"ם לא הוזכר עניין ישכר וזבולון, ולא עניין שמעון אחי עזריה לא בהלכותיו ולא בפירושו למתני' וגם המחבר לא הביא זה בש"ע. אבל המחבר (סי' רמ"ו סעיף א') הביא לשון הטור דמי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדות הזמן יספיק לאחרים הלומדים, שמשמע מזה שסובר דאיכא בזה חילוק לדינא - אולי הוא יתרון מדיני צדקה, ואולי הוא לעניין לקיים הדינים שביארתי שלא שייך לדיני צדקה. ובהרמב"ם ליכא לשון זה, ומשמע שאינו סובר דאיכא בזה דינים אחרים מצדקה, אלא שהוא מדיני צדקה. ולשון הטור שמסיק ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו, גם המחבר לא הביא, אף שבב"י בבדק הבית הביא הא דרבנו ירוחם בריש הסימן, ובב"י עצמו ג"כ הביא זה בסוף הסימן [ואף שלא מובן למה הוצרך להביא בבד"ה מה שהזכיר כבר בב"י וצ"ע בזה].

ואולי הרמב"ם סובר דלא שייך להחשיב את מי שאינו לומד כמקיים מצוות לימוד התורה. דהא הרמב"ם כתב בפ"א מת"ת ה"י, עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח, שא"כ פשוט דכ"ש שמתחילה יש עליו חיוב ללמוד כל התורה, דהא ליכא שום טעם לומר דרק כשכבר למד איכא חיוב ואיסור לאו שלא לשכוח - אף שאין עליו חיוב ללמוד כל התורה. אלא ודאי דהוא משום דמחוייב מן התורה ללמוד כל התורה, וניתוסף שאף שכבר קיים שלמד כל התורה, איכא איסור עליו מלשכוח. וממילא מחוייב ללמוד עד יום מותו, אפילו כשכבר למד כל התורה וגם אהדר על לימודו איזה פעמים. ועל מצווה זו ידיעת כל התורה סובר שלא שייך שיתחשב מי שזנו ופרנסו כדי שיוכל ללמוד כמו שלמד בעצמו, שלכן לא פסק זה.

ונצטרך לומר שרק לעניין השכר נאמר זה - שעל מה שבשבילו למד כל התורה מתחילה ולמד כל ימיו כדי שלא

ישכח - יש גם לו שכר גדול, ולא לעניין שהוא דין במצוות תלמוד תורה שנחשב כקיים גם מצוות תלמוד תורה בזה. שא"כ לא שייך מצווה זו דלזון ולפרנס ת"ח בפרטי מצוות תלמוד תורה, אלא בפרטי מצוות צדקה - דלזון ולפרנס ת"ח באופן שעי"ז יוכל ללמוד הוא קודם לשאר עניים. ודין זה שעני ת"ח קודם לשאר עניים הוא שייך לדיני צדקה וכתב זה הרמב"ם בפ"ח ממתנות עניים הי"ח. ואף שהיה שייך לומר דליתן צדקה לת"ח צעיר שעדיין לא למד כל התורה, יקדימו לת"ח גדול שכבר למד כל התורה ויודע, סובר הרמב"ם שליכא חילוק בזה, שכתב שם וכל הגדול בחכמה קודם את חבירו. והוא משום שלעניין חיוב הלימוד - מאחר שכל אדם צריך לחוש שישכח ומחוייב בשביל זה ללמוד כל ימיו כדכתב בפ"א מתלמוד תורה, מטעם דכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח - לא שייך לחלק. דאף שאיכא אינשי שטבען לשכוח במהירות בזמן מועט, ואיכא אינשי שעדיפי שאין שוכחין אלא אחר זמן גדול, הא התורה מפני כמותה, וכ"ש מפני איכותה, מצוי שכחה לכל אדם אף לאלו שטבען לזכור ביותר. ולכן לא שייך לסמוך על זה, ולדחות חיוב קדימת הגדול בחכמה. וגם בלא זה אולי כבוד הגדול בחכמה עדיף, אף אם יהיה תועלת כשיתן לת"ח הקטן יותר, וכ"ש שלא ברור זה. ולעניין סתם אינשי הא ודאי קדים, שהרי עכ"פ ת"ח הוא. ולכן לא כתב הרמב"ם חילוק לעניין קדימת צדקה, ועדיין צ"ע בטעם הרמב"ם. אבל לדינא לדין הוא כהרמ"א ובפרט שכן הוא מפורש בתנחומא וכדברי הש"ך וכדביארתי.

והנה המחבר הא הוסיף על לשון הרמב"ם גם מהטור, דמי שא"א לו ללמוד יספיק לאחרים הלומדים, אבל לא הביא גמר דברי הטור שכתב ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו. שא"כ ודאי הוא שסובר כהרמב"ם דלא נחשב כלומד בעצמו, אבל ודאי סובר שאיכא יתרון בזה מנתינה לסתם צדקה. ומה שלא כתב יספיק לתלמיד חכם, הוא משום שאין זה מחשיבות האדם - כהא דכתב בסימן רנ"א סעיף ט', דחשיב התם לעניין הקדימה מצד חשיבות האדם כמו קדימת כהן ללווי ולוי לישראל דנקט שם דהוא מפני כבוד וחשיבות העני - דהכא הוא כדי שיהיה במקום לימוד התורה, ולכן כתב דיספיק לאחרים הלומדים. ואף שאינו סובר דנחשב לו כאילו לומד בעצמו שהרי לא נקט זה, מ"מ איכא בזה מעלה ועדיפות מאחר שגורם ללימוד התורה. ומסברא בעלמא סובר שמי שגורם ללימוד התורה יש לו מעלה ועדיפות, ויש לו שכר גדול בעד זה. ולפי זה לא יוכל ליתן יותר מחומש, מתקנת אושא כנתבאר לעיל סעיף ד'.

ואם נימא שסובר כהרמב"ם שת"ח גדול קודם אף כשיהיה תועלת כשיתן לת"ח הקטן ממנו, נצטרך לומר שיספיק לו (לת"ח הקטן) ממעות שלא הפריש לצדקה, שהרי לעניין צדקה קודם הת"ח הגדול. ומ"מ יכול להספיק לאותו לומד ממעות חומש נכסיו דהא ליכא חיוב ליתן חומש לצדקה, דהא רק מצווה מן המובחר הוא ליתן חומש לצדקה (רמב"ם פ"ז מה' מתנות עניים ה"ה, טור ושולחן ערוך יו"ד ריש סימן רמ"ט). וגם מסתבר שמש"כ דמצווה מן המובחר הוא שיתן חומש לצדקה הוא רק כשאין לו צורך עתה לעשות גם מצווה אחרת, אבל אם יש לפניו עתה לעשות גם עוד מצווה אחרת הרי א"א לו ליתן כל חומש שלו לעניים, דהא צריך מעות גם למצווה האחרת. ואף אם נימא שמצווה המוטלת עליו ליכא ע"ז תקנת אושא וצריך לקנותה מארבע החלקים שהן לעצמו, ורק מה שצריך להוסיף בשביל הידור מצווה הוא מהחומש שלו (עי' מ"ש בדברות משה לב"ק ח"א סי' פ"ט הערה כ"א), הרי ודאי כיון שאיכא מצווה לזון ולפרנס למי שרוצה ללמוד כדי שיוכל ללמוד כל הזמן יכול לזונו ולפרנסו מן החומש שלו. אבל לא מהמעשר שלו, אף שלא הפריש עדיין לצדקה מאחר דצריך ליתן המעשר לצדקה מאסמכתא דקראי בספרי (דהביא התוס' בתענית ט' ע"א ד"ה עשר תעשר), אף שאין ע"ז חיוב גמור גם לא מדרבנן אלא שנקרא עין רעה (רמב"ם טור וש"ע שם, ועי' הגהות הגר"א שם ס"ק ב' מירושלמי). ואם אותו ת"ח הוא עני ממש, יכול ליקח חלק

ממעשר כספים שלו בעד עני זה שגורם לו ללמוד, ואם יש ת"ח גדול ממנו בחכמה הגדול קודם.

אבל יותר נראה שעניין דגדול בחכמה קודם הוא רק בחלוקת צדקה דרך עראי, ולא באחד שרוצה לקבל עליו לספק צרכי עני אחד שרוצה ללמוד כדי שיוכל ללמוד ולהתגדל בתורה. שהצורך לזה הוא גדול יותר לתלמידים מלאו שכבר הם גדולי תורה, שהחשש שיניחו לימודם בשביל פרנסתם נתקטן ואולי ליכא כלל.

יא. ביאור לשיטת המחבר שאף שהמספיק ללומדים אינו נחשב כלומד בעצמו, מכל מקום הוא בגדר מצוות לימוד תורה ולא בגדר מצוות צדקה, וביאור מה דקיי"ל לדינא בעניין ישכר וזבולון

אבל יש אולי לדייק גם מה שהמחבר נקט זה בהלכות ת"ת ולא בהלכות צדקה, שמוכרחין לומר דגם הוא סובר דאינו מהלכות צדקה אלא מהלכות ת"ת, משום שאיכא מצווה גם לגרום לימוד התורה בעולם אף שאחרים יהיו הלומדים, אף שלא יחשב כאילו הוא למד בעצמו. ואולי הוא מהא דחייבה התורה למי שיכולין ללמוד גם שילמדו לאחרים מקרא דואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם (דברים ואתחנן ד' י"ד, נדרים ל"ז ע"א), ומכיוון שאם לא יזון ויפרנס אותו לא יוכל ללמוד, הרי נמצא שהוא כמלמדו.

ומה שלא נקט מי שא"א לו ללמד - אלא מי שא"א לו ללמוד, משום דאם יכול ללמוד בעצמו רק שאינו יכול ללמד מחמת שחסר לו כח הסברה שיבינו ממנו תלמידים, הרי לא שייך למינקט לחיובא שיספיק לאחרים. שהרי אינו עכ"פ עוסק בענייני הרווחת ממון - מחמת שעוסק בתורה ללמוד בעצמו שמחוייב כל היום לסתם אינשי. אלא רק למיעוטא דמיעוטא שיש להם עושר גדול בכסף מזומן, שלבד מה שצריך לכדי חייו וחיי בני ביתו יכול גם לפרנס לאחרים אותם אפשר היה לחייב להספיק לאחרים הלומדים אם אינם יכולים ללמד. שלפ"ז אפשר שגם המחבר סובר דלא שייך זה למצוות צדקה שיכול להספיק לאחרים הלומדים אף שאינם עניים ממש שיש להם להתפרנס בדוחק מצד חיוב מצווה זו דלימוד התורה, שהרבה קשה להם לעמוד בנסיון גדול הזה לחיות חיי צער הוא וב"ב דאף לגדולי עולם חשבינן זה לדבר גדול, שלכן מצד מצווה זו דלגרום שיתרבו לומדי תורה בעולם והוא כקיום כל מצוות המחוייבות דצריך לקיימן אף שהם יותר מהחומש דליכא עלייהו תקנת אושא לרוב השיטות, וגם אף אם איכא תקנת אושא גם למצוות המחוייבות אולי לא תיקנו כשהוא לצורך ריבוי לומדי תורה, וכן מסתבר לע"ד יותר בשיטת המחבר.

ולדינא הא אנו ברוב המקומות אזלינן בתר רמ"א, וכ"ש הכא שהש"ך משמע שנמי סובר כן. וגם בהגר"א סק"ז משמע שסובר כן דהא האריך בהבאת מקורות [ופלא קצת על שלא הביא מתנחומא (ויחי סימן י"א הובא לעיל סעיף ז')] ששם גם מפורש פרטים דצריך להתנות וגם שהוא סתם שותפות שחולקין בשווה, ואם הגר"א אינו סובר שהוא לשותפות בשווה מאחר דבמדרש רבה שהביא הגר"א לא הוזכר זה, הי"ל לכתוב דפליג ע"ז וצע"ק]. עכ"פ כיוון שהרמ"א והש"ך סוברין דצריך להתנות והשותפות הוא שווה בשווה הכי קיי"ל לעניין שיתחשב כאילו לומד בעצמו, וכדביארתי הטעם לעיל. ונפשט ספיקת כתר"ה באות א', דלהמחבר ליכא כלל זה שכתב הטור שנחשב לו כאילו לומד בעצמו וגם אין לו שותפות וחלק בשכר מצוות לימוד התורה של חברו, אלא שיש לו שכר גדול בעד זה שגורם שילמדו תורה, והוא שייך להמצווה דללמד תורה לאחרים מקרא דואותי צוה ה' ללמד אתכם. ולא נאמר כלל שיעור להספקתו לאחרים הלומדים אלא שהוא במה שאפשר לו, והשכר מהשי"ת יהיה לפי מה שעזר להאחרים בהספקתו. וגם יש קצת ספק אם יכול לבזבז על זה יותר מחומש כדלעיל. ולהרמ"א והש"ך בלא התנאה אין זה כלום לעניין לימוד דבעצמו ולא שייך זה למצוות ת"ת, אלא אם הוא עני הראוי ליקח צדקה הוא רק מדין

צדקה, ואינו יכול ליתן כל מה שהפריש לצדקה לאחד. אבל בהתנאה הם לשותפים שווה בשווה ונתתי ע"ז טעם נכון. ובעשיר מופלג שיכול לספק להרבה יותר, מסתבר שיכול לדידהו ג"כ בתנאי זה כדלעיל סעיף ו'. וגם איכא מקור לזה מתנחומא ומהזוהר, ומהתנחומא איכא המקור שיהיו שווה בשווה כסתם שותפין כדלעיל. וגם מסברא שייך לרבתינו הראשונים לומר זה מאחר שהוא בטעם גדול, ונפשט גם ספיקת כתר"ה באות ב'.

יב. מתי שייכת שותפות ישכר וזבולון כשאינה שווה בשווה ואינה מספיקה לכל פרנסת ישכר, והדין בשניים שמתנים לפרנס עוסק בתורה

וספיקת כתר"ה באות ג', אם לחלק דשליש ורביע נמי איכא עניין התנאה. הנה לכאורה הא מפורש בש"ך דדווקא שווה בשווה ומפרש זה גם בכוננת הרמ"א, וכנראה שמקורם הוא מתנחומא דנאמר סתם עשו שותפות - וסתם שותפות הוא לחצאין. אבל שייך להסתפק בשותפות דרבע כשזבולון לא מרוויח יותר על פרנסת עצמו וב"ב אלא רק למחצה פרנסת ישכר החסר לו, ורוצה לעשות שותפות עם ישכר למה שבידו לפרנסו. דהוא שיהיה שותף עם ישכר לפי חלק זה, היינו שיתן זבולון לישכר כל יתרון שלו ויהיה לישכר חצי פרנסתו. ובעד זה יהיה לזבולון חלק מהשותפות שהוא ג"כ החצי מפרנסתו כשהוצאותיהן שוות, (שכמו שבשותפות שלמה שבין ישכר וזבולון יש לישכר פרנסה שלמה מן השותפות וכן לזבולון כנתבאר לעיל, כך כשנותן זבולון לישכר חצי פרנסתו, נעשתה כאן שותפות שממנה מסתפק ישכר למחצית פרנסתו וכן זבולון) וכן יהיה לזבולון שכר בלימוד התורה של ישכר שהוא החצי ממה שהיה ישכר יכול להתפרנס בלא להשתדל ולבטל זמן בעד פרנסה, שהוא רק לחצי שנה, שנמצא שהוא הרביע משכרו של ישכר. ואם להרוויח על חצי שנה - שהוא לחצי פרנסתו החסר לישכר - יצטרך ישכר לבטל יותר זמן מאשר חצי ביטול הזמן של פרנסה שלמה, לא יהיה לזבולון אלא החצי מהזמן שלמד ישכר. אבל החצי שכר מזמן שלמד ע"י זבולון מסתבר שיש לזבולון, דאין טעם שלא יהיה לו. ואף שודאי בשביל לימוד דחצי הזמן לא יהיה אף לישכר הלומד תורה בעצמו אותו השכר שהיה לו בעד הלימוד דאותו חצי השנה אם היה לומד תורה כל הזמן בלא הפסק, שא"כ גם לזבולון לא יהיה אלא החצי שהיה לישכר כפי מה שאיכא לישכר בלימודו הזה.

אבל פשוט שהוא רק כשזבולון עצמו נותן לו היתרון שלו שמספיק לישכר רק על חצי שנה. אבל אם תרי אינשי שכל אחד מהם אינו יכול ליתן לישכר אלא חצי פרנסת ישכר, ובאו שניהם לישכר שנותנין לו ביחד כל פרנסתו - על מנת שיהיה לישכר הלומד מחצה, ולהם ביחד על מה שנותנין לישכר כל פרנסתו יהיה החצי משכרו, ויהיה לכל אחד מהם הרביע - מסתבר בפשיטות שיש להם כתנאם. וג"כ יצטרכו ליתן לו ממה שהשאירו לעצמן, ולא מצדקה שהפרישו.

אך אם זבולון בעצמו יכול ליתן לישכר כל פרנסתו כשיתן לו החצי שמרוויח, אבל אינו רוצה ליתן כל החצי שכר שמרוויח ונשאר מהוצאתו לישכר - אין לו עניין בתנאי זה. ואם ישכר יש לו מאתים זוז ולכן אינו יכול זבולון ליתן לו מצדקה, הרי הוא כמתנה לעשיר. ואם במציאות הוא שישכר לא היה לומד כלל בלא זה, או לא היה לומד איזה חלק מהשנה בלא זה, וע"י מתנת זבולון לומד, יש לו ודאי שכר על זה דהא גרם שילמוד ישכר בשבילו. אבל לא שייך להא דישכר וזבולון שיטול משכר הלימוד דישכר, ולא יועיל גם תנאי ע"ז. ואף שאין לי לעת עתה ראיות על זה מסתבר כן לע"ד.

יג. כוונת הש"ך בס"ק ב' בביאור דברי הרמ"א שכל יחלוק עמו בשכר

וספיקת כתר"ה באות ד' בכוונת הש"ך ס"ק ב', הנה איני רואה בזה ספק. דלהכי נקט הש"ך כלומר שכר תורה ושכר מה שירויח זה יהיה בין שניהם ביחד, על ויחלוק עמו בשכר שכתב הרמ"א כלפי זבולון העוסק בפרגמטיא עם ישכר העוסק בתורה, שביאר הש"ך שכוונת הרמ"א שיחלוקו זבולון עם ישכר בין שניהם ביחד - שהוא שווה בשווה - בין שכר התורה שיש לישכר שעיקרו בעולם האמת וגם יש להם פירות בעוה"ז ומצלה ומגנא בעוה"ז, ושכר הריווח בממון ובתים וקרקעות שיש לזבולון. והוא כמו שמפורש בדבריו, וכן מפרש הש"ך בכוונת הרמ"א, משום דסתם חלוקה שנקט הרמ"א הוא שווה בשווה.

יד. אם תנאי ישכר וזבולון נעשה בדיבור בעלמא או שצריך עליו קניין ועדים

והנה קבלתי כהוספה על דברי כתר"ה מהרה"ג ר' שלמה בלומנעקראנץ שליט"א שמבקש שאשיב בזה בתשובה זו שאכתוב לכתר"ה מה שיעזרני השי"ת להשיב גם על מה שמוסיף.

ומש"כ באות א' לשאל אם צריך זבולון להתנות בפירוש זה עם ישכר, כבר כתבתי (לעיל סעיף ד') דלשיטה זו שפוסק כן הרמ"א והש"ך צריך להתנות דווקא, וכן הוא לרש"י והרבנו ירוחם. ומה ששאל כתר"ה עוד שם באות א' דאם צריך להתנות אם צריך בכתב דווקא או סגי בדברים לבד, הנה כתב ודאי לא צריך וגם לא בפני עדים, דלא ניתנו שטר וסהדי אלא לשקרי. והכא שכל התנאי הוא לעניין שכר מצווה שהוא דבר ששייך רק להשי"ת שרק הוא הנותן שכר, שנמצא שלעניין מה שישכר נותן אין צורך לשטר ועדים, וממילא איידי דבעי למיקני גמר ומקנה. וגם אם היה צריך קניין הא הוא על דבר שלא בא לעולם, דהא אין זה נידון בנכסים אלא במה שירוויח בפרגמטיא ובמלאכה.

וגם לא הוי תנאי זה קניין פועלים - שהיה זה דבר אסור ליותר משלש שנים להרבה שיטות, כדאיתא ברמ"א חו"מ סימן של"ג סעיף ג', ועיי"ש בש"ך ס"ק ט"ז (שכ' דהיינו דווקא ביש לו פרנסה וכסות דבכה"ג אסור למכור עצמו לעבד עברי וכו' אבל אם הוא עני ביותר כשאינו לו אפילו כסות וכו' דמותר למכור את עצמו וכו' פשיטא נמי דמותר להשכיר עצמו בקבע ליותר משלש שנים) וי"ז (שכ' בשם ס' באר שבע דמדברי התוספות פ"ק דב"מ דף י' משמע שמותר אפילו יותר משלש שנים). ולא מצינו שיהיה מותר זה לדבר מצווה וגם לא שיהיה מותר בשביל לימוד תורה. ובפירוש הוזכר ברמ"א לעניין האיסור דג' שנים, אפילו מלמד או סופר עיין שם. ואף בפחות מג' שנים הא יכול לחזור אף פועל לימים. ואף שבדבר האבד לא היה יכול לחזור, לא מסתבר להחשיב זה דבר האבד כשלא היו עוד אינשי שהיו רוצים ויכולים לעשות שותפות דלא הפסיד ישכר כלום בחזרתו של זבולון. ואף בהיו גם עוד אינשי, הרי אפשר שגם הם היו חוזרין בהם.

ולכן פשוט שאין צריך בזה קניין ושטר. אבל פשוט שאם ישכר ירצה דווקא בשטר ועדים חתומין - כדי שיוכל לתבוע בדינא את זבולון על הזמן שלא שמענו ממנו שחזר בו - משום שלא סמכה דעתו עליו בלא שטר ועדים שלא יוכל לתובעו בב"ד, ואף שהוא רק שטר לברותא, מ"מ אם נעשה בלא שטר - כיוון שלא סמכא דעתיה דישכר עליו בלא שטר ועדים אין להחשיב זה אף לא לדברים להחשיבו מחוסר אמנה, אם לא נתחייב בדיון נדר לדבר מצווה שמסתבר שיש לזה דין נודר לדבר מצווה אף שישכר יש לו מאתים זוז ויותר מעט, כיון שעיי"ז ילמוד ישכר כל הימים.

טו. הדין כשזבולון אינו מספק די פרנסתו של ישכר

ומש"כ באות ב' לשאול אם צריך דווקא זבולון לחלק שווה בשווה או סגי בכדי פרנסתו לבד, כבר בארתי טעם גדול למה שסובר הש"ך ומפרש כן ברמ"א שהוא דווקא. וכשנתן לו זבולון פחות מחצי ריווח שלו אינו בכלל עניין חשיבות זה שיתחשב זבולון כלומד בעצמו כלל, אלא אם לא היה לומד ישכר בלא זה יש לו שכר על זה שגרם לימוד התורה במה שנתן לו. ואם עני הוא יש לו שכר צדקה, ואיכא גם חילוקים לעניין יותר מחומש כדלעיל.

אבל כשאין חצי שכר של זבולון מספיק להוצאה דזבולון וא"א לזבולון שיתן כל החצי אלא הרביע מהריווח שלו, יכול להתנות על חצי שנה ופחות כפי האפשר לו. ועל הזמן שיוכל לפרנסו לישכר יכול להתנות, אם יוכל ישכר ללמוד בזמן זה בלא שום ביטול. אבל אם לא יוכל ללמוד כראוי בשביל זה אף בהחדשים שיפרנס לו, מחמת דאגת פרנסה דשאר ימות השנה, לא יכול לעשות עם ישכר שום שותפות. אלא אם ישכר עני יהיה לו מצוות צדקה ואינו יכול ליתן לו כל מעות הצדקה שלו, וכן אינו יכול לבזבז יותר מחומש כדבארתי. אלא אם איכא תרי אינשי שביחד יוכלו ליתן לישכר כל צרכו כשיתנו לו כל אחד היתרון שלו, יכולין לעשות עמו שותפות זה שחצי שכרו של ישכר בתורתו יהיה בשווה לשניהם כדלעיל (סעיף י"ב), וכן אם אחד יכול ליתן רק בעד ארבעה חדשים ואחד בעד שמונה חדשים יהיה לפי החשבון.

טז. אם זבולון חולק בשכר תלמוד התורה של ישכר, או שיש לו שכר בפני עצמו וביאור דהחילוק בין שכר המהנה ת"ח מנכסיו לבין שכר ת"ח עצמם, אינו בעסק דישכר וזבולון

ומש"כ באות ג' אם השי"ת נותן שכר אחד לישכר בעד לימודו וחולקין שניהם ישכר וזבולון רק חלק זה כפשטות הלשון, או לכל אחד חלק בפני עצמו כפי מעשה מצוותו - אף שאינו כפשטות הלשון דהרמ"א והש"ך, ומסיק שכן מסתבר לו. אבל לע"ד פשוט וברור שהשכר הוא רק אחד לישכר שיגע ועמל כל הזמן רק בתורה - על כמות זמן הלימוד שנתווסף לישכר משום שהיה פנוי ללמוד, ועל כמות היגיעה והעמל שנתווספו, וגם על מה שנתגדל בתורה שגם ע"ז שנתגדל בתורה בלימודו איכא שכר שכל מי שנתגדל ביותר יש לו גם שכר יותר, ועל כל פרטי מצוות לימוד התורה שיש ע"ז שכר בלא שום. וחלק זה חולקין, מאחר דלא היה אפשר לישכר לקיים לימוד כזה בעצמו. וגם יש טעם לזה, מאחר שרובא דאינשי א"א לקיים איש אחד בעצמו כשצריך לעסוק בפרנסתו להתגדל כך בתורה, כמעט לכולהו אינשי לבד יחידי סגולה (עי' לעיל סעיף ב'). ואפילו כשלא היה לנו שום טעם, אין לשנות מלשון המפורש בלשון הרמ"א והש"ך.

ומה שדימה להדלקת נר שמדליקין ממנו נרות הרבה ולא נמעט מאורו, לא מובן דלא שייך כלל. דהא הנר דלימוד התורה לא היה אפשר אלא בלימוד התורה ובמזונות וכל צרכי האדם, שלא היה יכול להדליק באחד - לא בישכר הרוצה וראוי ללימוד התורה, משום שהיה צריך לעבוד הרבה זמן ואולי כל הזמן למזונות וכל צרכיו, ולא בזבולון שכל עסקיו הוא להשגת מזונות וכל צרכים ואין לו זמן ללמוד. ובהכרח להדלקת נר התורה צריך לשניהם דווקא כפי שהתנו, שזבולון יעסוק בענייני מזונות וכל הצרכים לשניהם וישכר יעסוק רק בתורה, וע"י שניהם הודלק נר התורה. וישכר הדליק נר התורה גם לאחרים שלמדו אצלו, אבל גם הם לא היו עשירים - כרוב התלמידים - הוצרכו ג"כ לאינשי צדיקים ואוהבי תורה כזבולון. שלכן שכר לימוד התורה הוא שכר אחד לשניהם, וחולק השי"ת אותו בין שניהם. אך שהוא שכר גדול ביותר הרבה משאר מצוות, אשר אף החצי שכר שמגיע לכל אחד הוא הרבה יותר מאד.

וכן מה שהביא מברכות דף ל"ד ע"ב ואיתא זה גם בסנהדרין דף צ"ט ע"א, דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל

הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה. פשוט שגם מי שהתנה עמו להיות שותפין, שהוא שכר זבולון, נמי עין לא ראתה. דכיוון דנחשב לו כלומד בעצמו כדכתב הטור, הוא כלומד בעצמו ממש כפשטות הלשון בלא גוזמאות. ולא מצינו כלל בספרי הפוסקים שיכתבו גוזמאות, אלא הוא ודאי פשוט שלהטור והרמ"א והש"ך - שכן פסקין ונהגינן בכל המקומות שלנו שנחשבין מבני אשכנז וצרפת - הוא כפשוטו, שגם השותף זבולון ג"כ הוא כישכר הלומד תורה, ששכרו עין לא ראתה. ומה שא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הוא רק למהנה לת"ח - שעוזרו ומהנהו, כמשיא בתו לת"ח, וכמהנה ת"ח מנכסיו שודאי הוא רק במקצת.

וכ"כ הוא העושה פרקמטיא לת"ח - ואף שהוא עזרה גדולה מאד שעושה פרקמטיא מיוחדת להת"ח - אבל מ"מ אין זה משמעות ענין שותפות בכל הרווחים שמנכסיו, אלא דבר שהוא גם השייך אפילו כולו להת"ח, אבל רק דבר פרקמטיא זו שייחד שהריווח דיהיה מזה הוא לישכר, שכיוון שאינו שותף עמו לא שייך בזה ענין חלוקת הרווחים לחצאין, שגם שכר העוה"ב שיש לישכר בעד לימודו יהיה החצי לזבולון. דלכן אף שדבר גדול מאד עשה זבולון, יש לו רק שכר כתומך ת"ח מנכסיו שיש לו שכר גדול מאד. אבל רק על מצווה דמהנה לת"ח באופן גדול מאד שיש לו שכר גדול מאד שהנביאים נתנבאו ע"ז, ולא על מצוות לימוד התורה. דהרי אף שהת"ח למד מצד שעזר לו, עכ"פ הוא רק גורם לדבר הגדול דלימוד התורה, אבל עכ"פ לא למד ממש וגם לא מקבל שכר כממש.

ואף שאין צורך לראיות ע"ז כי לשון הרמ"א והש"ך מפורש שהוא שותף למחצה שווה בשווה, איכא ראייה מהא דכתב ר' ירוחם דבענין הלל ושבנא (עיין לעיל סעיף ה') דהוא עשיית שותפות אחר שכבר למד שאינו כלום כדאיתא גם ברמ"א משמו, דאם פסקו כן (לחלק השכר אחר שכבר למד) מסתברא שהעוסק איבד שכרו שכבר בטל חלקו, ומסיק שכך כתבו המפרשים. וכונתו במש"כ שבטל חלקו - לחלק שנתן למי שעשה עמו שותפות. דאף שאין תנאו כלום לגבי שבנא שעסק בפרקמטיא, הועיל תנאי זה לגבי העוסק בתורה שאיבד חלקו ע"י שהסכים לזה. ואם לשון שותפות אינו כפשוטו, אלא שהכוונה שהשי"ת נותן לכל אחד שכרו ביחוד, הרי לא מכר ונתן העוסק בתורה את שכרו, ולא שייך שיאבד חלק שכרו משום דהסכים ליתן משכרו להעוסק בפרקמטיא, דהא לא נתן לו כלל. וגם לא שייך לשון חלק בנידון זה כלל, ולכן ברור ופשוט שהוא כדבארתי.

יז. אם שייך לעשות שותפות דישכר זבולון עם מי שאינו שומר תורה ומצוות

ומש"כ באות ד' אם רשע שאינו שומר תורה ומצוות ח"ו מטעם שהוא כתינוק שנשבה או לתיאבון וכדומה, איך נכנס לחשבון בשכר תורת הלומד. הנה לפי מה שכתבתי דצריך התנו - שא"כ לא שייך זה למי שאינו מאמין. וגם כשהוא מאמין אבל אינו יכול לעמוד על תאוותו להרבות ממון, לא שייך שיתן כל חצי שכרו. וגם הא יותר היה טוב לו שלא לחלל שבת, אף שלא יקבל שכר דתורה. וא"כ ודאי עושה תנאי זה דישכר זבולון משום שטועה לחשוב שבזה שנותן חצי שכרו ללימוד הוא מותר לחלל שבת, ולכל הפחות שהוא כפרה על מה שמחלל שבת. וא"כ מוכרח לומר לו שידע שכל הון דעלמא שיתן לצדקה וללימוד התורה לא יהיה לו כפרה כל זמן שאינו פוסק מלחלל שבת וג"כ שישוב בתשובה על העבר, ואז לא יתן לו כלום. וגם אם יעשה שותפות הא יהנה ממלאכת שבת. שלכן ודאי שאסור לעשות תנאי כזה עם מחלל שבת וכופרים ומומרים, ואם עשה אין תנאו כלום. ואף שודאי יהיה לו איזה שכר, לא לנו לדון בזה, אלא השי"ת בעצמו שדן גם לפי המחשבות ולפי המעשים באיזה אופן וכוונה נעשו.

וגם ידוע שאלו המחללין שבת לתיאבון דהיתה תחילתן לעסוק במסחרו כבימי חול לעבור על כל מלאכות שבת, וגם

לא נמנעין אף במקום שליכא להו הנאה מזה - דמחללין שבת גם בלא צורך לזה משום שכבר הופקר להם. ואף שגם זה בא מצד הרגל חילול שבת לתיאבון, מ"מ אין להחשיבו לתיאבון, מאחר שמחלל שבת גם כשליט ליה איזה הנאה מזה. ואף אם שייך זה לעשות סנגוריא בזה, לא שייך לדינא לעניין זה.

יח. בעניין חיוב תלמוד תורה המוטל על זבולון עצמו

ומש"כ באות ה' האם זבולון מחוייב לקבוע עתים לתורה, לא מובן. וכי נפטר זבולון ממצוות הלימוד אף בהזמן שאינו עוסק בפרגמטיא וגם כבר נח ממלאכתו ומהעסקים שלו, שיש לו פנאי ללמוד. הא אף ישכר שלומד ממש לא נפטר אף שכבר למד הרבה שעות ונח, שכבר יכול ללמוד עוד. שלכן ודאי ברוב ימים שיכול למצוא איזה זמן ללמוד בעצמו ודאי צריך ללמוד. וממילא יש לו לקבוע לפי מה שיודע זמן ביום שהוא יותר פנוי. וכשמזדמן איזה יום שלא היה אפשר, יצא אותו יום בק"ש שחרית וערבית.

ומש"כ דמצד החיוב לידיעת התורה מסתבר שגם זבולון מחוייב ללמוד כדי לדעת את הדרך ילכו בה, ג"כ לא מובן. דא"כ מתי יעשה פרגמטיא ומלאכה לפרנס את עצמו ואת ישכר. דהלימוד לדעת כל מה שצריך האדם לידע אף בזמננו הוא ארבע חלקי הש"ע, שאף גדולי ת"ח יש שאינם יודעין אף שלומדין כל היום. ואף בדורות הקודמין רוב בנ"א לא ידעו. וסומכין על דברים המוכרחים לידע בכל עת כמו איך להתפלל ודינים הרגילים בתפילה וכן בברכות, שיודעין זה ממנהג אבותיהם, וכן להכיר בעוף שחוט כשמזדמן איזה שינוי שצריך לשאול, וכן שצריך לקנות בשר שחטה ושלא נטרפה שסומכין על הטבח שיודעין מחכם העיר שיש לסמוך עליו. וכדומה בענייני המסחר, כללי הדינים שאסור לגזול ולגנוב וליקח ריבית וללוות בריבית ידועים לכולם, והאיסור להונות אינשי ידוע. וכשיהיה איזה פרט שיהיה לו סכסוך ילך אל דינים. וכן בענייני אישות ידוע איסור זנות אף עם פנויה, ואיסור נדה ואיסור נישואי קרובות ופסולי קהל וכהונה. וכשיזדמן איזה פרטים שלא ידועין ילך לחכם. שידיעות אלו יודעין אף אלו שלא למדו תורה. וכן איסור מלאכה בשבת ויו"ט ויו"כ, ואף הרבה איסורי דרבנן ידועין. וענייני תעניות וחנוכה ופורים ידועים, וכשיזדמן פרטים שאין ידועין לו ישאל מחכם. וכן איסור נדרים ושבעות.

אבל הא איכא מצווה לידע כל דיני התורה אף דיני קדשים וטהרות, שא"א לו לקיים בעצמו מצווה זו של ידיעת התורה, וכן לרוב בנ"א, אם לא ילמדו בתמידות כל ימי חייו. וזה א"א לרובא דרובא דאינשי. ואיכא ע"ז עניין דישכר וזבולון, דיכול לקיים זה כשיעשה שותפות עם אחד שהוא בעל כשרונות וחשקה נפשו בתורה שילמוד כל ימי חייו, ויתחשב לו גם כלמד בעצמו וקיים עצם חיוב הלימוד כל היום, וגם חיובי ידיעת התורה גם בהלכות קדשים וטהרות וגם הלכות שהיו רק לזמן יקיים ע"י לימודו של ישכר. אבל ודאי אם השי"ת מצליח אותו ויש לו פנאי איזה זמן ללמוד בעצמו מחוייב ללמוד גם בעצמו. וגם מחוייב להשתדל שיהיה לו פנאי ללמוד איזה זמן בכל יום. אבל בימים שא"א לו, יקיים הלימוד בעצמו על מה שקרא ק"ש ואמירת פסוקי דזמרה, וענייני קרבנות קודם תפלת שחרית, ופרק איזהו מקומן וקדושה דסדרא.

ומש"כ באות ו' לשאל אם יכול ליקח זה מכסף צדקה שלו שכבר הפריש, ואם לא הפריש מעות לצדקה אם יכול להחשיב מעות אלו שנותן לישכר שהתנה עמו השותפות לחשבון מעשר וחומש אם נוהג ליתן לצדקה או לא, בארתי לעיל באורך כמדומה בכל הפרטים בעה"י (לעיל סעיפים י' - י"א).

יט. זבולון שאינו עושה שותפות שווה בשווה עם ישכר ואינו מספק כל צרכיו של ישכר, ודין שותפות ישכר וזבולון

לזמן קצוב

והנה אם זבולון יכול לעשות שותפות שווה בשווה אך אינו רוצה אלא דווקא בפחות כלשליש ולרביע, מסתבר דאינו כלום, דהוא זלזול בחשיבות התורה כדכתבתי לעיל (עי' לעיל סעיפים ד' ו"ב). ואף אם זבולון אינן יכול, שאינו מרוויח ליותר מצרכיו אלא כשליש ורביע, ויש אחד שרוצה ללמוד כל הימים כישכר וחסר לו לפרנסתו כשליש ורביע, ואם יתן לו זבולון היתרון שלו יהיה לישכר די למלאות החסרון ויוכל ללמוד כל הימים, ורוצה זבולון שיתן לו בעד זה החצי שכר שלו, נמי מסתבר שא"א זה דעכ"פ הא הוא זלזול בחשיבות התורה.

אבל יש לדון כשיש שנים שרוצים ללמוד כל הימים כישכר, וחסר לכל אחד מהם החצי. וכשיתן זבולון החצי שכר משלו לשניהם ילמדו שניהם כל הימים בשותפות זה. אם ג"כ הוא זלזול מאחר דעכ"פ מייקר שכר הגשמי דבעוה"ז על שכר דבעוה"ב, או כיוון שהוא לא שכיחא והוא רק מעשה הזדמנות, אין להחשיב זה לזלזול.

והנכון הייתי אומר דבאופן כזה יש להחשיב שהם שלשתן שותפין שווין - לכל אחד השליש בחצי שכר התורה של השנים העוסקים בתורה, כיוון שכל אחד העוסק בתורה הפסיד ממה שהיה מקבל אילו זבולון היה חולק רק איתו, ומחלק זה נהנה חברו העוסק בתורה, נמצא ששלושתם - זבולון ושני הלומדים - תומכים בהחזקת שני הלומדים, ולכן לכל אחד מהם שלישי מחצי שכר הלימוד של שניהם. וירוויח מזה זבולון, שיהיה לו היתרון שאיכא בשני שלישים יותר מהחצי שהיה לו שותפות עם אחד כשהיה נותן לו כל חצי שכרו, שיתרון זה הוא שתות. וזה אולי לא נחשב ריווח כל כך, משום דשותפות עם שנים הוא יותר טירחא לזבולון. אבל הוא רק כשמוכרחין שיתן זבולון להם מה שחסר בכל שבוע, שאז יש טעם לטרחתו זו. דאם אפשר לחלק באופן דחצי שנה יתן זבולון לאחד וחצי שנה האחר להשני, ויהיה לזבולון חצי שכר תורה דהאחד ממה שלמד בחצי שנה הראשון, וחצי שכר ממה שלמד השני בחצי שנה השני, ולא יהיה לזבולון יותר טירחא - ולא היה שייך שיתנו לו יותר. ואולי גם כשתחלק השנה לארבעה חלקים אין זה יותר טירחא, ולא שייך שיתנו לזבולון יותר. אבל כיון שליכא ע"ז ראיות מגמ' והוא דבר חדש מה שליכא עניין כזה כלל בשאר מצוות התורה אלא בלימוד התורה, אף שכתבתי ע"ז טעם גדול, עכ"פ הוא חידוש ואין לנו אלא חידושו דדווקא בתנאי דשותפות למחצה לכל הזמן אפשר להתנות, ואף שודאי לאו דווקא כשהתנו שיהיה זה לעולם, אלא לזמן נמי שייך להתנות.

אבל אם עושים תנאי זה לזמן צריך עכ"פ שיהיה כן לזמן נמשך (ועי' בזה עוד לקמן סעיף כ' אות ז'), שיהיה שייך שלומד התורה יסמוך ע"ז. ולסתם אינשי שאינם עשירים מופלגים, אבל עכ"פ מרוויח לפרנסת והוצאת שתי משפחות - ואף שמזדמן שמרוויח מעט יותר - לא שייך שיעשה שותפות זה עם שנים, אם לא באופן ששנים הרוצים ללמוד לא חסר להו אלא החצי כדלעיל. אבל לא שייך לעשות כן לימים ואף לשבועות מועטים, דהרי עדיין לא יהיה הלומד במנוחה לדרך סתם האינשי, מאחר שלא נתחייב אלא לזמן קצר. ואף שמחויב הבטחון בהשי"ת הוא שלא לדאוג על מחר, הוא רק שכשנזדמן כן לא יאבד בטחונו בהשי"ת שהכל מאתו, והוא גם הזן ומפרנס לכל, שבודאי ישלח לו פרנסתו ומזונו לו ולכל משפחתו כראוי. אבל ודאי יש לאדם לעשות לפרנסתו ולמזונו ולכל צרכיו וגם בעד אשתו וכל בני ביתו המוטלים עליו, שיהיה לו כבר מוכן לא רק על יום אחד אלא לזמן גדול - שהוא בשדה ובפרגמטיא. שלכן באחד רוצה לעשות כזבולון שיהיה שותף עם אחד שיהיה עוסק רק בתורה כל הימים כישכר, לא שייך זה אלא כשזבולון בדרך הטבע יכול להבטיח זה, שיש לו קרקעות או מסחר פרגמטיא שעוסק בה, ושיבטיח לו על זמן גדול כשנה. ולפעמים סגי אף בפחות, אם הוא זמן גדול וחשוב להעוסק בתורה. אבל לא שייך זה כשזבולון

רוצה לעשות שותפות רק לימים אחדים, שהעוסק בתורה לא יהיה במנוחה לפי דרך הטבע ולא יוכל ללמוד במנוחה. ואף אם יאמר לו שסומך ע"ז וילמוד בטוב בלא דאגה, לא יהיה זה מצד שסומך עליו - מאחר שאין טעם לסמוך עליו - אלא מצד גודל הביטחון שלו על השי"ת שיתן לו דעה לתמכו עוד הרבה זמן. שלכן אין לזה אלא דין צדקה, שצריך דווקא שיהיה עני שלא יהיו לו מאתים זוז. וגם אף אם הוא עני לא יוכל ליתן לו אם הוא יותר מחומש, ואף את החומש לא יוכל ליתן כולו לזה דאין ליתן כל הצדקה שלו לאחד. והשכר הוא שכר מצוות צדקה ולא שכר לימוד התורה.

כ. העולה מכל הנ"ל הלכה למעשה באופן השותפות ואיך שצריכה להיות שווה בשווה דווקא, במשך הזמן הקצר ביותר ששייך להתנות עליו בשותפות זו, עם מי צריך הלומד לעשותה, ואם מותר למנהלי ישיבות לעשות תנאי כזה בשם התלמידים עם המנדבים כסף לישיבה

היוצא מכל זה לפי מה שבארתי באורך עניין ישכר זבולון ובטעם הדבר לדינא.

(א) שאין זה פרט במצוות צדקה אלא ממצוות ת"ת, שלכן גם שכרו מהשי"ת אינו משכר דמצוות צדקה אלא ממצוות ת"ת.

(ב) בכל מצוות התורה כשאחד גרם שחברו יעשה מצווה אין לו חלק בשכר המצווה שהשי"ת נותן למקיים המצווה, אלא כל השכר דאיכא לקיום מצווה ההיא הוא להמקיים, וזה שגרם שחברו יעשה המצווה יש לו שכר על מעשיו ודבריו שגרמו, שהוא שכר מיוחד. ובלימוד התורה הוא - כפי מה ששמע - איפכא, שיש לו מחצה שכר שהיה נותן השי"ת ללומד התורה לבדו אם היה גם מתפרנס בעצמו. דכיוון שפרנסתו היתה ע"י אחר, כהא דישכר שעסק בתורה ונתפרנס ע"י זבולון, יש לו לזבולון מחצה שכר דהיה ניתן לישכר. ולא מצינו שיש לזבולון עוד שכר מיוחד על מה שגרם לישכר ללמוד. כן משמע אליבא דרש"י והרבנו ירוחם, שכן פסקו הרמ"א והש"ך.

(ג) שאיכא פרטים לזה. ופרט אחד איכא ברש"י והרבנו ירוחם, שצריך זבולון להתנות תחילה עם ישכר שהוא זבולון יעסוק במלאכה ופרגמטיא וכדומה וישכר יעסוק בתורה, ויחלקו השכר שווה בשווה - בין השכר גשמי דבעוה"ז שאיכא ע"י זבולון בכל מה שיצליחו השי"ת, בין השכר שאיכא מהשי"ת לישכר על קיום מצוות לימוד התורה, שהוא אכילת פירותיהן ומגנא ומצלא בעוה"ז ועיקר שכר הגדול שיש לישכר בעוה"ב - ג"כ שווה בשווה.

(ד) דהוא דווקא שווה בשווה, ולא תלוי כפי שיתרצה. שאף אם נתרצה ישכר העוסק בתורה ליתן לזבולון העוסק בענייני הפרנסה שיעכב לעצמו יותר ממחצית שכר שיצליחו השי"ת במה שעושה לפרנסה, אינו כלום. אלא צריך שהתנאי יהא דווקא על שותפות דמחצה למחצה. ומסתבר דגם לא יוכלו להתנות על פחות מחצי השכר שיתן השי"ת לישכר בעד הלימוד. והטעם דפחות מחצי השכר גשמי שיהיה לזבולון בהצלחת השי"ת במה שיעסוק במלאכה ובפרגמטיא אי אפשר, שהרי הוא זלזול בחשיבות התורה שגדול ביותר מאד כדכתבתי. וכן א"א להתנות על פחות מחצי שכר דלימוד התורה, שע"ז יהיה התרשלות לאינשי מלעשות כזבולון.

(ה) וליכא חילוק בין כשהעוסק בענייני פרנסה הוא מאלו שמרוויחים הרבה ובין אלו שאין מרוויחין כל כך, כשעושין שותפות זה עם העוסק בתורה, שאיך שהוא הוי מחצה למחצה שני הדברים לא פחות ולא יותר.

(ו) שלא שייך לעשות שותפות זה אלא כשישכר הלומד תורה יהיה במנוחה ע"ז, משום שעל פי הטבע שייך שזבולון

ירוויח לפי פרנסת שניהם כסתם הוצאת אינשי במקום ההוא, ושזבולון אינו עצל אלא טבעותיו הם טבעיות סתם אינשי שהם זריזים למלאכתם, וגם שיהיה זבולון איש נאמן ולא יצטרך לילך עמו לדינא ודיינא - שאז יוכל ללמוד מצד זה במנוחה, אף לפי הטבע ודרכי האינשי. אבל אם זבולון הוא אינש שאין מכירין אותו, לא בטבעיותו לזריזות ולא בכשרונותיו להבין במלאכה ובפרגמטיא איך לעסוק ובמה לעסוק, ולא בנאמנות, שאז לא יהיה ישכר במנוחת הנפש הראוי להיות ללומדי תורה, לא שייך לעשות עמו שותפות זו. אבל מסתבר שמי שעוסק בתורה נאמן לומר דהוא מכירו שראוי עמו שותפות זו, ויהיה במנוחת הנפש שצריך להיות ללומדי תורה.

ז) שלא שייך לעשות שותפות זו על זמן קצר דלא יהיה לומד התורה במנוחה ע"ז, אלא על זמן ארוך שיהא במנוחה לכל הפחות בתוך הזמן שהתנו. וגם שזמן המנוחה ארוך מספיק, שבזמן זה הוא ראוי להתחכם בתורה, דהא מסתבר שרק בשביל מצוות התחכמות בתורה איכא עניין השותפות - מה שליכא בכל המצוות. משום דלרובא דרובא דאינשי הוא כמעט דבר שאי אפשר, שיעסקו בפרנסה ובכל צרכיהם ויהיה להם האפשרות במעט זמן שיוכלו ללמוד להתחכם ולהתגדל בתורה. שלכן מוכרחין לומר דניתנה מצוות התחכמות בתורה וגם מצוות ידיעת התורה שתתקיים גם ע"י שנים, כעובדא דישיכר וזבולון. וא"כ יש להצריך גם שיהיה זמן ששייך להתחכם ולהשיג ידיעות הרבה בתורה.

וכפי שמשמע בכתובות דף ס"ב ע"ב, הוא לא פחות משלש שנים. דהא אמר רב אדא בר אבהו אמר רב דהתלמידים יוצאין לת"ת שלא ברשות ב' וג' שנים [ואף שהתם הלכה כרבי אליעזר (במתניתין ס"א ע"ב) שאין להם רשות אלא שלשים יום, אינו משום דפליג אחכמים לעניין צורך זמן הלימוד, אלא דלא התירו בשביל זה לעגן אשתו שלא ברשות] והוא מטעם דשנה אחת הוא זמן שלא מצוי שיתגדלו ויתחכמו בתורה. שלכאורה יש למילף מזה גם לכאן, שאם זבולון רוצה שיהיה חצי שכר ממה שישכר נתחכם בתורה, יש להצריך שיהיה הזמן לא פחות מב' וג' שנים. אך מ"מ כיוון שלא מצינו בפירוש, אפשר שלעניין השותפות בשכר - שיהיה חצי שכרו לזבולון על שנתן לו חצי שכרו, על שנה נמי שייך. מאחר דכבר נתחכם הרבה אף במשך שנה, ולימוד התורה כבר נחשב אצלו עד כדי כך שלאחר תום השנה ישכר ישתדל למצוא מי שיתמוך בידו שיוכל ללמוד עוד הרבה שנים שיתחכם מאד, עד שלא יחוש שוב לשמא יניח מללמוד בשביל פרנסתו.

אבל בעצם אין לקבוע בזה דבר ברור, מאחר שיותר הוא מסתבר ללמוד משם דצריך שיהיה השותפות לא פחות מג' שנים, דזה שיעור הפחות שמצינו. ואף דאמרו שנים ושלוש שנים, הוא מפני שאחר שכבר שהה שתי שנים יכול לסמוך על עצמו כשמרגיש שהצליחו השי"ת בלימודו, באופן שאין לחוש לפניו מלשוב לביתו בשביל החיובים שעליו לאשתו. אבל בשנה אחת, אף שנדמה לו שאין לו לחוש מלחזור לביתו אין זה כלום. אבל בעשיית שותפות עם זבולון שהוא קודם שלמד, אין לו לפסוק בפחות מג' שנים. ואולי יש להכריע שלכתחילה ישתדל להשיג לעשות שותפות על זמן לא פחות מג' שנים, דזהו שיעור הקטן שמצינו לעניין התחכמות והתגדלות בתורה. אבל אם קשה למצוא, יעשה שותפות גם לשנה. אבל לא יעשה שותפות לפחות משנה משום שאז ודאי לא יהיה לו מנוחה יותר בשביל זה, כשאף לשנה אין לו להוצאותיו הרגיל בהם.

ח) שצריך לעשות שותפות זו דווקא עם אחד המחשיב לימוד התורה ביותר, שכדאי לו לעמול בשביל חשיבות הלימוד כל ימיו, כמו שהעוסק בתורה לומד כל ימיו. אבל אם אינו חשוב לו כל כך לימוד התורה, אך עושה זה בצירוף אהבתו לישכר העוסק בתורה - לא מצד שהוא חכם בתורה, אלא מטעם אחר שהוא שכנו וקרובו וכדומה -

לא נחשב זבולון כלומד תורה. אלא דווקא כשעושה זבולון השותפות משום שהוא רוצה לקיים מצוות לימוד התורה, והיה עושה שותפות זו גם עם ת"ח אחר, ומה שבחר לעשות השותפות עם ישכר זה שהוא קרובו ושכנו ואוהבו הוא כיוון דגם שכנו וקרובו ואוהבו רוצה בזה ולכן עושה עמו השותפות, ודאי שפיר הוא עושה ויהיה לו חצי השכר תורה. וממילא כ"ש שלא שייך שותפות זו עם אלו שאין מחשיבין כלל שכר התורה.

ולא דמי למה שאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן בניזיר דף כ"ג ע"ב, שזהו רק לעניין שאיכא מצווה גם כשעושה שלא לשמן, וממילא איכא גם שכר. אבל להתחשב כמו שלומד ומקיים מצוות לימוד התורה, כיוון שחזינן שלא נעשה ממילא שותף רק במה שגורם שילמוד אלא דווקא בהתנו שיהיו שותפין באופן זה, לא שייך שיעשה זה כשמחשב שעושה זה בשביל טעמים אחרים.

ט) גם אלו שיסודו ישיבה וצריכים לעזור להתלמידים במצבם הגשמי והם לוקחים סכומים גדולים מאינשי, יכולים לומר להם דכשיתן סכום להחזקת תלמיד בישיבה לשנה יהיה לו חצי שכר התורה שיהיה להתלמיד בעד לימודו בתורה. אבל מוכרחין לעשות זה ברשות התלמיד, דהא לא שייך שיתנו דבר ששייך להתלמיד בלא רשותו.

אבל נראה לע"ד דלא שייך זה בלימודים שכל אחד ואחד מוכרח ללמוד ולידע זה בעצמו. לא רק לימודי הקטנים ממש, אלא אף אלו שלומדים כבר גפ"ת, שהרי גם בני זבולון צריכין ללמוד זה בעצמן. ורק לימוד כל התורה להתעמק בה ולהתחכם ביותר, שזה אי אפשר לרובא דרובא דאינשי שאחר דור המדבר, משום שהוצרכו לעמול הרבה לפרנסתם, אלא ע"י שנים כזבולון וישכר שאחד מהם יעסוק בכל ענייני הפרנסה כזבולון ואחד מהם יעסוק רק בתורה כל ימיו כישכר. שא"כ נמצא שמוסדות הכוללים בזמננו שלומדים שם אברכים בני תורה להתגדל ולהתחכם יכולים לעשות כן. וכן ישיבות גדולות לבחורים הגדולים, ברשותם, יכולין לעשות כן. אבל תלמידים רווקים וסמוכין על שולחן אביהם, שמצד לימוד עצמן אין צריכין לזה, אין להם לעשות זה ואין להמנהלים לבקש מהם זה.

שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן קנא

בדבר מה שאירע בקהלתכם ביום ט"ו לאדר שמכר א' לחבירו העבירות שלו ונתן המוכר לקונה שלשים ר"כ ועשה תק"כ ורו"מ הביא דברי רמב"ן עה"ת פ' תשא בפסוק מי אשר חטא לי אמחנו מספרי שכל דמשרע"ה רצה שימחו שמו מספר החיים תמורתם והש"י השיב מי אשר חטא לי אמחנו מספרי ומשבת פ"ט ע"ב שאמר יצחק פלגא עלי ומסוטה כ"א גבי הלל ושבנא וזה"ק פ' לך גבי ר"י בן פזי ורמ"א יו"ד סי' רמ"ו וגם כתב דהוי דבר שאין בו ממש ואינו במכירה. והנה בגוף הקנין שהיה בכסף הנה הקונה צריך שיתן למקנה אבל בנ"ד היו להיפוך ובמד"ר מגלת אסתר בפסוק ויסר המלך את טבעתו מעל ידו וכו' מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון ברם הכא המוכר נתן ערבון וכו' וע' בתוס' ב"ב נ"א ע"א ד"ה אעפ"י וכו' שתמהו בהא דכתב לו על השטר אעפ"י שאין בו שו"פ דמאי רבותא דגם בשו"פ אינו קונה בתורת כסף שהרי המוכר נותן שטר ולא לוקח ואין קרקע נקנה אגב כסף ע"ש ובתוס' קדושין ט' ע"א ד"ה אעפ"י תירוץ קושיא זו וע' באס"ז ב"ב שם בשם תוספי הרא"ש ולכ"ע אין בזה קנין כסף מה שהמוכר נותן ללוקח. אך י"ל דהקנין בתק"כ שהוא קנין סטומתא וא"כ אין בזה מקום לבטל משום דהוי דבר שאין בו ממש דמבואר בתשו' הרא"ש כלל י"ג דסטומתא מהני גם בדשלבל"ל וכדומה ועמ"ש בחיבורי לחו"מ סי' ר"א מכמ"ק בזה בזה /תיבת בזה כפולה במקור/ ובפרט דדוקא בדיני אדם בעינן מעשה שיעיד על מחשבתו ולכן צריך שיעשה מעשה גמור וגם בזה מצאתי בש"ס דב"ב דף פ"ח הכא ביר"ש עסקינן וכו' ומבואר ברשב"ם דבגמר בלבו לבד קנה

ומכ"ש בדבר שהוא רק כלפי שמיא אשר כל תעלומות לפניו גלויים א"צ תורת קנין כלל וע' בשו"ת טטו"ד מהד"ק סי' ע"ר שהוכיח דבכל הקנינים העיקר תלוי בגמר דעתו בלב והמעשה בא רק להעיד על המחשבה ואם כי בחיבורי סי' קצ"ד הבאתי ראיה מרמב"ם פ"ה ממכירה הי"ג וכ"מ פי"א ממכירה הי"ז ותשו' נו"ב מהד"ק חח"מ סי' כ"ח להיפוך מ"מ לגבי ד"ש = דיני שמים = ודאי דמהני בגמר בלבו וכהא דב"ב פ"ח הנ"ל וי"ל דקנין סטומתא אינו בדבר דלא שכיח כלל ואין בזה משום מנהג הסוחרים כמובן.

ובעיקר הדבר אי מהני קבלת האיש להענש בגלל חברו הנה כל הערבות שקבלו ישראל בערבות מואב להיות ערבים זל"ז הוא רק בברית ואלה שקבלו עליהם בעצמם ובמד"ר שה"ש בפסוק משכני אחריך נרוצה אר"מ כשעמדו ישראל על סיני א"ל הקדוש ברוך הוא הביאו לי ערבים טובים וכו' נביאינו ערבים לנו וכו' הרי בנינו עורבים אותנו וכו' ובודאי הקדוש ברוך הוא שומר תורתו וכמ"ש במד"ר פ' משפטים בפסוק מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו וכו' דהקב"ה /מקיים/ כל משפטי התורה ואם הערב משלם נפטר הלוא ובסוכה דף כ' אר"ל הריני כפרת ר"ח ובניו וכו' ופירש"י כהא דהבן אומר אחר אביו הריני כפרת משכבו הרי דגם באיש זר מהני אם מקבל ע"ע יסורים לכפר על חברו ובמשנה פ"ב דנגעים אר"י גבי בהרת עזה וכו' אר"י בני"א אני כפרתן וכו' וע' בפ"י הר"מ שהוא מאמר יאמר אותו האוהב וכו' ואם לא יועיל למה אמר כן ולמה הציב אותו רבינו הקדוש במשנתנו ובע"כ דמועיל שפיר. אלא דודאי תלוי ברצון הש"י אם ירצה לגבות מן הערב דגם בדיני אדם אם רצה מזה גובה וכו' ולכן גבי משרע"ה לא רצה השי"ת למחות שם משה ולמחול לישראל ורצה לגבות מהלוא עצמו וגם לא רצה לקבל הערבות וביד מלוא שלא לקבל שום ערב ובשו"ת מהר"מ אלשקר סי' ק"א העתיק בענין זה תשו' רב האי גאון וכתב שם שאין נתפס שום קנין בשכר עוה"ב כי צדקת הצדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי' ובכ"ז המוכר תורה ומצות עליו לקבל פורעניות והועתק בס' ד"ש עה"ת במגלת איכה ובס' ד"ג הנדפס מחדש כלל כ"ד דין י"ט ומבואר מלשונו דגם שרשעת הרשע עליו תהי' ואין בו תורת מכירה אבל מ"מ נראה פשוט דלא גרע מדין ערבות הנ"ל ומי יודע אם אולי ירצו מן השמים להפרע מן הערב וזה ענין בקשת יצחק שקיבל עליו לכפר בעד ישראל וע' סוכה מ"ה ע"ב דארשב"י יכול אני לפטון /לפטור/ כל העולם מן הדין וע' ירושלמי פ"ט דברכות ה"ב בשינוי קצת.

וזה כמה שנים בהיותי בימי חורפי אירע לפני עובדא בשנים שנשתתפו במצות ועבירות ועשו קנין ושטר שותפות וכתבתי להגאון מהרש"ך ז"ל מבראד והשיב לי כי עובדא כזו אירע בימי ר"י בן הרא"ש שנשתתף הוא עם חברו כן ומת חברו קודם והר"י בן הרא"ש גילה פני המת במטתו לפני ביהכ"נ בתוך קהל ועדה שיזכור בהשותפות ופתח המת פניו כמשחק עליו כי אין ממש בקנין הזה ושהובא מעשה זו במעבר יבוק אבל המעין ימצא שהי' שם עובדא אחרת שנשבע לו חברו לבוא אליו אחר מותו ולזה שחק עליו דכיון שמת נעשה חפשי מן המצות ומשא"כ בנ"ד. ולכן המוכר לא ישמח במכירתו אבל הוא לאות על חרטתו בלב שלם ומסייע לכפרתו אם עושה תשובה ואם אולי ירצו בשמים להקל מעונשו ולהפרע מהקונה וכולי האי ואולי והכל מדין ערבות שקיבל הקונה על עצמו כדין רצה מזה גובה וכו' ובערב סתם נפרעון /נפרעין/ מהלוא תחלה ואולי בנ"ד הוא כערב קבלו /קבלן/ אבל הקונה יתאבל על רוע מעשיו ומעשי חברו ויירא ויפחד וידאג לנפשו פן יענש ממרומים מפני שנכנס ברשות ערבות בעדו ואם כי כל ישראל ערבים וכו' אבל הרי בדבר שאין בידו למחות פטורים וגם מבואר בירושלמי והובא בתוס' סוטה ל"ד ע"א ד"ה עודם בירדן וכו' דביבנה הותרה הרצועה יצתה ב"ק ואמרה אין לכם עסק בנסתרות וכ"ה בירושלמי שם פ"ז הלכה ה' בסופה ובתנחומא פ' ראה מבואר דקודם מ"ת היו /היה/ אחד חוטא וכל הדור לוקה ומשעת מ"ת אינו כן וצ"ל דהיינו קודם שעברו הירדן ועכ"פ מיבנה ואילך הותרה הרצועה ואין נענשין על נסתרות והקונה הזה קיבל עליו חיוב

נסתרות ויש לדון בנ"ד דכיון דהוא נכנס לדבר בתורת מקט /מקח/ וקנין ואין זה מועיל א"כ גם הערבות בטל אבל יש לדון בזה מדברי תשו' הרא"ש שהובא בטוח"מ סוסי' רנ"ו במ"ש אם לא תוכל לזכות מכח המתנה תזכה מתורת הפקר ע"ש וה"נ בנ"ד הרי קיבל ע"ע להתחייב בעד חבירו וכן מוכח מהריטב"א שהובא בש"ך סי' קכ"ו ס"ק ל"ח ודברי הטור שהובא שם ס"ק ע"ב דאף שנעשה בתורת קנין גם אם לא מהני בתורת קנין מהני מדין ערב זולת אם המוכר יחפוץ במעותי' בחזרה יען כי איננו מקח גמור כי אז יתבטל גם הערבות כמובן וחיוב הערבות חל ע"י /אולי חסרה מלת נתינת/ הכסף לו כמו שהעליתי בתשו' להמו"ץ ד"ק /דק'/ וויזניצא והבאתי ראי' מריטב"א דף ע"א ואס"ד /ואס"ז/ ב"מ צ"ט ודחיתי דברי הב"מ לא"ע סי' כ"ט בענין זה ואכמ"ל ועכ"פ העליתי שם דגם אחר מתן מעות חל הערבות אם קיבל שכר ומכ"ש בנ"ד שהיו גם תק"כ ובפרט כלפי שמיא שכבר כתבתי דא"צ מעשה קנין בפועל והעיקר תלוי בגמר בלבו ואולם ר"מ כתב שהי' בנ"ד מסירת מודעה שעושה רק לפניו מצד זה יש לבטל כל המעשה דאף דבמכר ל"מ מודעה בלא אונס מ"מ בנ"ד שאינו חל בתורה /בתורת/ מקח ורק מצד שקיבל עליו הערבות שפיר י"ל דכלפי שמיא גליא שעשה רק לפניו וכעין מה שאמרו במגלה דף ו' הם לא עשו אלא לפניו ובכ"ז ראוי לעונש וקנס יען שחילל שם שמים כאלו כופר בשכר ועונש וכמתלהלה היורה זיקים ואמר הלא משחק אני וגם לשחוק כזה יכאב לב כל שומע והנלע"ד כתבתי +נכדי הרב הגדול ר' משה הכהן נ"י כתב לי כי בשו"ת מחנה חיים ח"ב חו"מ סי' כ' האריך בזה ואין הספר ת"י (ע"ע בט"ז סי' ק"ע סוסק"ג) +

שו"ת משיב דבר חלק ג סימן יד

אחד שהי' נודע לאדם גדול מאחיו. מכר חצי זכויותיו ומצותיו בסך גדול עשרים ושנים אלף רוביל. לאיש עשיר הולך בתומו וחפץ במצותיו מאד. וקיבל המוכר מחצית הכסף ועד ששילם מחצית השני הלך לחכם גדול ושאל בחלום והשיבו לו כי אותו המוכר אינו מצוין למעלה כ"כ ואינו אלא כא' מישאל. ואחר ששמע אותו עשיר כזה ביקש לחזור בו ותבע מעות שנתן. והמוכר תובע חציו השני. והגיעו לשאול הדין עם מי וגם אם עיקר הקנין הוא דבר שיש בו ממש. וה' יאיר עיני:

ראשית דבר. המוכר הראה לדעת כי אינו אדם הגון במכרו שכר הרוחני בבצע כסף. כמדתו של עשו שמכר את בכורה שלו. ובזה אותו הכתוב וכתוב ויבז עשו את הבכורה. ולא משום שמכר במחיר נזיד עדשים. שהרי פי' הרשב"ם שמכר לו בכסף שויו. אלא שקיים הקנין במאכל עדשים. ומ"מ קרא אותו הכתוב ויבז. דמי שדעתו יפה ומשכיל על דבר מבין כי אין לרוחני ערך כלל למכור בכל הון שבעולם, ומכ"ש ליקח בצע כסף עבור חלק עוה"ב. והרי בתענית (דף כ"ה) איתא דרחב"ד בעני' הגדול נתנו לו איזה דבר מחלקו בעוה"ב והשתדל להחזיר. ובש"ר (פנ"ב) איתא בזה כי הרעישה אשת רחב"ד ע"ז הרבה. ומכ"ש למכור בשאט נפש כבוד אלהים להתענג על ה' בעוה"ב עבור עונג הגוף בעוה"ז. הרי זה דומה למי שכבד אותו המלך באות הכבוד והוא מכרו לאחר. הרי ביזה בזה כבוד המלך וראוי לעונש. כך המוכר עונג רוחני של עולם הבא עבור תענוג גשמי עליו הכתוב צווח בספר במדבר בשעה שהמתאוננים בקשו בשר וזכרו את התענוג שהיה להם במצרים בגשמיות. ולא הרגישו בעונג הרוחני שהיה להם במדבר בגלוי שכינה. ואמר ה' עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם. ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים. משמעו שמאסתם עונג הרוחני במה שה' בקרבכם בהיותכם במדבר. מה שרחוקים היו מזה במצרים, ואתם אומרים למה זה יצאנו ממצרים. ואותו התרעומת חלה על אותו איש שמאס בעונג עוה"ב ומכרו בעונג גשמי בבצע כסף, ודאי ראוי לעונש, ואין בו מדה של אדם המעלה. ולא תקשה

מהא דאיתא בסוטה (דף כ"א) דשמעון אחי עזרי' ויוחנן דבי נשיאה מכרו חצי שכר למודם בתורה עבור שהיו מפרנסם. שאני התם שמכרו כדי שיהיו יכולים לעסוק בתורה. וכבר שנינו באבות יפה שעה אחת בתורה ומעש"ט בעוה"ז יותר מכל חיי עוה"ב. וכל כך אהבו את התורה עד שלא בקשו גם שכרה בשלימות בעוה"ב. רק להתענג על ה' במלחמתה של תורה. והלל ושבנא. כשאמר שבנא להלל נערוב ונפלוג היו ג"כ כדי שיהא הלל עוסק בתורה בדעתא צילותא. אבל הלל היה שקידתו כ"כ עד שלא היה עניו הגדול מפריע אותו מתורתו, כדאיתא במס' יומא (דף ל"ה), מש"ה לא נתרצה, משא"כ שמעון ויוחנן הנ"ל ידעו בעצמם כי אם יהיו בדאגת הפרנסה יפריע אותם מלימודם, וכדאי' בעירובין (דף ס"ה) דאמרי אביי ורבא דאי היה להם טרדה קלה לא היו שונים כ"כ. מש"ה נתרצו לוותר על עונג רוחני בעוה"ב כדי שיתעסקו בתורה בשקידה ואשרי חלקם. משא"כ למכור עונג רוחני עבור עונג גשמי. אין זה אלא מדור המתאוננים כאמור. כל זה דברנו על מחשבותיו ועסקיו של אותו האיש המוכר:

ועתה נבוא לגוף השאלה אם יש בזה איזה ממשות בקנין או לא. ומתחלה נוח לי לבאר הבדל בין שכר הרוחני של תורה לשכר של מצות. ואח"כ נבוא לענין שאנו מדברים. והנה איתא בפסחים (דף נ"ג) בהא דאיבעי להו תודוס איש רומי גברא רבא הו או בעל אגרופין וקפשיט מדתניא את זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חמ"ו שמסרו עצמן לכבשן האש למדו ק"ו מצפרדעים כו'. ר' יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של ת"ח הו דאר"י כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה ש"מ שנא' כי בצל החכמה בצל הכסף. וקשה לי הא כמו שמוכיח דלאו בעל אגרופין הו מדדרש ה"נ יש להוכיח שלא הו עשיר בעלמא ונדיב. דמה לעשיר הדיוט לדרוש ברבים אלא ודאי אדם גדול הו. אלא מתחלה יש להבין מה העלה ר"י במה שאמר כל המטיל מלאי כו'. הלא משנתנו היא במכות פ"א דכמו דמסייע לעוברי עבירה מקבל עונש של עוברי עבירה כך מדה טובה של מסייע לעושי מצוה כעושה מצוה אלא צ"ל שאין דמיון שכר מצוה לשכר תורה. ואם שאין לנו מושג בתענוגי עוה"ב מכ"מ יש לנו להמטיל לשכר המלוכה למי שזוכה לשכר. ויש שני מיני זכויות אחד מי שעושה איזה תיקון במדינה שראה המלך לאשרו במתנה כראות עיני המלך באיזה אות הכבוד לכבודו. והשני מי שמתכשר במלחמה הרבה ה"ז המלך מרימו למעלת שרי הצבא. ואין שני הזכויות שוין. דזכות הראשון הכל יכולין לקבל אותו הכבוד וא"צ להוסיף השתדלות שיהא יכול לקבל שכרו. משא"כ זכות השני אין כל אדם יכול לקבלו. שהרי שר הצבא נדרש להיות מלומד ובעל עצה ותבונה ובאסיפת שרי הצבא להתיישב באיזה ענין נחוץ וכל אחד מחוה דעתו לפני המלך. ומי שהוא באמת אדם פשוט ואם יעלה לגרם מעלת שר הצבא. ובאסיפת השרים הוא יושב ודומם הלא ישבע קלון מכבוד. וא"כ אין יכול לקבל שכרו ולהתענג עליו אלא מה עושה המלך ברצונו. מתחלה נותן אותו האיש למקום למוד בני שרי הצבא עד שהוא מתכשר לכך. ואם שמכ"מ אין מדרגתו גבוה כשאר שרי הצבא מכ"מ יכול לשבת בשבת תחכמוני עם השרים וגם הוא יחווה דבר מצער. כך מעין זה הבדל שכר מצות משכר תורה. דשכר מצות הוא כעין זכות איש מדיני. וכל ישראל יכולין לקבלו. משא"כ שכר תורה הוא יושב בישיבה של מעלה ומי שאינו ראוי לכך אינו אפשר לקבל זה העונג הרוחני. ומה הקדוש ברוך הוא עושה מאציל עליו עוד בחייו איזה כח למוד. עד שלא ישבע קלון בהיותו לאחר מותו יושב בישיבה של מעלה. וכ"ז העלה ר"י דהמטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה ש"מ כו'. מעתה תודוס האף שלא היה אדם גדול בתורה מכ"מ האציל לו הקדוש ברוך הוא בחייו דבר מצער לדרוש ק"ו מצפרדעים. כדי שלא יהא בוש בישיבה של מעלה בעוה"ב. וכ"ז בארנו בהרחב דבר (בס' במדבר כ"א) עה"פ באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם. ולא עוד אלא אפילו לאחר שהעלה ר' יוחנן דהמטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב כו'. מכ"מ אינו דומה למסייע לעושי מצוה. דשם תנן שיהא שכרו כעושה מצוה דומיא דמסייע לעוברי עבירה שהעד השלישי מסייע לעדים הראשונים ועונשם שוה. ומזה למדנו במכש"כ שכר מסייע לעושי מצוה שיהא שכרו שוה לעושה

מצוה. משא"כ מסייע לת"ח שילמדו אף על גב שזוכה ויושב בישיבה של מעלה מכ"מ אינו שוה לת"ח עצמו כמו שאמר ר' יוחנן עצמו בברכות (דף ל"ד ע"ב) כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו. אבל לת"ח עצמן עין לא ראתה וגו'. והדעת נותן ע"ז שהמסובין ויושבין עם המלך לא ישיבתו של זה דומה לישיבתו של זה:

מעתי נבא לענין דידן. דאפילו נעלה עה"ד שאפשר למכור שכר מצוה. א"א למכור שכר תורה. שהרי אם יבא על שכרו ישבע קלון מכבוד בישיבה ש"מ ותו וכי אפשר לעלות עה"ד שאם יכבד המלך לעשות אותו איש שהראה גבורה ועצה במלחמה לשר הצבא. והוא ימכור אותו זכות לאחר. הלא המלך אינו חפץ ביקרו של הקונה כלל. ואינו חפץ שיהא יושב באסיפת השרים וכמו כן אי אפשר בשום אופן להעלות עה"ד למכור שכר מלחמתה של תורה. וממילא בנ"ד שמכר מחצה של כל שכרו ואותו שכר תורתו לא נמכר ממילא בטל כל המקח:

ואין לנו לחקור אלא במי שמוכר שכר מצוה ביחוד אם יש בזה ממש או לא. שהרי אם נתן המלך אות הכבוד של זהב לאחד. ה"ז יכול למוכרו אף על גב שהוא חוטא בזה שביזה את המלך. מ"מ ממכרו ממכר. וא"כ היה מקום לומר שמכירת שכר מצוה אפשר הוא קיים אף על גב שראוי להענש ע"ז:

אבל באמת אין בזה הקנין שום חלות ושעבוד כלל מכמה טעמים. חדא שהרי הוא דבר שלא בא לעולם. ואפילו למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אין הקנין חל אלא לאחר שבא לעולם, כדאיתא בב"מ (דף טו:): המוכר פירות דקל לחבירו אמר רב הונא עד שלא בא לעולם יכול לחזור בו. משבא לעולם אין יכול לחזור בו דקסבר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם בשעת המכר שיהי' המכר חל משבא בעולם וכאן אפילו לא חזר עד מותו. ואח"כ חל חלקו בעוה"ב שוב אין המכר חל לאחר מיתה, כדאיתא בב"ב (דף קל"ה:): שאין מכר ומתנה לאחר מיתה כפרשב"ם בד"ה ואיזו הוא כו' שהרי אין כח לאדם ליתן מקודם לכן דבר שלא יוכל להקנות באותו הזמן שהוא רוצה שתתקיים המתנה ואחר מיתה היאך יכול אדם ליתן אחר שמת ונקבר. שנית, שהרי אין בזה אלא קנין דברים מה שאין בה ממשות. וכמו מוכר אויר הבית שאין בזה כלום, כדאיתא בב"ב (דף קמ"ז) ש"מ שאמר ידור פלוני בבית זה כו' לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זו לפלוני וידור בו. ובריש מס' בב"ב איתא וכי קנו מידו מאי הוי הא קנין דברים בעלמא הוא. ומזה הטעם קיי"ל ביו"ד (סי' רס"ד ס"א) שא"א למכור זכות חיוב מצוה. היינו שאם יש לו בן למול או ששחט וחל עליו מצות כה"ד, א"א למכור אותו הזכות לאחר אלא א"כ נשבע שיתן לו הזכות א"א לחזור בו. לאפוקי מדעת שלטי הגבורים ב"ק פ' החובל שכתב דאדם יכול למכור המצות שלו ויעלו לאיש הקונה דהא יש להם ערך עשרה זהובים לאחד. מיהו נראה /דדוקא/ דוקא מועיל הקנין במצוה שעתידי לעשות [פי' א"כ מוכר לו זכות מעשה המצוה וממילא יגיע לו שכרה] אבל לא במצוה שעשה [פי' דשכרה לבד ודאי א"א למכור. ומכ"ש אם מכר לו המצוה שיעשה והקונה לא עשה בעצמו ודאי הפסיד לעצמו]. ואנן קיי"ל כהרא"ש דא"א למכור זכות המצוה ג"כ. וגם השלטי גבורים הנ"ל מודה דיכול המוכר לחזור שאינו אלא קנין דברים. אלא דס"ל דכ"ז שלא חזר בו המוכר הוי קנין אף על גב דלא נתפס בקנין. ומחלוקת ישנה היא בפי' הגמ' ב"מ (דף ס"ו) בהא דאם תפס לא מפקין מיניה. אם משום דהוי קנין כ"ז שלא חזר ביה. או משום דידע ומחיל. וכבר הובא שני דעות בחו"מ (סי' ס"ו ס"ז, ובסי' קכ"ו סכ"ב בהגהת הרמ"א והש"ך סקצ"ד). והנ"מ בין שיטת הרא"ש ובין שיטת שלטי הגבורים לענין אם מכר אבי הילד למוהל זכות המצוה שהוא ימול. ובא אחר ומלו להרא"ש א"צ לשלם י' זהובים. שהרי האב בעצמו לא רצה למול. והקונה לא זכה כלום. וכ"כ השלטי גבורים פ' כה"ד בשם הרא"ש. אבל לדעת שה"ג פ' החובל אינו כן אלא כ"ז שלא חזר המוכר קנה הלוקח. וא"כ חייב התופס לשלם לו. ופליגי בפי' הכתוב וימכור את בכורתו ליעקב. ואח"כ אמר לו השבעה לי.

ובאמת לא היה חל קנין הבכורה כלל לא בנכסים דהוי דבר שלא בא לעולם. ולא במעלת הבכורה שהוא קנין דברים בעלמא. אלא לשיטת שלטי הגבורים הוי מ"מ קנין אם לא יחזור בו. ומש"ה השביעו שלא יחזור בו. אבל להרא"ש לא מהני קנין כלל. וכבר נשאל הריב"ש (בסי' שכ"ח) שראה השואל בשם הרא"ש דהמקנה דבר שלא בא לעולם אם נשבע על ככה שקנה הקונה ואפילו מת המקנה המקח קיים. וראיתו ממכירת הבכורה כו' והשיב הריב"ש דלאו הרא"ש חתום עלה ע"ש. והא דמכירת בכורה הוא משום שקודם הדבור היה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם:

נחזור לענין דפליגי במכירת המצות היינו שמוכר זכותו שעליו שהוא יעשה. אבל אם כבר נעשה והוא מוכר השכר. ומכ"ש אם לא עשה הקונה בעצמו מה שעליו לעשות על פי זכותו פשיטא דמכירת השכר בעוה"ב אינו אלא דברים בטלים. תדע שהרי אי מרד ותוהא על הראשונות קמפסיד שכר מעשיו, כדאי' בקידושין (ספ"א) ואי נימא דמכר מהני ללוקח למיקני שכר המוכר. אמאי מפסיד במאי שתהי המוכר. ולומר דבאמת לא מהני במאי דתהי זו גרע מן הקודמת. וכי אפשר לומר דאי שיעבד חלקו לאדם דלא מהני מדה של הקדוש ברוך הוא להפסיד שכר התוהא עה"ר אלא ודאי דכל ענין המכירה בשכר דברים בטלים המה לכו"ע. ולא דמי לאות המלך שאם עבר ומכרו מכור. דשכר מצות אינו אלא טבע הבריאה כמו טבע הרפואות שאינו צריך ידיעת הרופא אם קיבל את הרפואה או לא. כך המצות עושות שלהן בלי גזרת ה', כדאיתא ברבא ר"פ ראה. משא"כ שכר מלוכה אינו אלא בידיעת המלך ונותן. והכי מפורש במדרש תהלים (קל"ב) ענין העונשין שהוא משל לרופא שהזהיר לחולה כו' ע"ש באריכות. והיינו דאיתא בירושלמי (שקלים פ"ה) ובב"ר (פ' תולדות) אר"ח כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן יוותרו מיעוהי. פי' כמו שאוכל דבר המזיק אין ביד הרופא לוותר על מה שלא נזהר באזהרתו ושלא יכאב לו. כך א"א לוותר על עונש החטא. והא דתשובה מהני אינו וויתור אלא הוא רפואה המועיל לאותו סם המות. והיינו דכתיב ושב ורפא לו. ובהרחב דבר ס' דברים (ל"ב ו') בארנו בזה מאמר חנה ולו נתכנו עלילות ע"ש. ובהעמק דבר ס' ויקרא (ר"פ בחקותי) בארנו מאמר הגמ' ע"ז (דף ג') ראה ויתר גוים שאין אוה"ע מקבלין שכר כמצוה ועושה אלא כאינו מצוה ועושה. ושם עוד בד"ה ת"ר אם בחקותי אין אם אלא לשון בקשה כו' ע"ש הא מיהא ברור ששכר ועונש הוא חקות שמים וארץ כמו טבע סם החיים וסם המות. וא"כ לא שייך למכור רפואה שנתן הרופא לאותו חולה לאדם שאין לו אותו מחלה ויש לו מחלה אחרת:

אחר שכן יש לנו לבאר הא דאיתא בהגהת רמ"א יו"ד (סי' רמ"ו) דאפשר להתנות עם חברו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר. דדוקא במה שממציא לו מנוחה שיהי' יכול לעסוק בתורה וכמו שבארנו לעיל הא דשמעון אחי עזרי' ויוחנן דבי רבי. אבל מה שכבר למד וה"ה מה שילמוד בלי המצאת פרנסה שלו ודאי אין לו ענין. ונוסף דבר דמש"ה לא נאמר זה הדין אלא בעוסק בתורה ולא בשארי מצות. שיתנה עמו שהוא ימציא לו מצוה שלא הי' אפשר לקיימו בתנאי שיחלוק עמו בשכר. דבשאר מצוה אפילו לא יתנה עמו כבר שנינו (במכות פ"א) שהמסייע לבעלי מצות כעושה המצוה. משא"כ מלימוד תורה כבר בארנו לעיל עפ"י ג' ברכות (דף ל"ד) שאין המסייע ללמוד דומה ללומד עצמו. בזה מהני תנאי שיחלוק עמו בשוה. ובאמת מורידין מעט את כבוד העוסק בתורה ומגביהין כבוד המסייע לו עד שישבו יחדיו בישיבה של מעלה ויתענגו מזיו השכינה. וכבר מצינו דוגמא לדבר בעוה"ז בתענית (דף כ"ב) דמיעטו בכבוד רבא מעונג שלמא ממתיבתא דרקיעא כראוי למעלת רבא משום דמיגן אכולי כרכא. ה"נ בשביל שהתנה עם המסייעו והעלהו יותר מן הראוי לו משפילין לו בכדי שיהי' שוין בישיבתם. וה' יאיר עינינו ויזכנו למה שעין לא ראתה:

ועוד דכבר הביא הקלו"ח צסי קל"ד ס"ק ג' דכלי של אדם קונה מלך חזר כך חידש הש"מ וכו' והוא היה החציות אשר זו השמן חזר של שניהם וקנה בעבור שניהם והמקום של החציות הושאל להשתתפות וכבר קנה השני מחצירו המקום לחלק חציות שלו וממילא קונה וע"י נתיבות סי' ר' (ועיין בח"מ סי' קע"ו סעיף י"ב אם שותף גנב שהוא לשניהם) וה"ה כאן שזכה החזר לפני שניהם ודוק. וגם עלה בדעתי דבדלתי השפיע זה מעט מעט בעוד שהיה שמן הרבה מאשר היה זו בדרך הטבע מתחילה וא"כ קמה קמה ונתבע בתוך הרוב ולא שייך ממונה לא בעל היינו ממון חצירו לא בעל עיין בינה דף ל"ה וכתובי מעילה דף כ"ח וצפרמ"ג סי' ק"ע צט"ז אות א' אבל כאן השפיע זה מיד ד' והוא הפקר ונתבעל מיד בכח גידולו ורצויו בתוך הרוב וא"כ הוה לשניהם ודוק.

ועוד הלא אמרו חכז"ל כל מי שנעשה לו גם נתמעטו זכויותיו והיינו אם נעשה גם לאחד אבל אם נעשה הגם לשנים דכל אחד תולה בחצירו אז אין מנכין לו מזכויותיו וא"כ מהכ"ח שיגביה לב אחד לאמור דלרגליו נעשה הגם אין זה מדרכי כשרים בישראל וצפרע דאמרי' בסנהדרין בחלק דף ל"ג דיהושיע אמר דבגדיו נחרכו יטן שהיה אחד יעו"ש משמע דגם נעשה יותר בזכות רבים מזכות יחיד כי עובד השנים מאחד ועל כן נלעג"ד שיחלוקו שוב צורה, לא כתבתי רק מפני כבוד מה שעלה במחשבה לפני צהרבורי דיומא וכתבתי כפול אם יסכים הגאון הצ"ד דסיגוב ג"י ולולא כן יהי רק פטופעי דאורייתא הדש"ת.

אחרי ימים הגיע לידי ספר גבורת ארי מהגאון שג"א על תענית וראיתי צדק כ"ה צד"ה אמר איכו נימטו כשוריק שהקשה הוה אין ראוי להנות ממעשה ניסים כדאמרי' צדק כ"ד גבי חזאי וכו' והוה סמיידא דאמר להו ה"מ מהו לא תזבין דמעשה ניסים הוה ועוד האריך בכמה קו' מגמי מפורשת שלא להנות ממעשה ניסים ותי' וז"ל וי"ל דודאי למי שנעשה גם צעזילו אין מן הראוי שיבנה ממעשה הגם וכל הני צעזינן וצזכותן נעשה הגם וכן כולם אבל הוה דכשורי לא נעשה גם צעזיל איכו אלא צעזיל ר"ח שפיר דמי לאיכו להנות ממנו עכ"ל ולדעתי ראוי מאצרהם אצונו שאמר הרמותי ידי אל ד' אם אקח מחובע ועד שרוך נעל וגו' בלעדי אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי וגו' המה יקחו חלקם הכוונה צעזיל אצרהם נעשה הגם שזרק עפר ונעשה חיים לכן אסור לו להנות ממעשה ניסים אבל הנערים וענר אשכול וממרח יקחו חלקם כי לא נעשה הגם צעזילם מותרין להנות ממעשה גם שנעשה לאצרהם והבן.

וכן גראה מרומז בתורה פ' חקת "ויקבלו משה ואהרן את הקהל על פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוזיח לכם מים" תיבת לכם הוה כמותר הלא די אם יאמר המן הסלע הזה נוזיח מים וז"ל דנרמז צזה לכם נוזיח מים ולא לנו למשה ואהרן דאמרו חכז"ל צרבה שם וז"ל התחילו לומר יודע משה חק הסלע אם הוה מצקש יוזיח לנו מים מזו נמלא משה עומד צספק אם אשמע להם אני מצטל דברי המקום עכ"ל וכתב צמתנות כהונה וז"ל חוק הסלע אותו הסלע שיוזח ממנו מים יודע זו ומכיר טצטו שאם מכין עליו מיד מוזיח מים ואינו בדרך גם עכ"ל וא"כ דבר משה עמהם לפי דעתם שמן הסלע ידוע אינו גם וא"כ יכול גם משה ואהרן לשתות אבל מן הסלע הזה

נוזיח לכם מים ולא לנו שאין נהנים ממעשה גם וחכז"ל אמרו מן צזכות משה וצזר צזכות מרים וענן צזכות אהרן שלא יהנו כל ישראל ממעשה ניסים ומשה ואהרן ומרים זכו אח"כ מרצים והבן.

ולדעתי לכן דרשו חכז"ל על פסוק ויעמד השמן שנתייקר דאל"כ איך אמר חלי' הנביא שתחי צנותר הוה אין רשאין ליהנות ממעשה ניסים והלא שם נעשה הגם צעזילה רק מגוף רצוי השמן שהיה על ידי גם היתה משלמת החוב מצעלה ופריעת צע"ח מורה ומורה לאו להנות נתנה כמו שנהנה מחומץ שדלק צעצת תחת שמן דקוים מורה לא מקרי הנאה וממה שנתייקר אח"כ השמן היה דרך הטבע מזה היתה מחיה נפשה ונפש צניח ודוק וכן גם חנוכה שצא הצרכה להדליק המנורה לא הוה הנאה מנם דמנות לאו להנות נתנו ודוק.

וא"כ לכאורה יש לחקור צכני שותפין שנעשה להם גם צשמן א"כ אינם יכולין להנות מהם כלל וצע"ג ועלה צדעתי דהך שלא להנות ממעשה ניסים הוה רק ממידת חסידות שלא ימעטו זכויותיו צעו"כ צכאלו נעל שכרו צעו"כ צמעשה שספרו חכז"ל מרגל הורד מן השמים ואם כן נחשב כאיסור דרבנן וכבר העיר השאג"א צסי' ל"ג הוה דאמרי' דדרבנן יש צרירה היינו אם טוב לנו לאמור יש צרירה אבל אם טוב לנו לומר אין צרירה כגון צחמץ שעצר עליו את הפסח צשזתפות גוי וישראל אומרים אין צרירה ותלי' שהגיע לו חלק נכרי דפח"ח וא"כ כאן אמרי' אין צרירה לקולא שהגיע לכל אחד חלק חצירו וכל אחד מותר להנות אם נעשה הגם לחצירו וכל אחד תולה שנעשה צזכות חצירו א"כ מותר הוה להנות גם מחלק המגיע לו ודוק.

ויש לעיין ציומא צגם שנעשה צלחם הפנים וצצצות דקחשצ עשרה ניסים שנעשו לצצותינו ויש לחקור צכל הני איך נהנו ממעשה ניסים רק דיש צו הצדל צין המניעת הזיקות וכן הצדל צגם הנעשה צקציעות שחפץ הקצ"ה להראות כי הוה שוכן צצית הזה וממילא נהנים הבהנים אשר משולחן גבור קצו מה איכפת להם שהיה הלחם חס וכן הצדל מה שהוה רק מניעת ההיזק כגון פלוג לי מימך וכדומה מן כמה ניסים מכל קדושים וכן כל גם שנעשה לצורך מורה עומדים לפופים ומשתחיים רוחים ויש עוד כמה חקירות צין גם המלוצש בדרך הטבע וצין גם הפך הטבע וזה הטעם עשרה דברים נצראו צין השמשות שלא יהיה אח"כ גם המנכה הצכויות ויש להאריך צעניינים הנ"ל כי צריכין צירור גדול צכלל וצפרע צכל הניסים הנזכרים צגמרח וצמדרשים ולחקור על הגם מהיכן שרשו למעלה לדעת להצדיל צנייהם אם מותר להנות צו וקלרתי.

סימן ב

רב שלומים לראש גבר אשר ידיו רב לו המאור לממשלת התורה חו"ב כבוד מהו' ר' חיים געלערנטר נ"י בק"ק קוטב יע"א.

מכתבו קצלתיו עם צקשתו להשיב על שאלה הזאת כי שמו רבים פניהם חלי ומצקשין לשמוע דעת תורה מפיו על כן הגם שאני מוטרד מאוד צעצודת הקודש אעשה רצון רבים שהדבר נוגע בצכוד שמים.

שאלה פה עירנו מעכצ עלמנו זה כמה עני צן תורה וכו' מכוצד עד כי זה ימים אירע שעשיר אחד עשה סעודה ציוס אשר הכנים צנו לצריתו של אזרחה אציו וצא העני צחוק הצאים וציקש מעשיר אחד להניקהו לו מעוצו ואמר לו העשיר אין לי ליתן צחנס אזל אמכור לך דבר וחתן לך עוד כסף שתקה ממני את אשר אמכור לך תכלית הדבר ה' שעשיר נתן לו עשרה זכוצים ומכר לו כל העצירות שעבר מעודו עד היום ההוא ואמר העשיר על העמים וכו' ועל העמים וכו' והעני הרכין צראשו הן שהוא קונה אותם וקבל העשרה הצוצים מידו וכלאת העני החולה פגעו צו המונים שידע כי צנפשו הוא כי נדפס שמעשה כזה אירע שמכר אחד עצירה אשר עשה צשוק הלמר צאלפי כסף וצא המוכר לתצוע את הלוקח אחרי מותו שיכנס תחתיו לעוגש מיד רן להעשיר ואמר הן לי הנפש ורכוש קח לך והעשיר ממאן צשום חופן לא יקבל והולרך העני להשליש המעות ציד אחר אזל נפשו עליו תחצל כי לא ידע איש את עתו מתי יהי יום פקודתו והוא שוקד על דלתו חכמים להגיד לו אם המקח הוא קיים ח"ו כי מר לו מאוד וגם המון עם מרחקים אותו וישעמכו וישנאו אותו על כן נפשו צשאלתו לדעת עפ"י תורתנו הקדושה אם המקח זה קיים או הוא צעל זה תמלית שאלתו ומעלתו ג"י האריך צמעטה הלשון להניג הדבר.

תשובה הדבר הוא פלא לא שמענו מעולם הנהיה כדבר הזה צישראל ומה שהמונים מגידים צשם מהרש"א מי יודע אם יש ממשות צמה שהמון עם מספרים המה מפיחים צעולם אשר לא ה' ולא נצרח ואני תפילה שדי יאיר עיני צדצר הלכה צעזה"י.

ראיתי צמכתצו ששאל את הדבר מפי הגאון הגדול מלעמצצרג ג"י והשיב וז"ל לא מועיל מכירה העצירות כי זה נהנה וזה מתחייב לא אמרי ושמעתי צעטם של דברים מפי זקני הרב ז"ל דחפ"י הוא אכל ולה נהנה פטור מכש"כ כשזה לא נהנה וה"ה צכאן עכ"ל דברי הגאון צשם זקנו דפח"ח לעלמם אזל לתכלית המצוקש לא נגלה טעמו חולי יש קנין לכנוס תחתיו לעוגש כמו הגורם תקנה להצירו שנכנס תחתיו לעוגש עיין רש"י פי' מעות על פסוק ונשא את עונה וז"ל הוא מכנים תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה להצירו הוא נכנס תחתיו לכל העושין עכ"ל והגם דיש לחלק דכאן שכצר נולד העצירה לא יוכל להעמיד איש אחר תחתיו לקבל עוגשו שכצר מונחת העצירה על איש העוצר ואי אפשר להפטור ממנה אזל מי שגורם תקלה להצירו אז הגורם נכנס מיד תחתיו לכל העוגש אשר ראוי לצוא להעוצר חל מיד על הגורם התקלה כמו שאמרו חז"ל צשצת דף ג"ד פרתו של ראצ"ע ילאה וכו' על שלא מיחה צה נקרא על שמו כי מי שלא מוחה נתפס וכתב רש"י שם וז"ל נעגש על העצירות שצידו עכ"ל יעו"ש אזל אם צבר חל חייב עוגש על האיש העוצר לא משכחת שיצוא איש אחר תחתיו לקבל עוגשו ואשמה הנפש ההיא דווקא אשר העאה לדי דלא מלינו שצוצי חטא וזנגיד מנגיד צכל זאת חולי צדרך מקח וממכר יוכל איש להעמיד אחר תחתיו אשר עגש יעגש צעדו כופר נפש איש עשרו שקנה איש עבד לו צדין ולע"ג.

אמנם ג"ל דאי אפשר להעמיד אחר תחתיו לקבל העוגש דהצ"ל אמרו צשצת דף ג"ה ע"א אמר רב אמר אין מיחה צלא חטא ואין יסורין צלא עון אין מיחה צלא חטא

דכתיב הנפש החוטאת היא תמות צן לא ישא צעון האצ ואצ לא ישא צעון הצן לדקת הלדיק עליו תהי ורשעת הרשע עליו תהי אין יסורין צלא עון דכתיב ופקדתי צשצט פשעם וצנגעים עונם יעו"ש צתום ד"ה ש"מ דאין יסורין צלא עון לא איתותצ יעו"ש הרי מצואר דאי אפשר שיצוא על איש יסורין צלא עון כי יחזקאל רמז רשעת הרשע עליו תהי כשם שאי אפשר שאדם ימכר זכויותיו אשר ראוי לו צעוה"צ דכתיב לדקת הלדיק עליו תהי כך אי אפשר שיצוא רשעת רשע על איש אחר כי רשעת הרשע עליו תהי ולא יועיל הון ציוס עצרה ואין משלחת צמלחמה לשלוח עצדו או שכירו תחתיו חפ"י חח לא פדה יפדה איש ואין מגין צפני פרעניות חלא מלות ומעשים עוצים המה ילכו לפניו לזכות צדין.

וגם דנודע דהעצירה היא פועלת כחמים צנפש אשר על כן כתיב עונה צה עיין צבהגה מיימוניות ה"ל תשובה צשם רמצ"ן צשער הגמול ועיין צרמצ"ן צתורה צבהנת כרת ואיך יהי פועל מכירה חלא נחתם עונה צה עד צצא תמרוקה כפי ראות עין עליון היושב על מדין ואיך יהי נידון נפש הצירו אם נשמתו זכה שוב אין מקום לדונה ואיך תהי נשמת החוטא חפשי אי נקי חלא עונה צה חלא אין לצוא לפני המלך צלצוש שק תועבות ועצירות אשר לקחו את רדודי.

ולא יפלא ח"כ איך אמרי צקדושין די ל"א שצן על הציו יאמר הרני כפרת משכצו והוצא צש"ע יו"ד סי' ר"מ סעיף ע' ופי' רש"י שם וז"ל יצא עליו כל דבר רע הראוי לצא על נפשו עכ"ל וקשה איך יוכל הצן או התלמיד לקבל הרע אשר ראוי לצוא על נפש המת צעצור חטאיו ועונותיו אשר עשה צעוה"צ חלא עונה צה צהנפש ואיך יכנס אחר תחתיו.

בלע"ד דשאני החס דהוא סוג צכוד דהצן או התלמיד מכצדין אותו אחר מותו כי המה מצכירין שחפלים לקבל מעונשו כדי להקל מעליו עוגשו לו יהי שלא יועיל קצלתם להקל מעליו עוגשו עכ"פ צכוד עושין לו הצן והתלמיד צמאמרם שיחפצו להקל עליו זה עוגשו צעוה"צ ודוק ועוד דשאני תפילה דמהני שהקצ"ה יכפר ולא ישחית כמו דהוכיח חובי צסועה דף י' ע"ב הגם דאצא לא מוצה צרה אטפי"כ העלה דוד לאצשלוס מצי מדורי גהינס צכת תפילה וה"ה דהתלמיד והצן יכולין להציל צתפילה לפני הקצ"ה כי הם חלק ממנו דגם תלמיד נקרא צן כנודע וכמו דספרו חז"ל צמעשה דר"ע דלמד קדיש לצן הרשע עיי"כ נפטר מיסוריו קשים כנודע וכן דאמרו צחגיגה דף ע"ו דר"י אמר אי נקטיה צידי מאן מרמי ליה מנאי וכשמת ר"י פסק קוטריה מקצר דאחר ופתח הספון שומר הפתח לא עמד לפניך צציו ופי' רש"י שומר הגהינס לא עמד לפני ר"י שהציל את אחר יעו"ש הרי שר"י הציל אחר מגהינס הגם שהי רק תלמיד עיין רש"י שם היעצ ולריך לומר תפילת רבו מהני כמו תפילת דוד על צנו כך הציל ר"י את אחר מגהינס ודוק.

וראי' לדבר שאדם לא יוכל למכור עצירה שעשה ממדרש רבה שיר השירים על פסוק אם יתן איש כל הון ציתו צאהצה וז"ל אם פותחין הן כל אומות עולם את כל הסצרות שלהם ונותנים ממונס צדצר אחד מן התורה אינו מתכפר צידם לעולם ד"ח אם פותחין חומות עולם כל חסצרות שלהן צדצר אחד מן התורה ונותנים כל ממונס צדמיו של ר"ע וחציריו אין מתכפרת להם לעולם עכ"ל הרי שדייקו אם האומות יתנו כל ממונס לא נתכפר להם העון

אשר עשו ואטו לא ימלא ישראל משומד או נכרי אחד אשר יקח מהם בעצירות אשר עשו אלה פשוט הנפש החועלת היא תמות ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם אח לא פדה יפדה איש ודוק.

ועוד ראי עיין ילקוט זאת הצרכה על פסוק ימי ראובן וז"ל חכמים אומרים לעולם און מחליפין לא זכות חצובה ולא חובה בזכות אלה נוהגין מהן שבר על המצות ופוגשין על בעצירות ומה תלמוד יחי ראובן ואל ימות שעשה ראובן תשובה עכ"ל הרי ללא מהני רק תשובה שהעון עלמו נתהפך לזכות אבל אם העון קיים אז עונותיו על עמנותיו כי לא יועל הון ציוס עצרה והלא דרשו חז"ל בספרי הוצא זילקוט פי ה"ג על פסוק אף חוצב עמים כל קדושו זידך וז"ל אלו פרנסי ישראל שמומדים על ישראל ונותנים נפשם עליהם במשה מה הוא אומר ועתה אם תשא העאתם ואם אין מחני נח וזדוד הוא אומר הנה לנו עמתי ואלה האלן מה עשו תהי נח ירך צי עכ"ל הרי שמסרו נפשם על ישראל מלמד גופם אלא זיקש משה שימח מספר החיים ועם לדיקים לא יכחז והקצ"ה השיבו מי אשר הטא לי אמחנו מספרי שלא לחליף עוב צרע הנפש החועלת היא תמות ואי ה"י מהני מכירת עון ה"י משה לוקח עונות מישראל אלא פשיטא דלא מהני מכירת עון ופשע שלא יהי החוטא בג"ע ואי נקי צגהינס כחז"ל במחטוי רבים אין מספיקין זידו לעשות השובה שלא יהי הוא בג"ע ותלמידו צגהינס וק"ו צנידון זה והבן.

אם הבן לא עוב הוא שצטעא יהמנהו אמו כמו שנתקללה אדמה צטעא אדם כך היא תקבל הקללה בעצורו אבל אדם דעלמא אי אפשר לכווס תחתיו לקבל עונשו ודוק.

גם נראה לי ראי דאי אפשר למכור עצירות וחטאים ממה דאמר"י צרבה צפי אחרי על פסוק צאת יצוא אהבן וז"ל זשי"ה כי צתחצולות תעשה לך מלחמה ר"ג ור"א צשם ר"ס אמר אם עשית הצילות של עצירות עשה כנגדן הצילות של מצות עינים רמות והוי לטועפות צין עיניך לשון שקר ולמדתם אותם את צניכם ידיים שופכות דם נקי וקשרתם לאות על ירך לב חורש מחשבות און והי הדצרים האלה רגלים ממהרות לרוץ לרע הוי רן אחר מילה שהוא צין צרכים יפיה כצבים עד חמם וחתם עדים נאום ד' משלה מדנים צין האחים צקש שלום ורדפהו עכ"ל כמה קשה לעשות הצילות מצות האלה ולא נתנו תחצולה אחת למכור הצילות בעצירות צעד רצוי כסף ולאמור על חטאים וכו' על חטאים וכו' ועל חטאים וכו' הכי יש תחצולה יותר מזה אלא פשיטא זה התחצולה שקר ותרמית נתהפך לו לרועץ שהוסף חטא ופשע דכתוב "ואהבת לרעך כמוך" רבה צראשית פי כ"ד וז"ל ר"ע אומר ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול צתורה שלא תאמר הואיל ונתחצוית יתצוה חצירי עמי הואיל ונתקללתי יתקלל חצירי עמי אמר ר"ת אם עשית כן דע לפני מי אתה מצוה צדמות חלקים עשה אותו עכ"ל הרי שאם מצקש שיתקלל ויתצוה חצירי עמו הוא מצוה דמות חלקים ומכ"ש העושה זאת הוא נתקלקל ונתלכלך בעצירות יתקלקל ויתצוה חצירי אשר עליו ללם חלקים שלא חטא ולא פשע יתקלקל ויתצוה תחתיו הוא עון פלילי אשר לא יוכל להתכפר ואיך יהיה זה התחצולה להפטר מחצילות חטאיו ועונותיו על כן אמרו התחצולה הוא לעשות מצוה כנגד בעצירות צזה שב ורפא לו.

עוד נ"ל ראי מן דברי רבה קבלת על פסוק מעוות לא יוכל לתקון שכתבו וז"ל יש מן הרשעים שהי חצרים זה לזה צעולם אי מהן הקדים ועשה תשובה צחייו קודם מיתתו ואי לא עשה תשובה קודם מיתתו זכה זה שעשה צחייו ועמד צלד חצורה של לדיקים זה עומד צלד חצורה של רשעים והוא רואה את חצירו ואומר שמא משא פנים יש צעוב"ז הוי לאותו האיש הוא זה היינו צעולם יחד שהיינו כאחד וגנבנו כאחד וגזלנו כאחד ועשינו כל מעשים רעים שצעולם כאי מפני מה זה צלד חצורה של לדיקים ואותו איש צלד חצורה של רשעים ואומר לו שועה שצעולם מוטל הייה לאחר מיתתך ימים ושלשה ולאחרן לא הכניסוך וצחצלים גדרוך לקצר תחתך יולע רמה ומכסף תולעה וראה חצרך צנוולך ונצבע לשו צ מדרך רשעתו ועשה תשובה כלדיק וגרמה לו השוצתו ליטול לכאן חיים וכצוד וחלק עם לדיקים עכ"ל וקשה מה תמה הרשע על שחצירו עומד צעדה לדיקים דלמא מכר עונותיו ופשעיו לאיש אחד אשר נכנס תחתיו על עונשו אלא פשיטא דזה אי אפשר ודוק.

עד עתה דברתי אם יוכל איש למכור עצירה ידוע או עצירות הרבה אם מפרט צפירוש עצירה זאת עצרתי ופשע זה פשעתי ועון זה עשיתי אי מהני צו מכירה אשר צררתי צעזכ"י דאין צכח איש למכור עונו לחצירו.

אך אי אפי' יהיה הדן דמהני מכירה על חטא ופשע שיכניס אחר תחתיו לעונש היינו על עצירה ידועה אבל צנידון דידן שמכר לו כל בעצירות מעודו עד היום הזה ואמר על חטאים וכו' ועל חטאים וכו' כאשר מסודרים

ועלה צדעתי אם אפשר למכור חטאים ועונות ח"כ למה נתן דניאל ענה לנצוכדנר עיין דניאל ק' ד' "וחטיך צצדקה פרק ועויתך צמתן ענין הן תהוב ארכא לשותך" וקשה למה לא נתן לו ענה למכור חטאיו ועונותיו דהא גוי יוכל למכור לגוי ואפי' שליח לדבר עצירה יש צגוי לגוי עיין מדרש רבה צראשית פי ל"ד ר"ח אומר ע"י שליח ועיין צמתנות כהונה שם וח"כ ימכור נצוכדנר עונותיו אלא דאי אפשר למכור עצירות וחטאים דאין זה דבר הנקנה מיד ליד.

אך יש להשיב הלא אפי' על ענה שנתן ליתן צדקה לאחר בעונש מעליו נענש דניאל והורד מגדולתו או שהופל לגוב אריות כחז"ל זילקוט סי' אי ס"ג וז"ל אמר ר"י אמר רב מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא ענה לנצוכדנר הרשע שנאמר מלכי ישפר עליך וכו' ומנ"ל דאיענש דכתוב וחקרה אסתר להתך אמר רב התך זה דניאל הניחא למ"ד שחתכוהו מגדולתו אלא למ"ד דברי מלכות נחתכין על פיו מאי איכא למימר שהשליכוהו לגוב אריות עכ"ל ועיין תוס' צצ"צ דף ד' שנהרג דניאל מהמן וח"כ אם חטא צענה הזאת ליתן צדקה מכ"ש שלא ראה דניאל ליתן לו ענה שיופטר מעונש ודוק.

ולכאורה עלה צדעתי דיוכל אדם לכווס תחת חצירו לעונשין דרצקה אומרת ליעקב "עלי קללתך צניי" ח"כ יעקב חטא ורצקה תקבל הקללה חלילה וה"ה שלאחר החטא יוכל חצירו לכווס תחתיו רק צאונקלוס כתב שם וז"ל ואמרת ליה אמה עלי אתאמר צנצוה דלא ייתין לוטיא עליך צרי עכ"ל הרי שהרגיש שאין הפי שהיא תכנס תחתיו לקללה רק שנגלה לה צנצוהה שלא יצוא עליו קללה ודוק וכן צמדש רבה הסיצו פי צו שכתבו וז"ל ותאמר לו אמו עלי קללתך צני רצבה"כ אמר אדם שחטא לא אמו נתקללה שנאמר ארורה אדמה צעצורך אף אתה עלי קללתך צני עכ"ל הרי שאמרו הפי דשאני אם שהיא הסיצה בגורמת

בסידור ולא פרט גופי העצירות אשר עשה אז מכר לו דבר שאין לו קצבה עיין בח"מ סי' ס' סעיף ז' דגם הלוקח אינו סומך דעתו לקנות דבר שאין לו קצבה ואף שצבעה"ת כושר אם מוכר מה שעלה מולדתו מהני הגם שלא ראה מה נלכד במלודה יען דכבר הוא מוגבל בעלמנו רק שנעלם ממנו הקליבות (והוצא בתומים שם) שאני בעונש עצירות הגם שכבר קלוצים עצירותיו אשר עשה מעודו עד היום הזה נכתבים בספר זכרון לפני ד' בשמים בכל זאת עונשם אינם קלוצים דעומק הדין לא יוכל אדם לדעת בעולם הזה לפעמים בעצירה אחת הכריע כל בני עירו לחוב עיין רמב"ם הלכות תשובה שהוא השלים הרוצ להייו"ש ולפעמים היה מחטיא רבים בעצירתו אשר נחשבים לו כי הוא החטיא אותם ואם בעל אשת איש והיתה אשת כהן אסור כל הצעילות על בעלה אף שהיא היתה אנוסה ואולי אכל נבילות וטריפות ביוכ"פ שנתנבלה מערב יוכ"פ וחל כולל ואולי גזל וחמם עניים ויחומים ואלמנות ונפש הוא עשק וכדומה עד אין מספר מי ישער הפארות אשר יגדלו עוד סעיפיהם יום יום עד אין די (ועיין חכז"ל ז' דברים מכוסים מן האדם עומק הדין אחד מהם ועיין רמב"ם ה"ל תשובה פ"ג ה"ל ז' וז"ל ואין שוקלין אלא דעתה של אל דיעות והוא היודע איך עורכים הזכויות נגד העונות עכ"ל) ואפ"י להחולקים על רמב"ם שם שיוכל להשעבד בדבר שאינו קלוצ היינו שיהיה להם קצבה אח"כ אבל בעצירות מי יוכל לשער קצבתם גם הצורה וירא חון ולא יתבונן לא יקלוצ העונש עד שימית החטא אשר נפעל ממעשיו יום יום בכל עת ובכל שעה וכי תימא שמכר לו רק עד היום הזה זה אינו דהא מכר לו הפעולות העצירות שעשה ולקבל העונש אשר יבוא עליו לעוה"ב ואם בא על אשת איש והוליד ממזר ואין קץ אפ"י עד דור עשירי וח"כ אין לו קצבה אז ולכ"ע אין שיעבוד לדבר שאין לו קצבה לעולם והבן זה בקיאר.

ולא עוד עיין ח"מ סי' ר"ט סעיף ז' במוכר דבר שאינו מסוים אשר הלוקח אינו יודע והמוכר יודע אז הלוקח אינו סומך דעתו ולא דמי למשחק בקוביא דשם שניהם אינם יודעים זה כמו זה אבל אם אחד יודע והשני אינו יודע לא הוה קנין יעו"ש בסמ"ע ס"ק ז' והש"ך מוסיף אפ"י המוכר ג"כ אינו יודע עכ"פ הלוקח טועה באומד הדעת לכ"ע אינו קונה ועיין בנתיבות שם וח"כ צמי שאומר על חטאים ועל החטאים שהוא לשון נוסחת היודי ועיין במג"א ה"ל יוכ"פ שלכן לא נקרא חנוף מאן דמפרסם חטאיו דכולם אומרים נוסח שוב ולא יודע מי שחטא באמת יעו"ש וח"כ זה המוכר שלא פירש עצירותיו ופשעיו ויש עצירות המורות מאד ויש עצירות קלות ומי יודע איזה עבר המוכר ואיזה לא עבר ולא דמי אפ"י למ"ש הרמ"א בשנים שהחליפו כל אשר להם דכאן זה מוכר לו חבילות חבילות עצירות בלי די עצירות עצירות שונות רע לשמים בלכד רע לשמים ולצרות ועצירות שאין להם פירות כחכז"ל עצירה עקרה אין לה פירות וגם עצירות שיש להם פירות ופירי פירות צביאה אחת בעל אשת איש וחמותו והיא נדה ונתעברה ממזר או הילל שבת ויוכ"פ והדליק גדישו של חבירו וגרם חילל שבת ויוכ"פ לרבים וכדומה ר"ל ניר רשעים לחטאת אשר יאכל פרי בגדיו וכדומה אפשר למאות ואלפים חטאים ופשעים והכל לקח בעד עשרה זהובים ולכ"ע לא מהני ועיין בסימן קע"ז ועיין סי' רמ"א וסי' ר"ז ודוק (ועיין משנה ב"ב פ"י שלא על אמנותו הלוהו ועיין בתווי"ע שם).

ואוסיף אנו בשופטי עסקינן שבעבור עשרה כסף ימכור נשמתו וגופו לסבול עונשו באשתו ובניו וקרוביו שיש עצירות אשר ישלמו עונשם בעוה"ב עיין רמב"ם פ"ו מה"ל תשובה ה"ל א' דבר פלא וגם יאבד נשמתו בעוה"ב או לדראון עולם עיין רמב"ם שם פ"ז בעבור עשרה כסף בשלומא אם החליפו זה יקבל עצירותיו וזה יקבל עצירותיו הוה כמו החליפו כל אשר נמלא צביתם אבל ליקח כלוב מלא עצירות בעד עשרה רב איזה שוטה יעשה זאת מסתמא היה משחק עמו אולי עובדא המסופר בשם מהרש"א היה על עצירה אחת ידועה ואולי בת"כ ובקנין אבל למכור כל עונותיו ופשעיו כולל קלים וחמורים עדרים עדרים אן סהדי ללא גמר לשעבד נפשו (ועיין במעשר שני פ"א משנה ה' ו' ובקידושין דף מ"ז דלאו עכברי גנב אלא חורי גנב) הכי כח אצנים כחו ליטול פי שנים בגהינם עונות עלמו ועונות חבירו בלי לידע סך מסוים אין זה אלא היתול ושחוק ובפרט אם לא תקע כפו ודוק.

עד כה דברתי לגלות דעתי שאין צוה קנין ומקח כפי אשר היה בעוה"ב כח ידי לזרר וגם יש לי עוד כמה הערות שאין חל קנין כלל בכעין זה רק מה צ"ע להאריך עוד אבל על גוף הדבר ידוע כל הדווים הישמע כזאת בישראל מדוע המוכר לא נעשה בעל תשובה לפני ד' כמשל מחכז"ל מי שיוכל לברוח מצית אסורים ולא ברח דמו בראשו למה ביקש מפלט לו להביא חטאיו ופשעיו ואשמיו על ראש דל עני ואביון אשר עניות מעביר אותם על דעת קונו שאין פחד חלקים לנגד עיניו שיקבל עצירות ועונשים בעבור צ"ע כסף הכי העני הוא "העשיר" אשר ישא עליו כל עונות "העשיר" הלא מרחם אחד ילאו אז אחד ואל אחד לכולם מדוע בגד בעני ואביון היוסלח לו להעשיר עון זה מלכד שטובר על לפני עור אשר הכשיל העני עוד זאת הלא הוא מהמחטיא להעני צממכרו ונכנס תחתיו לעונשו א"כ כל העצירות עליו חזרו העני האמין שיש לעשיר חזקת כשרות ואין לו עצירות אבל עכשיו שמחזיק העשיר במקומו נגלה שלב יודע מרת נפשו כי רבו עונותיו אם כן אפוא הוא המחטיא לחבירו ונכנס תחתיו ואין קץ לאשמיו כי מידי עני ישב להעשיר אשמיו בראשו ועוד זאת יגדל אשמיו כי יש צו חשש מינות ר"ל כי כן היה מלפנים אמונות גוים שבעל עצירה מכר עונותיו לשלוחי קדושיהם בעד כסף והבז אשר נתן להם אבל בעם ד' ישראל לא נשמע רק תשובה תפילה ולדקה שערי דמעות כי לא נשלכות והלא אחר ששמע אחורי צהמ"ק שובו צנים שובבים חוץ מאחר למה לא מכר עונותיו בעד כסף ולא היה נריך לו תשובה רק הוא הדבר אחר לא היה מחטיא אחרים דאמר לר"מ חזור לאחורך עד כאן תחום שבת עיין בגמרא ואם היה מוכר חטאיו ועונותיו היה מוסף פשע להיות מחטיא רבים וגם עונותיו הישנים היו נשחרים על עצמותיו א"כ האיש העשיר נריך כפרה גדולה על כי נבלה עשה בישראל וגלל חרפה לכל עדתו צפרע.

וגם להעני אשר מעל מעל צד' לילך צטרירות לבו וציד רמה פשע ומרד צד' להיות צבור מות ר"ל ליטול פי שנים בגהינם על עונותיו ועל זדונות חבירו לאומר הכוני פלעוני כפלים אני שואל הגשמע כזאת מפי צן אמונה הלא ארזי לצנון התנאים צבו אם זכרו אחריתם שלא ידעו באיזה דרך מוליכים אותם ומכ"ש שיקח איש חטאים ופשעים בעד צ"ע כסף הלא נזיר נריך קרבן על שזיער עלמו מן היין אמרו חז"ל אומר הקצ"ה לא די לך צמה שאסרתיו לך ה"ש עזות

גדול מזה לא די לו במה שרובן עליו עונותיו על עונותיו ופשעיו מלא לבו לאמור להצירו אנכי ערצנו מידי הצקשנו פשעי ואשמתי חצירי מות אני תחתך כל דבר הקשה יצואון עלי על גופי ונשמתי כי לא ידע שאדם דין אם ידוקדק לא ידק לפניו כל חי (עיין במדרש על פסוק מה נאמר ומה נדבר ומה נאמרו חלקים מלא עון עבדיך מזה הדין) ומאין יהיה לו ליתן לחלקים עוד כופר נפש חצירו הכי לא אמון בו בהעני או הכי נצטר מדעת הוא אין זה נכלל בדברי חז"ל חושבא כלפי שמיא מהני חלילה חלילה כי מי הקשה אליו ויושלם עוב היה לו לאמור חנוני רעי מלפניו צעבור פת לחם הנשמע לעשות כזאת חפי צעד חלפי חלפים דינרי זהב.

סוף דבר הכל נשמע אני אדין שניהם לכך זכות אולי היה נכנס היין בהם והיו שכורים אשר נחשבו כשופטים אשר אין להם לב להכיר את רבונם וחטאו בלא לב שגו בלא דעת פשעו בלא רצון אך גם נפש בלא דעת לא עוב וחלקים אנה לידם להיות כבעל חלם עם בעל חרין על כן שניהם צריכין כפרה להתודות את החטאתם על חטא שחטאו צבלי דעת ביום תענית ועות יבקשו מחילה בדברים בס"ת וד' יסלה להם כי הכל צעורה הכסף יחלק לעניים והעני החוטא לא יבנה ממנו ח"ו ורצונו שיקבלו שניהם אותו היום ליום תשובה לקיים וחטאתי נגדי תמיד להיות לאות להם לדעת שלא יועיל הון ביום עברה רק תשובה תליל ממות והוא רחום יכפר עון כן נ"ל בצוה"ו.

וידע כי מנינו שקיבל שלמה קללת חציו שקלל את יואב הוא דבר אחר שלא יענש שתי רשעיות וכן מה שמנינו תנאים שקבלו עליהם לרות כל ישראל ענין אחר הוא וגם מה שנמלאו בס' חסידים [סי' תמ"ה] שקבל אחד להיות חולה תחתיו הוא עניני פתחון פה לשטן ר"ל וענין פוקד עון חצות על בגים ויחזקאל אמר נפש החוטאת היא תמות עיין מדרש וכן ענין מוכחם שחזו צעדי באיוב הכל מהשבה אחרת ועיין מדרש ילקוט חצבים ישראל ונתתי מזרים כפרך הוא ג"כ ענין אחר כמוצן ועיין ילקוט משלי יד ליד לא ינקה וענין ערבות צדאוי ענין אחר. דברי הכותב לכבוד שמים.

סימן כא

רב שלום ורב ברכה ליזשב על מדין העוסק בהליכות עולם ה"ה המה"ג בתורה הרב ר' יצחק הלוי איש האראוויץ ב"י אב"ד דק"ק ראדי מישלע.

אחד"ש אודיעבו כי קבלתי כמה שאלות ממנו בקוטר אמרים אבל אני חלוש ומוערד גדול ולא אוכל למלאות משאלות לבו ורק על אשר הפגיר צי בענין חזקות אגלה דעתי בו וד' יאיר עיני בתורתו חמן.

שאלה ראובן שהשיג גבול שמעון בחזקת אורחאנע שהחזיק שמעון מאז וצא ראובן והוסיף בשכירות האורחאנע להאדון והסיג גבולו אם ההפסד של נתינת הוספה על ראובן מדין מוסר ויעיין צו"ת נאות דשא שהאריך מאוד וצו"ת חת"ס לא כ"כ בהרבה ענינים וכעת שכיחא עובא הנך אינשי דלא מעלי ומסיגים גבול אחרים שמוסיפין על השכירות עכ"ל.

תשובה הקשה לשאלו ממני כי כמעט ח"א לידע דבר צרור כי יסודתן פורחת צלויר כאשר כתב צו"ת פרה מטה אהבן כמה גדולים מקילין וכמה גדולים מחמירין כמה סוצרים דיש להם דין קרקע ויש סוצרים דין מעללעלין וכמה סוצרים שהוא רק איסור חרם ואם עבר מה שעשה עשה שקנה הדבר באיסור ויכול להעלות דמי שכירות לצעל החזקה ויש מחמירין שאריך להחזיר לו מה שנהנה דהוא גזל ציד המשיג הגבול שורש החזקה נצנה על עני המספק בחררה והוא גופא בספק החקירות עיין שו"ת מהרש"ל סי' ל"ו והשגות גדולות אשר השיג עליו הגאון שארית יוסף גופי החזקות ילאו מהספרדים ולהם יש תקנות ראשונות ותקנות אחרונות כמוצא בספרים ואין לפנינו לראות שורש התקנות על מה אלני הועצנו וגם מי יודע אם נתקבלו מחביותינו במדיניותנו ועל אחוה כח נתקבלו לנו בכל פעם שצא לפני לעשות משפט על חזקות נסתמרו שערות צערי כי כמה וכמה עשו מזה מכס העומד מאליו לשכור צדמים יקרים מן הגוי צפעס ראשון ואח"כ יעשו צו מסחר שלא יוכל עני להחיות נפשו עד שישלם לעשיר ואמרתיו רק לדון שגאון אדמ"ו ז"ל בעל חת"ס שמקיל אינו חולק על גאוני הספרדים.

טרם אדבר חקדים הנ"ל צעורה פלוגתא של חצות הפוסקים אי אותן חזקות יש להם דין קרקע או דין מעללעלין אי יש להם דין קרקע ונולד ספק זכות החזקה למי הוא ספק הודאה או ספק מכירה או ספק ירושה אז הוה הדין עם בעל החזקה מקדמת דנא אבל אי דין מעללעלין להם אז הוה הדין עם האיש המחזיק בחזקה עכשיו ובדרכי נועם סי' י"א הביא דמהריב"ל האריך בהנ"ל ופסק דמספק לא מויליחין מן המוחזק צו עכשיו ואפי' אי יש ג"כ איסור חרם על החזקות וספק חרם לחומרא מ"מ יש להקל וחדש סברה מתוקה וז"ל ואף אם בהסכמות החזקות אפשר שבעילו חרם וקיי"ל דספק חרם להחמיר מ"מ כתב שיש להקל כי לא נחתיב מחמת החרם חלף לקיים מה שהוא מחויב מן הדין ואין החרם חל חלף על מה שהוא מחויב מן הדין וכיון שמחמת הדין זכה ראובן בהחזקה משום דהוה פלוגתא דרבותא ומסתפקי אם הן בקרקע לכל מילי או לאו כלומר דמחמת זה זכה ראובן דאין ספק מויליח מידי ודאי ח"כ גם מחמת החרם אינו חייב ללאת מהחזקה כלומר דהחרם הוא שלא להחזיק במה שאינו שלו ודאי אבל בספק החזקה אין כאן החרם אין כאן עכ"ל צעס מהריב"ל וא"כ צנידון שיש שני כיתות עדים המכחישים זא"ז ויש ספק גדול אם עוב החזקה או לא אבל בכל אופן היושב צו נכנס צביתר מספק אין אנו יכולין להוילאו הן מן המכס או בית או רחים או צית משקאות אשר שער צלי שהצובע יציר ראייה ודוק.

אמנם ראיתי במהרי"ע ח"מ סי' ל' שביא דברי מהריב"ל אשר רצה לומר אם החזקות דין מעללעלין להם אוקמי בספק בחזקת היושב צתוכה ומהרי"ע השיג עליו בהשגות רבות וגדולות וכאשר צינותי עליהם נ"ל לחקור על ראיותיו ואסדר הדברים על האותיות צעזה"י.

(א) הנה ראשית השיג צצברה דמה איכפת שהחזקות דין מעללעלין להם כל העטם דפסקי' צמעללעלין אין מויליחין מיד המוחזק הוה העטם דיש כנגד חזקת מרא קמא חזקה כל שתחת יד אדם הוא שלו דמאליהן לא צאו ציד המוחזק בהם והאי חזקה מפיק מחזקת מרא קמא

Rabbi Zalman Graus

אור החיים שמות פרשת כי תשא פרק ל פסוק יג

והוא אומרו כל העובר על הפקודים שהם המצות זה יהיו לו לתיקון כל דבר, ונמשך גם כן אומרו כל העובר עם שלמטה לומר תיקון למי שאינו בן תורה במה יתן כופר נפשו כי הוא בור ריק אין בו מים, לזה אמר כל העובר וגו' יתן מחצית השקל כיששכר וזבולון ושמעון אחי עזריה (סוטה כ"א א) ורבים כהם אשר יחצון כספם לעמלי תורה, ואומרו בשקל הקדש פירוש בעד שקל הקודש שהוא התורה, או ירצה שבזה ישוה הוא לנותן אמרי ספר כאומרו (קהלת ז') בצל החכמה בצל הכסף, עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (בכורות ה' א) שקל הקודש כפול היה, ובא להודיע כי מה שיטול מהקודש בעד מחצית כספו לא שיתנכה מחלק הלומד ונמצא כל אחד אין בידו אלא מחצית שכן לא כן הוא כי שקל הקודש כפול היה ונמצא כל אחד בידו שקל שלם והבן.

Rabbi Yonah Reiss

שו"ת טוב טעם ודעת מהדורא קמא סימן ריז

בסי' רמ"ו סעיף א' בהג"ה אבל אם כבר עסק בתורה א"י למכור חלקו עיימ"ש בתשובה בזה ל"ק סטאנב קנה מקומו בחו"מ הל' מקח וממכר שם כתבתי דלאו דוקא תורה ה"ה שאר מצות ולרבנותא נקט הרמ"א תורה ייע"ש והנני להעתיקו כאן וז"ל שם מ"ש להדיינים דק"ק סטאנב בקצרה:

הנה מכתבם קבלתי שעה זו ופניתי מיד להשיבם הנה ע"ד שאלתם באיש אחד שמכר רבע חלק מעוה"ב שלו להשני ולא קיבל קנין רק שכתב לו על הנייר אני מוכר לך רבע עוה"ב שלי וקיבל ממנו כסף וכעת חוזר בו המוכר ומחזיר לו הכסף והלוקח אינו רוצה לחזור בו ושאלו הדין מהו הוא הנה ידידינו שחוק ישחק לו המוכר ללוקח אם אינו רוצה ליקח הדמים הניח מעותיו על קרן הצבי דעוה"ב אינו בר מכירה והוא ש"ס ערוך פ"ג דסוטה דף כ"א וז"ל מהו בוז יבוזו אמר עולא לא כשמעון אחי עזרי' כו' אלא כהלל ושבנא הלל עסק בתורה ושבנא עסק בעיסקא לסוף א"ל תא נפליג יצאתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ייע"ש ובע"כ מיירי דהלל נתרצה דאם לא נתרצה למ"ל הב"ק בלא"ה איך יטול בע"כ ובע"כ דהלל נתרצה וכן מצאתי בעין יעקב בגליון בשם הרי"ף דמיירי דהלל נתרצה ואעפ"כ לא מהני דעוה"ב אינו בגדר מכירה רק כשמעון אחי עזרי' דקודם המעשה והלימוד החזיק בידו ועל ידו למד א"כ זה אינו בתורת מכירה רק הוי כאלו הוא עצמו עשאו כיון דתחלת המעשה נעשה על ידו אבל אם כבר עשה אחד מפאת עצמו הכל ולמכור אח"כ אינו ביכלתו והדין דין ברור ואם כי דברי הב"ק א"צ טעם והדין דין מפורש אעפ"כ אסברה טעם הדבר כי הנה ענין עוה"ב אינו בתורת חיוב כשכירות פועל כמאמרם ז"ל מי הקדימיני ואשלם והכונה דישלם משמע מדינא כמ"ש חז"ל במס' חולין פ' הזרוע תנא תנא ישלם ואת אמרת מדת חסידות שנו כאן הרי דישלם משמע מדינא ולכך אמר מי הקדימיני אם הי' מי שמקדימיני שיתחיל הוא המצוה אז ואשלם אהי' חייב מדינא אבל כיון דתמיד אני המקדים כמ"ש חז"ל אדם עושה מזוזה נתתי לו בית א"כ אין מגיע לו שכר מן הדין רק חסד הוא כמ"ש ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וא"כ אם הוי חסד ומתת אלהים איך יוכל למכרו ואולי לזה רוצה הוא ית' ליתן מתנת חסד חנם ולא לזה והוי דבר שאינו שלו ואינו ברשותו ולכך דייק הכתוב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה כיון דכל השכר הוי רק בתורת אהבה כנותן מתנה לאחד מאוהביו ולא שמגיע מן הדין כשאר שכירות פועל לכך בוז יבוזו לו אם ימכרנו לכך אין במכירה זו כלום הן אם יקבל הלוקח המעות בחזרה או לא ויהא רעווא כשם שדברנו מחלק עוה"ב כן נזכה להיות חלקנו עם בני עוה"ב כאות נפשם ונפש ידידם:

והנה לא נעלם ממני בעזרתו ית' מה שיש לדבר בגוף הדין אם מהני בו קנין הנ"ל אך לא רציתי להאריך בחנם אחר שמדינא אפילו כל הקנינים שבעולם לא מהני בזה ובני החריף מוה' חיים יהודא נ"י הראני דעפ"י הנ"ל א"ש מ"ש התורה שמח זבולן בצאתך ויששכר באוהלך ופרש"י דלכך הקדימו בשביל דזבולון עסק במו"מ ופרנס ליששכר שיעסוק בתורה דלפי דברינו הנ"ל א"ש יותר דהתורה רומזה בהקדמתו דמה שזבולון הקדים מעשיו ליששכר ופרנסו תחלה כדי שיעסוק יששכר בתורה אז יש לזבולון חלק בשל יששכר אבל אם הי' יששכר מקדים תחלה בשלו

ואח"כ זבולן בממונו לא הי' לו כלום חלק בזה וא"ש ויפה אמר בזה:

והנה אחרי כל זה הראני אחד וגם נזכרתי שכבר מבואר זה בדברי הרמ"א ביו"ד הלכות ת"ת סי' רמ"ו סעיף א' בהג"ה מיהו אעפ"כ הרווחנו בדברינו הנ"ל לנדון דידן דהנה מלשון הרמ"א משמע דדייק דחלקו בתורה א"י למכור משמע הא במעשים יכול למכור וכן נראה מלשון הש"ס בסוטה הנ"ל דקאמר שם תחלה דעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה משמע דתורה גדולה ממצוה וא"כ י"ל דוקא להיות השני זוכה במעלת התורה כמו הלומד זה אינו נמכר אבל מעלת המעשה יכול למכור וכנראה מדיוק לשון הרמ"א אך לפי דברינו הנ"ל י"ל אדרבא רבותא נקט תורה כי במע"ט ודאי א"י למכור כי אין עוה"ב שלו כנ"ל גם מטעם שאחז"ל במס' סוכה דכל יום יצרו של אדם מתגבר עליו ולולי דהקב"ה עוזרו א"י לו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ועיין בהרי"ף שם על עין יעקב שפי' דלכך סיים ולא ירשיענו בהשפטו דלכאורה שוב אין מגיע שכר מן הדין כיון דהקב"ה עוזרו ולא בעצמו פעל כל זה לכך אמר דאעפ"כ לא ירשיענו בהשפטו רק משלם לו שכר א"כ לפ"ז ודאי הוא חסד וא"י למכור רק הו"ס"ד בכח התורה כיון דאחז"ל בראתי יצה"ר בראתי תבלין תורה אם אבן הוא נמוח א"כ מי שיש לו כח התורה א"צ לעזר אלהי והתורה דיליה דאחז"ל כתיב בתורת ה' חפצו וכתוב בתורתו יהגה יומם ולילה ומשני כאן קודם שלמד כאן אחר שלמד וא"כ אחר שלמד הו"י התורה דיליה והו"י ס"ד דזה יכול למכור וגם בזה א"צ לעזר אלהי ומגיע לו שכר מן הדין קמ"ל דגם חלקו בתורה א"י למכור כי גם זה הו"י חסד מכח אידך טעמא דמי הקדימני ואשלם כנ"ל ונקט הרמ"א בלשונו תורה לרבותא דאף בזה לא מהני מכירה ומכ"ש במעשים כן נראה לי נכון וברור:

והנה שאלני אחד הרי כתב הרמ"א דלהבא יכול למכור עוה"ב הנה לא דק דהרמ"א לא כתב רק אם זה מפרנסו ועל ידו עוסק בתורה ומצות אז נמכר על להבא כיון דעל ידו הוא עוסק נחשב כאלו הוא עסק בעצמו ואף בלא מכירה נמי יש לזה חלק כמו זה כמשאחז"ל בפסוק עץ חיים הוא למחזיקים בה אבל כל שלא על ידו הוא עוסק זה אינו נמכר אף על להבא. ותדע לולי טעם זה למה במה שעבר א"י למכור אדרבא השכל נותן להיפוך דמה שיש לו כבר יוכל למכור יותר ממה שיהי' לו אח"כ ובע"כ דענין עוה"ב אינו נמכר כלל דאינו שלו רק חסד הבורא ומתנה ולכך לשעבר כיון דלא על ידו למד ועשה א"ו למכור אבל להבא כיון דעל ידו הוא לומד ועושה יש לו חלק אבל כל דלא על ידו הוא עוסק אינו בר מכירה להבא מכ"ש מלשעבר ולכך אין בזה חשש מכירה כלל ולא חשש שבועה דלעוה"ב במתים חפשי זז"פ:

שו"ת משיב דבר חלק ג סימן יד

אחד שהי' נודע לאדם גדול מאחיו. מכר חצי זכויותיו ומצותיו בסך גדול עשרים ושנים אלף רוביל. לאיש עשיר הולך בתומו וחפץ במצותיו מאד. וקיבל המוכר מחצית הכסף ועד ששילם מחצית השני הלך לחכם גדול ושאל בחלום והשיבו לו כי אותו המוכר אינו מצוין למעלה כ"כ ואינו אלא כא' מישראל. ואחר ששמע אותו עשיר כזה ביקש לחזור בו ותבע מעות שנתן. והמוכר תובע חציו השני. והגיעו לשאול הדין עם מי וגם אם עיקר הקנין הוא דבר שיש בו ממש. וה' יאיר עיני:

ראשית דבר. המוכר הראה לדעת כי אינו אדם הגון במכרו שכר הרוחני בבצע כסף. כמדתו של עשו שמכר את בכורה שלו. ובזה אותו הכתוב וכתוב ויבז עשו את הבכורה. ולא משום שמכר במחיר נזיד עדשים. שהרי פי' הרשב"ם שמכר לו בכסף שויו. אלא שקיים הקנין במאכל עדשים. ומ"מ קרא אותו הכתוב ויבז. דמי שדעתו יפה ומשכיל על דבר מבין כי אין לרוחני ערך כלל למכור בכל הון שבעולם, ומכ"ש ליקח בצע כסף עבור חלק עוה"ב. והרי בתענית (דף כ"ה) איתא דרחב"ד בעני' הגדול נתנו לו איזה דבר מחלקו בעוה"ב והשתדל להחזיר. ובש"ר (פנ"ב) איתא בזה כי הרעישה אשת רחב"ד ע"ז הרבה. ומכ"ש למכור בשאט נפש כבוד אלהים להתענג על ה' בעוה"ב עבור עונג הגוף בעוה"ז. הרי זה דומה למי שכבד אותו המלך באות הכבוד והוא מכרו לאחר. הרי ביזה בזה כבוד המלך וראוי לעונש. כך המוכר עונג רוחני של עולם הבא עבור תענוג גשמי עליו הכתוב צווח בספר במדבר בשעה שהמתאוננים בקשו בשר וזכרו את התענוג שהיה להם במצרים בגשמיות. ולא הרגישו בעונג הרוחני שהיה להם במדבר בגלוי שכינה. ואמר ה' עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם. ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים. משמעו שמאסתם עונג הרוחני במה שה' בקרבכם בהיותכם במדבר. מה שרחוקים היו מזה במצרים, ואתם אומרים למה זה יצאנו ממצרים. ואותו התרעומת חלה על אותו איש שמאס בעונג עוה"ב ומכרו בעונג גשמי בבצע כסף, ודאי ראוי לעונש, ואין בו מדה של אדם המעלה. ולא תקשה מהא דאיתא בסוטה (דף כ"א) דשמעון אחי עזרי' ויוחנן דבי נשיאה מכרו חצי שכר למודם בתורה עבור שהיו מפרנסים. שאני התם שמכרו כדי שיהיו יכולים לעסוק בתורה. וכבר שנינו באבות יפה שעה אחת בתורה ומעש"ט בעוה"ז יותר מכל חיי עוה"ב. וכל כך אהבו את התורה עד שלא בקשו גם שכרה בשלימות בעוה"ב. רק להתענג על ה' במלחמתה של תורה. והלל ושבנא. כשאמר שבנא להלל נערוב ונפלוג היו ג"כ כדי שיהא הלל עוסק בתורה בדעתא צילותא. אבל הלל היה שקידתו כ"כ עד שלא היה עניו הגדול מפריע אותו מתורתו, כדאיתא במס' יומא (דף ל"ה), מש"ה לא נתרצה, משא"כ שמעון ויוחנן הנ"ל ידעו בעצמם כי אם יהיו בדאגת הפרנסה יפריע אותם מלימודם, וכדאי' בעירובין (דף ס"ה) דאמרי אביי ורבא דאי היה להם טרדה קלה לא היו שונים כ"כ. מש"ה נתרצו לוותר על עונג רוחני בעוה"ב כדי שיתעסקו בתורה בשקידה ואשרי חלקם. משא"כ למכור עונג רוחני עבור עונג גשמי. אין זה אלא מדור המתאוננים כאמור. כל זה דברנו על מחשבותיו ועסקיו של אותו האיש המוכר:

ועתה נבוא לגוף השאלה אם יש בזה איזה ממשות בקנין או לא. ומתחלה נוח לי לבאר הבדל בין שכר הרוחני של תורה לשכר של מצות. ואח"כ נבוא לענין שאנו מדברים. והנה איתא בפסחים (דף נ"ג) בהא דאיבעי להו תודוס איש רומי גברא רבא הוי או בעל אגרופין וקפשיט מדתניא את זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חמ"ו שמסרו עצמן לכבשן האש למדו ק"ו מצפרדעים כו'. ר' יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של ת"ח הוי דאר"י כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה ש"מ שנא' כי בצל החכמה בצל הכסף. וקשה לי הא כמו שמוכיח דלאו בעל אגרופין הוי מדדרש ה"נ יש להוכיח שלא הי' עשיר בעלמא ונדיב. דמה לעשיר הדיוט לדרוש ברבים אלא ודאי אדם גדול הוי. אלא מתחלה יש להבין מה העלה ר"י במה שאמר כל המטיל מלאי כו'. הלא משנתנו היא במכות פ"א דכמו דמסייע לעוברי עבירה מקבל עונש של עוברי עבירה כך מדה טובה של מסייע לעושי מצוה כעושה מצוה אלא צ"ל שאין דמיון שכר מצוה לשכר תורה. ואם שאין לנו מושג בתענוגי עוה"ב מכ"מ יש לנו להמשיל לשכר המלוכה למי שזוכה לשכר. ויש שני מיני זכיות אחד מי שעושה איזה תיקון במדינה שראה המלך לאשרו במתנה כראות עיני המלך באיזה אות הכבוד לכבודו. והשני מי שמתכשר במלחמה הרבה ה"ז המלך מרימו למעלת שרי הצבא. ואין שני הזכיות שוין. דזכות הראשון הכל יכולין לקבל אותו הכבוד וא"צ להוסיף השתדלות שיהא יכול לקבל שכרו. משא"כ זכות השני אין כל אדם יכול לקבלו. שהרי שר הצבא נדרש להיות מלומד ובעל עצה ותבונה ובאסיפת שרי

הצבא להתיישב באיזה ענין נחוץ וכל אחד מחוה דעתו לפני המלך. ומי שהוא באמת אדם פשוט ואם יעלה לגרם מעלת שר הצבא. ובאסיפת השרים הוא יושב ודומם הלא ישבע קלון מכבוד. וא"כ אין יכול לקבל שכרו ולהתענג עליו אלא מה עושה המלך ברצונו. מתחלה נותן אותו האיש למקום למוד בני שרי הצבא עד שהוא מתכשר לכך. ואם שמכ"מ אין מדרגתו גבוה כשאר שרי הצבא מכ"מ יכול לשבת בשבת תחכמוני עם השרים וגם הוא יחווה דבר מצער. כך מעין זה הבדל שכר מצות משכר תורה. דשכר מצות הוא כעין זכות איש מדיני. וכל ישראל יכולין לקבלו. משא"כ שכר תורה הוא יושב בישיבה של מעלה ומי שאינו ראוי לכך אינו אפשר לקבל זה העונג הרוחני. ומה הקדוש ברוך הוא עושה מאציל עליו עוד בחייו איזה כח למוד. עד שלא ישבע קלון בהיותו לאחר מותו יושב בישיבה של מעלה. וכ"ז העלה ר"י דהמטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה ש"מ כו'. מעתה תודוס האף שלא היה אדם גדול בתורה מכ"מ האציל לו הקדוש ברוך הוא בחייו דבר מצער לדרוש ק"ו מצפרדעים. כדי שלא יהא בוש בישיבה של מעלה בעוה"ב. וכ"ז בארנו בהרחב דבר (בס' במדבר כ"א) עה"פ באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם. ולא עוד אלא אפילו לאחר שהעלה ר' יוחנן דהמטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב כו'. מכ"מ אינו דומה למסייע לעושי מצוה. דשם תנן שיהא שכרו כעושה מצוה דומיא דמסייע לעוברי עבירה שהעד השלישי מסייע לעדים הראשונים ועונשם שוה. ומזה למדנו במכש"כ שכר מסייע לעושי מצוה שיהא שכרו שוה לעושה מצוה. משא"כ מסייע לת"ח שילמדו אף על גב שזוכה ויושב בישיבה של מעלה מכ"מ אינו שוה לת"ח עצמו כמו שאמר ר' יוחנן עצמו בברכות (דף ל"ד ע"ב) כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו. אבל לת"ח עצמן עין לא ראתה וגו'. והדעת נותן ע"ז שהמסובין ויושבין עם המלך לא ישיבתו של זה דומה לישיבתו של זה:

מעלה נבא לענין דידן. דאפילו נעלה עה"ד שאפשר למכור שכר מצוה. א"א למכור שכר תורה. שהרי אם יבא על שכרו ישבע קלון מכבוד בישיבה ש"מ ותו וכי אפשר לעלות עה"ד שאם יכבד המלך לעשות אותו איש שהראה גבורה ועצה במלחמה לשר הצבא. והוא ימכור אותו זכות לאחר. הלא המלך אינו חפץ ביקרו של הקונה כלל. ואינו חפץ שיהא יושב באסיפת השרים וכמו כן אי אפשר בשום אופן להעלות עה"ד למכור שכר מלחמתה של תורה. וממילא בנ"ד שמכר מחצה של כל שכרו ואותו שכר תורתו לא נמכר ממילא בטל כל המקור:

ואין לנו לחקור אלא במי שמוכר שכר מצוה ביחוד אם יש בזה ממש או לא. שהרי אם נתן המלך אות הכבוד של זהב לאחד. ה"ז יכול למכרו אף על גב שהוא חוטא בזה שביזה את המלך. מ"מ ממכרו ממכר. וא"כ היה מקום לומר שמכירת שכר מצוה אפשר הוא קיים אף על גב שראוי להענש ע"ז:

אבל באמת אין בזה הקנין שום חלות ושעבוד כלל מכמה טעמים. חדא שהרי הוא דבר שלא בא לעולם. ואפילו למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אין הקנין חל אלא לאחר שבא לעולם, כדאיתא בב"מ (דף טו:) המוכר פירות דקל לחבירו אמר רב הונא עד שלא בא לעולם יכול לחזור בו. משבא לעולם אין יכול לחזור בו דקסבר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם בשעת המכר שיהי' המכר חל משבא בעולם וכאן אפילו לא חזר עד מותו. ואח"כ חל חלקו בעוה"ב שוב אין המכר חל לאחר מיתה, כדאיתא בב"ב (דף קל"ה:) שאין מכר ומתנה לאחר מיתה כפרשב"ם בד"ה ואיזו הוא כו' שהרי אין כח לאדם ליתן מקודם לכן דבר שלא יוכל להקנות באותו הזמן שהוא רוצה שתתקיים המתנה ואחר מיתה היאך יכול אדם ליתן אחר שמת ונקבר. שנית, שהרי אין בזה אלא קנין דברים מה שאין בה ממשות. וכמו מוכר אויר הבית שאין בזה כלום, כדאיתא בב"ב (דף קמ"ז) ש"מ שאמר ידור פלוני בבית זה כו' לא אמר כלום עד שיאמר תנו בית זו לפלוני וידור בו. ובריש מס' ב"ב איתא וכי קנו מידו מאי הוי הא קנין דברים בעלמא

הוא. ומזה הטעם קיי"ל ביו"ד (סי' רס"ד ס"א) שא"א למכור זכות חיוב מצוה. היינו שאם יש לו בן למול או ששחט וחל עליו מצות כה"ד, א"א למכור אותו הזכות לאחר אלא א"כ נשבע שיתן לו הזכות א"א לחזור בו. לאפוקי מדעת שלטי הגבורים ב"ק פ' החובל שכתב דאדם יכול למכור המצות שלו ויעלו לאיש הקונה דהא יש להם ערך עשרה זהובים לאחד. מיהו נראה /דדוקא/ דוקא מועיל הקנין במצוה שעתיד לעשות [פי' א"כ מוכר לו זכות מעשה המצוה וממילא יגיע לו שכרה] אבל לא במצוה שעשה [פי' דשכרה לבד ודאי א"א למכור. ומכ"ש אם מכר לו המצוה שיעשה והקונה לא עשה בעצמו ודאי הפסיד לעצמו]. ואנן קיי"ל כהרא"ש דא"א למכור זכות המצוה ג"כ. וגם השלטי גבורים הנ"ל מודה דיכול המוכר לחזור שאינו אלא קנין דברים. אלא דס"ל דכ"ז שלא חזר בו המוכר הוא קנין אף על גב דלא נתפס בקנין. ומחלוקת ישנה היא בפי' הגמ' ב"מ (דף ס"ו) בהא דאם תפס לא מפיקין מיניה. אם משום דהוי קנין כ"ז שלא חזר ביה. או משום דידע ומחיל. וכבר הובא שני דעות בחו"מ (סי' ס"ו ס"ז, ובסי' קכ"ו סכ"ב בהגהת הרמ"א והש"ך סקצ"ד). והנ"מ בין שיטת הרא"ש ובין שיטת שלטי הגבורים לענין אם מכר אבי הילד למוהל לא זכה המצוה שהוא ימול. ובא אחר ומלו להרא"ש א"צ לשלם י' זהובים. שהרי האב בעצמו לא רצה למול. והקונה לא זכה כלום. וכ"כ השלטי גבורים פ' כה"ד בשם הרא"ש. אבל לדעת שה"ג פ' החובל אינו כן אלא כ"ז שלא חזר המוכר קנה הלוקח. וא"כ חייב התופס לשלם לו. ופליגי בפי' הכתוב וימכור את בכורתו ליעקב. ואח"כ אמר לו השבעה לי. ובאמת לא היה חל קנין הבכורה כלל לא בנכסים דהוי דבר שלא בא לעולם. ולא במעלת הבכורה שהוא קנין דברים בעלמא. אלא לשיטת שלטי הגבורים הוי מ"מ קנין אם לא יחזור בו. ומש"ה השביעו שלא יחזור בו. אבל להרא"ש לא מהני קנין כלל. וכבר נשאל הריב"ש (בסי' שכ"ח) שראה השואל בשם הרא"ש דהמקנה דבר שלא בא לעולם אם נשבע על ככה שקנה הקונה ואפילו מת המקנה המקח קיים. וראיתו ממכירת הבכורה כו' והשיב הריב"ש דלאו הרא"ש חתום עלה ע"ש. והא דמכירת בכורה הוא משום שקודם הדבור היה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם:

נחזור לענין דפליגי במכירת המצות היינו שמוכר זכותו שעליו שהוא יעשה. אבל אם כבר נעשה והוא מוכר השכר. ומכ"ש אם לא עשה הקונה בעצמו מה שעליו לעשות על פי זכותו פשיטא דמכירת השכר בעוה"ב אינו אלא דברים בטלים. תדע שהרי אי מרד ותוהא על הראשונות קמפסיד שכר מעשיו, כדאי' בקידושין (ספ"א) ואי נימא דמכר מהני ללוקח למיקני שכר המוכר. אמאי מפסיד במאי שתהי המוכר. ולומר דבאמת לא מהני במאי דתהי זו גרע מן הקודמת. וכי אפשר לומר דאי שיעבד חלקו לאדם דלא מהני מדה של הקדוש ברוך הוא להפסיד שכר התוהה עה"ר אלא ודאי דכל ענין המכירה בשכר דברים בטלים המה לכו"ע. ולא דמי לאות המלך שאם עבר ומכרו מכור. דשכר מצות אינו אלא טבע הבריאה כמו טבע הרפואות שאינו צריך ידיעת הרופא אם קיבל את הרפואה או לא. כך המצות עושות שלהן בלי גזרת ה', כדאיתא ברב"פ ר"פ ראה. משא"כ שכר מלוכה אינו אלא בידיעת המלך ונותן. והכי מפורש במדרש תהלים (קל"ב) ענין העונשין שהוא משל לרופא שהזהיר לחולה כו' ע"ש באריכות. והיינו דאיתא בירושלמי (שקלים פ"ה) ובב"ר (פ' תולדות) אר"ח כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן יוותרו מיעוהי. פי' כמו שאוכל דבר המזיק אין ביד הרופא לוותר על מה שלא נזהר באזהרתו ושלא יכאב לו. כך א"א לוותר על עונש החטא. והא דתשובה מהני אינו וויתור אלא הוא רפואה המועיל לאותו סם המות. והיינו דכתיב ושב ורפא לו. ובהרחב דבר ס' דברים (ל"ב ו') בארנו בזה מאמר חנה ולו נתכנו עלילות ע"ש. ובהעמק דבר ס' ויקרא (ר"פ בחקותי) בארנו מאמר הגמ' ע"ז (דף ג') ראה ויתר גוים שאין אוה"ע מקבלין שכר כמצוה ועושה אלא כאינו מצוה ועושה. ושם עוד בד"ה ת"ר אם בחקותי אין אם אלא לשון בקשה כו' ע"ש הא מיהא ברור ששכר ועונש הוא חקות שמים וארץ כמו טבע סם החיים וסם המות. וא"כ לא שייך למכור רפואה שנתן הרופא לאותו חולה לאדם שאין לו אותו מחלה ויש לו מחלה אחרת:

אחר שכן יש לנו לבאר הא דאיתא בהגהת רמ"א יו"ד (סי' רמ"ו) דאפשר להתנות עם חברו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר. דדוקא במה שממציא לו מנוחה שיהי' יכול לעסוק בתורה וכמו שבארנו לעיל הא דשמעון אחי עזרי' ויוחנן דבי רבי. אבל מה שכבר למד וה"ה מה שילמוד בלי המצאת פרנסה שלו ודאי אין לו ענין. ונוסף דבר דמש"ה לא נאמר זה הדין אלא בעוסק בתורה ולא בשארי מצות. שיתנה עמו שהוא ימציא לו מצוה שלא הי' אפשר לקיימו בתנאי שיחלוק עמו בשכר. דבשאר מצוה אפילו לא יתנה עמו כבר שנינו (במכות פ"א) שהמסייע לבעלי מצות כעושה המצוה. משא"כ מלימוד תורה כבר בארנו לעיל עפ"י ג' ברכות (דף ל"ד) שאין המסייע ללמוד דומה ללומד עצמו. בזה מהני תנאי שיחלוק עמו בשוה. ובאמת מורידין מעט את כבוד העוסק בתורה ומגביהין כבוד המסייע לו עד שישבו יחדיו בישיבה של מעלה ויתענגו מזיו השכינה. וכבר מצינו דוגמא לדבר בעוה"ז בתענית (דף כ"ב) דמיעטו בכבוד רבא מעונג שלמא ממתיתבתא דרקיעא כראוי למעלת רבא משום דמיגן אכולי כרכא. ה"נ בשביל שהתנה עם המסייעו והעלהו יותר מן הראוי לו משפילין לו בכדי שיהי' שוין בישיבתם. וה' יאיר עינינו ויזכנו למה שעין לא ראתה:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף א

כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימוש מפוך (ישעיהו נט, כא) קריין ביה (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב). ומי שא"א לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור).

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לז

בעניין עסק ישכר וזבולון הלכה למעשה

א. ביאור ששותפות ישכר וזבולון אינה מעניין צדקה כלל

הנה עניין ישכר וזבולון הנזכר ברש"י בריש זבחים (ב' ע"א ד"ה שמעון אחי עזריה - על שם שעזריה עסק בפרקמטיא וסיפק צורכי שמעון אחיו בשעה שהיה עוסק בתורה, והתנו ביניהן שיהא חלק לעזריה בשכר תלמודו של שמעון כדאמרין בסוטה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' לא כשמעון אחי עזריה לפיכך נקרא על שמו שלמד על ידו) ובפ"י החומש בפ' ויחי (מ"ט, ג' שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים) ובפ' ברכה (ל"ג, י"ח שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה), הוא ברור ופשוט שאינו ממצוות צדקה. דכי ח"ו שבט ישכר היו עניים, והא גם לשבט ישכר היה חלק בא"י ולקח נחלה כמו זבולון וכל השבטים. ומפורש ביהושע (י"ט, י"ז - כ"ג) נחלת ישכר שיצא בגורל הרביעי. וברש"י בפירוש החומש בברכת משה רבינו איתא על הקרא כי שפע ימים

יינקו (ל"ג י"ט) שכתב שהוא על שניהן, דפי' דיינקו בלשון רבים הוא ישכר וזבולון ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. ועל הקרא דשפוני טמוני חול (שם) פרש"י טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של ישכר וזבולון היה. ואף שבגמרות שאצלינו ליכא זה בגמ' דמגילה (ו' ע"א, אמר זבולון לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות וכו' אמר לו כולן צריכין לך על ידי חלזון שנאמר ושפני טמוני חול), משמע שלרש"י היתה גירסא כזו. ואולי גם לרש"י לא היתה גירסתו בגמ' אלא זבולון, אבל מכיון שכתוב טמוני חול, ואם רק בחלקו של זבולון היה זה הרי לא מצינו שבחלקו של זבולון היו מקומות של חול, שלכן סובר רש"י שמוכרחין לומר דזה קאי על חלקו של ישכר - שבחול נמצא זכוכית לבנה והיה נמצא רק בחלקו של ישכר. שהרי רש"י בעצמו מסיק על מה שכתב ובחלקו של ישכר וזבולון היה, כמו שאמרו במס' מגילה רק מה שנאמר שם על זבולון. עכ"פ מפורש בקראי שגם שבטו של ישכר לא היו עניים שזבולון הוצרך לפרנסן מדין צדקה.

וא"כ הוא כמתנת איש עשיר לחברו העשיר מצד רעות וכדומה, שלא שייך זה למצוות צדקה, ואין על זה ממילא שכר שנאמר בתורה עבור מצוות צדקה. ואולי יש גם על זה שכר עבור עניין השלום ואהבה שגורם זה ביניהם. ואם הוא לת"ח איכא בזה משום כבוד התורה ואתייקורי הוא דמתייקר הנותן לו, כהא דאיתא בקידושין דף ז' ע"א שאשה מתקדשת בזה שנתנה לאדם חשוב בהיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה.

וקצת קשה על רבי זירא בחולין סוף דף מ"ד דכי הוו מזמנין ליה מבי ריש גלותא אזיל, מטעם דאתייקרו מתייקרי ביה, ולא היה שקיל כי משדרי ליה משום דשונא מתנות יחיה. הא בקידושין איירי דנתנה לו כסף, שג"כ אם הוא אדם חשוב איכא לה הנאה דחשיבות נתינת כסף ליהנות מקבלתו, וא"כ מדוע לא קיבל מהם רבי זירא מטעם זה עצמו. ואולי רבי זירא לא היה מחשיב עצמו לחשוב כל כך שיהיה להנותן הנאה בקבלתו, ורק בזה שסועד אצלם שהוא חשיבות הניכר להם ולעלמא הוה אזיל. אבל כשידוע שנותן לו מחמת דאתייקר הנותן גם בקבלתו בצנעא מחמת דאדם חשוב הוא, היה מקבל, כדאיתא בכתובות דף ק"ה ע"ב בעובדא דרב ענן דאייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי שקיבל ממנו כשאמר לו הנותן שהביא לו זה מחמת שנתנית מתנה לת"ח הוא כאקרובי בכורים.

אבל ודאי כשנותן אחד מתנה לחברו יותר מהרגיל, ליכא שום שכר ע"ז. דהא אין בו גם עניין עשיית שלום, וגם אפשר אין רוח חכמים נוחה מזה. דהא אף בשעה שכותב נדוניה לבתו בשעת נישואיה שהוא תקנתא דרבנן, אין רוח חכמים נוחה כשנותן יותר מדאי בכתובות ריש דף נ"ג, משום שכותב לבתו מה שהיה ראוי להוריש לבניו, והוא בכלל איעבורי אחסנתא. וכ"ש במתנות לאחרני כשאין לו חיובים להם, שלא ניחא לחכמים כשהוא שלא כדרך הרגילות. וגם ביותר מחומש הא אסור מתקנת אושא לבזבז אף לצדקה (כתובות נ' ע"א), וכ"ש שאינו רשאי לבזבז לענייני רשות. ואף שמסתבר שלבזבז על הוצאתו לו ולאשתו ולבני ביתו לא אסרו - דהוא מטעם שלהנאת עצמו ובני ביתו לא רצו לאסור, רק מדרך המוסר - דהא לא מצינו מי שיזכיר תקנת אושא גם בענייני רשות דהוצאתו לאכילה ולכסות שלא יהיה יותר מחומש, אלא רק לבזבז לצדקה ולשאר מצוות אסרו מתקנה. אבל ודאי שאיכא כ"ש, שיש איסור מתקנה זו לבזבז למתנות בעלמא שלא לעניים. ודוחק לומר שעזריה אחי שמעון היה עשיר גדול שבפחות מחומש פרנסו לשמעון בכל צרכיו לו ולאשתו וזרעו, שהי"ל להזכיר באיזה מקום.

ב. ביאור השותפות שבין ישכר לזבולון, שזבולון היה טורח בחלקו ובחלקו של ישכר וחולקים בריווח של שתי הנחלות

אלא הנכון בזה דענין ישכר וזבולון לא היה כלל עניין צדקה, ולא היה יכול זבולון ליתן לו כלום מסך הצדקה שהיה צריך ליתן, אלא שהיה זה עניין שותפות ממש. שזבולון נתן לישכר כל שכר הפועלים בהשדות וכל מה שהיה צריך ישכר להשלים במלאכות דגברי. וגם כיון שהגברי לא הלכו מבתיהם ומביהמ"ד הרי לא יכלו גם הנשים לילך לשדות, דהרי צריכות לשמש בעליהן ובניהן אף כשהם גדולים במלאכות דאפיה ובישול וכדומה, וגם להביא מה שצריך לקנות. וכל זה היה חושב זבולון, כל מה שהוציא על חלק ישכר, ומה שנצמח, וכן מה שהרוויח אחר ניכוי ההוצאות אצל זבולון במסחריו בהאניות, והיו חולקין בין שניהם כפשטות הלשון.

וכיוון שלא היה עניין צדקה היו צריכין להתנות, והתנו על אופן זה. ונמצא שלא היה נותן זבולון לישכר מחצה שלם מכל מה שהרוויח, דהא זבולון נטל גם מחצה מכל מה שהרוויח ישכר משדותיו ומחול שלו שהיה נמצא שם זכוכית לבנה. שמן השדות והגנות והבהמות של ישכר היה לזבולון איזה חלק כאריס וקבלן, וגם מהזכוכית לבנה שהיה נמצא בחול ג"כ היה צריך עבודה הרבה להשיגם, שלא היו מונחים למעלה ע"ג החול דליכא דבר זה, אלא צריך ע"ז עמל ויגיעה להשיגם מהחול עד שיהיה ראוי למוכרם ומחמת זה ג"כ בזכוכית היה איזה חלק שהיה שייך לזבולון, וגם מה שלוקחין סרסורים בעד טרחת המכירה. וכשהיו חולקין, חילקו מחצה למחצה מכל הרווחים שהיה בשני החלקים שהיה להם בא"י, וגם מהעמל והיגיעה שהיה עוסק זבולון גם לבד בשתי הנחלות בנסיעותיו באניות למוכרם היה עכ"פ גם זבולון נוטל מחצה מהרווחים, שלכל הפחות הוא פלגא של ישכר - דהרי הוא בעל השדות והבהמות שבחלקו וחלקו של זבולון כאריס וקבלן היה מחצה. שא"כ לא היה לישכר מחצה שלם במתנה מזבולון כפי העניין שעשו ביניהם ממה שהרוויח זבולון, דהרי נטל זבולון מצד טרחתו בשותפות כאריס וקבלן גם מחצה מחלקו של ישכר, המגיע לישכר מצד שהוא הבעלים - שהוא לכה"פ מחצה ריווח מנחלה שלו. ואם היו הרווחים אחר ניכוי ההוצאות שווין בחלק ישכר לרווחים שבחלק זבולון, נמצא שישכר נטל רק כל מה שהיה ריווח בחלקו - אבל חנם בלא שום הוצאות, דכל ההוצאות הוציא זבולון משלו, שזה היה עניין שותפותו עם ישכר - דהמחצה שבחלקו של זבולון שצריך ליתן לישכר הניח ישכר לזבולון בעד החלק שהיה צריך ליתן לזבולון בשלו.

אבל משמע שזבולון היה מרוויח יותר מחלקו בארץ ישראל שהיה שווה לחלקו של ישכר, בשביל המסחר בהדברים שהיו בחלקו. דכן משמע מגמ' דמגילה דהיה חלקו של זבולון עדיפא משדות וכרמים. שהרי זבולון התרעם על נחלתו לפני הקדוש ברוך הוא והשיב לו כולן צריכין לך על ידי חלזון, אמר לפניו רבונו של עולם מי מודיעני (על זאת לתת לי דמים - רש"י) אמר לו שם יזבחו זבחי צדק סימן זה יהיה לך (כאשר אסור גזל בעולה כך לא יגזלו ממך כלום) וכשירצו ליקח בלא דמים אינו מועיל להם כלום. ואם היה לעניין פרנסה שווה לשדות וכרמים, הרי עדיין טענתו דזבולון גדולה, מדוע לפרנסה דמידה זו דכל השבטים נתן לו הקדוש ברוך הוא באופן קשה, אלא ודאי שהיתה מרובה בעושר. שנמצא שאף שחילקו ביניהם ריווח דשני החלקים בשווה, היה יותר הרבה לישכר מכפי שהיה לו כל הריווח דמחלקו - אף אחר דכל המלאכות עשה זבולון, דהרי הוא שותף לחלק שמרובה אף לעשירות. ובעד זה דהיינו טרחתו של זבולון וההוצאות שהוציא בחלקו של ישכר משלו, ומה שעשה את ישכר שותף לחלקו שהיה מרובה בעשירות, התנו שיחלקו השכר שנותן הקדוש ברוך הוא בעד לימוד התורה לעוה"ב. ונראה שגם השכר דאיכא מלימוד תורה גם בעוה"ז לעניין שאוכלין פירותיהן בעוה"ז שאיתא ברפ"א דפאה, ולעניין שתורה מגנא ומצלא דאיתא בסוטה דף כ"א ע"א היה ג"כ שכר זה לזבולון.

ג. המצווה שיש לזבולון בעסק ישכר וזבולון, ואם יש מצוות צדקה למי שכילה כל נכסיו מחמת שלא עבד לפרנסתו

וניחא לפ"ז מה שלא הזכירו הטור והרמ"א דין זה בהלכות צדקה אלא בהלכות ת"ת (יו"ד סימן רמ"ו סעיף א'). משום שדין זה הוא אף שליכא מצוות צדקה כלל, כהא דישכר שלא היו עניים, שמצד מצוות צדקה ליכא. אלא הוא דין אחר שאיתא רק בתורה, שהוא אפילו במי שאינו עני. דהרי עניין זה הוא גם במי שיש לו נכסים ויכול לעסוק בהן וירוויח כמו שאר אינשי. ומצד מצוות צדקה מסתבר שליכא באיש כזה אפילו אם אירע שמחמת חשקו בלימוד התורה אינו רוצה להתעסק בנכסיו אלא ללמוד תורה ולהתפרנס מצדקה, אין מחוייבין ליתן לו, אלא יש לו רשות למכור תחילה מה שיש לו ולהתפרנס מזה, ואחר שיכלו מעות ההם יהיה רשאי אז ליקח צדקה דהרי אז הוא ממש עני. ואף כשהוא עצמו גרם לזה שלא בשביל לימוד תורה, והוא פושע, חייבין לפרנסו מצדקה. ובפירוש אמרו בב"מ דף ט' ע"ב דאי בעי מפקר לנכסיו והוי עני וחזי ליה, ואף שאמר זה לרבי אליעזר לטעם מה שאמר שהמלקט את הפאה לפלוני עני זכה לו כו"ע מודים בזה. אך שרבנן סברי דלא אמרינן זה למיגו התם לעניין לזכות לעני, משום דתרי מיגו לא אמרינן. וכ"ש במי שהתעצל לעבוד את שדותיו אף שהוא בשביל עצלות, ומכרם ואכל את דמיהן ונעשה עני, שהוא נוטל לקט שכחה ופאה, וגם שצריכין ליתן לו מקופה של צדקה. שלכן ודאי רשאי מי שנפשו חשקה בתורה למכור את נכסיו ולאכול דמיהן, אף שיצטרך ליקח צדקה כישכלו המעות.

אבל אף שלא היה מצוות צדקה לזבולון ליתן לישכר, היה דבר גדול ומצווה גדולה מאד ואף ליתן המחצית באופן שותפות שהתנו, שזבולון יעבוד לפרנסה בשדות ישכר ובשדות של עצמו וגם יעשה פרגמטיא באניות ויתן החצי מהריוח שבשתי הנחלות ובריוח הפרגמטיא באניות לישכר, וישכר יתן לזבולון החצי שכר שהקב"ה יתן לישכר עבור לימוד התורה שלו בין בעוה"ז בין בעוה"ב. שא"כ נמצא שאין זה דין בצדקה - שמצוות צדקה לא מקיים בזה, דהא הם דמי פירעון על מה שקנה בקניין שישכר לומד התורה. והיינו דכשלא היה אפשר לו לעסוק רק בתורה אלא בדרך זה שימכור החצי שכרו שיתן לו השי"ת בעד לימוד רשאי, וזבולון רשאי לקנות. ולא יצא זבולון בזה במצוות צדקה ויצטרך ליתן מעות אחרים, מחצי הריוח שנשאר לו, לעניים.

וזהו ממצוות לימוד ועסק בתורה. שאמרה תורה לאלו שאי אפשר להם ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו - יספיק לאחרים הלומדים, שכתב המחבר בר"ס רמ"ו, והרמ"א הוסיף ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, וכל זה בין לשון המחבר בין לשון הרמ"א הוא מהטור. ואין זה ממצוות צדקה שהוא דווקא כשאין לו שום נכסים ולא מאתים זוז, אלא אף למי שיש לו שדות דמעבדם ויש לו פרנסה כראוי, או שהוא יכול להרוויח בעצמו במלאכה ובסחורה, וליכא מדין צדקה ליתן לו, אבל נפשו חשקה בתורה ללמוד כל הזמן, יכול אדם להתנות עמו שיהיו שותפים בדרך זה שיחלוקו שניהם בהשכר, והוא יעסוק בענייני פרנסה וחברו הת"ח יעסוק בתורה. ויחלוקו בין שניהם - שני ענייני הרווחים שיתן להם הקדוש ברוך הוא, שהוא כדכתב הש"ך (ס"ק ב') כלומר שכר תורה ושכר מה שירוויח זה יהיה בין שניהן ביחד.

וכיון שבעצם מצד מצוות לימוד התורה הא צריך כל אחד ואחד ללימוד בעצמו כל התורה כולה ולידע אותה, שמצד זה כתב הרמב"ם בפ"א מת"ת ה"י עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח, וכן פסק המחבר שם סעיף ג'. ואף שהרבה אינשי וכמעט כולם לא היה בכוחם ללמוד כל התורה כראוי בכל ימי חייהם, אף אלו שהאריכו ימים, ומ"מ קיימו המצווה מאחר שעסקו כל חייהם לפי כוחם. אבל הא הרבה אינשי בכל זמן חייהם ג"כ א"א שילמדו, דהא צריכים לעבוד לפרנסתם בשדות ובכרמים לחיותם וכדומה, והרי הם אנוסים ואונס רחמנא פטריה. עכ"פ הא היה נמצא שמצוות לימוד התורה וידיעתה בכל פרטיה ודקדוקיה לא קיימו אותה ממש אלא יחידים שבדורות הראשונים וגם אלה לא תמיד היה

בדרך הטבע אלא בדרך נס, כהא דחסידיים הראשונים שעלייהו נאמר בברכות דף ל"ב ע"ב מתוך שחסידיים הם תורתן משתמרת. וגם משמע שהוא רק לעניין שלא ישכחו, כדפרש"י משתמרת בתוך לבם שאין תלמודם משתכח, אבל לא ללמוד מחדש מה שלא למדו עדיין. ואף שאיתא במנחות דף צ"ט ע"ב, דשאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יונית. ומשמע שהסכים ר' ישמעאל שהוא אמת, דהא השיב לו דמקרא דאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה (יהושע א', ח') הוא חיוב ממש אף ליהושע שהיה חכם היותר גדול אחרי משה, מ"מ היה זה (ידיעת התורה כולה דבן דמה) רק מן היחידים שבדורות. ואף שמשמע שלא היה סמוך, צריך לומר שהוא משום שהיה עדיין צעיר לימים, כבן עזאי ובן זומא (סנהדרין י"ז ע"ב רש"י ד"ה שמעון התימני - תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה, ושם רב נחמן בר יצחק מתני חמשה שמעון ושמעון וכו', וברש"י ד"ה רב נחמן - וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע. ועי' רש"י ריש פ"ד דמסכת אבות) דהא א"א לומר שרק בכמות למד ולא בעמקות טעמי הדברים דהא א"כ היה חסר לו מלימוד התורה יותר ממה שלמד וידע.

עכ"פ הא לימוד התורה כולה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה הוא כמעט אי אפשר אף לאנשים חכמים גדולים ביותר אף בזמן חכמי התלמוד, ואף לדורות הנביאים ויהושע וזקנים לא היה לרובא דרובא, וגם כמעט לכולם, שיוכל איש אחד ללמוד כל התורה כולה כשיצטרך גם לעבוד לפרנסתו בשדות וכרמים וכדומה. ואף שהם אנוסים מ"מ הא עכ"פ לא היה שייך ידיעת כל התורה באיש אחד, רק להצדיקים שבדור המדבר שלא הוצרכו לעבוד לפרנסתם לא בשדות וכרמים וכדומה ואף לא בבית, אבל לא משבאו לארץ. ולכן עשו בשביל זה ישכר וזבולון שותפות. שישכר שהיה נפשו חשקה בתורה ביותר יעסוק רק בתורה, וזבולון יעסוק בפרנסה, שהוא בכל עבודת שתי הנחלות של ישכר ושל זבולון, וגם בפרגמטיא משום שלא היו הרבה שדות וכרמים בנחלתו, ושיחלקו שווה בשווה בהשכר שיש לשניהם בין בשכר הגשמי שבא ממעשיו דזבולון ובין בשכר לימוד התורה כל הימים שבא מישכר. כדי שישכר שלומד תורה יהיה בכוחו ללמוד כל התורה כולה שבכתב ושבפעל פה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה, שע"י שניהם שייך שתתקיים המצווה דלימוד וידיעת כל התורה ע"י שנים, אחד משבט ישכר ואחד משבט זבולון. שהוא דבר גדול לכל ישראל, לבד עצם קיום המצווה, ששייך בדרך שותפות זה להרבה אינשי הרוצים לקיים מצוות לימוד וידיעת התורה. שא"כ נמצא שהוא מצווה אחת שנעשה בין תרוייהו אינשי דישכר ודזבולון, שלכן ליכא לתרוייהו אלא שכר דקיום מצוות לימוד וידיעת כל התורה שהוא מצווה אחת, אבל הגדולה ביותר, ושכרה מרובה ביותר וחולקים בין שניהם מחצה לישכר ומחצה לזבולון.

וניחא מה שהוא דווקא בהתנו, דבלא התנו אין לזבולון כלום, אף לא מצוות צדקה - דהא ישכר אינו עני ואינו יכול ליטול מצדקה וזבולון היה אסור ליתן מצדקה, וגם לא יוכל ליתן אף לעני יותר מחומש, וגם הא אין ליתן כל מעות הצדקה שלו לעני אחד כדאיתא בש"ע סימן רנ"ז סעיף ט', אלא דעניין זה לא שייך לצדקה כלל - אלא הוא רק לימוד התורה ממש, דמתקיימת מצוות לימוד התורה לזבולון בזה שנותן לישכר לפי תנאם החצי מהרווחים שלו כדי שיוכל ישכר לעסוק בתורה כל העת ויקיים ע"י שניהם מצוות לימוד התורה בכל ענייניה כדלעיל.

וכיון שהוא עניין קניין מצוות לימוד התורה וידיעתה לעצמו יש על זה שיווי, והשיווי הוא שיהיו שניהם שותפין בכל ענייני הרווחים בין שיהיה להם בעולם הזה - שכל העסק והמלאכה הוא על זבולון, ובין שיהיה להם הקרן בעוה"ב והפירות בעוה"ז ולהיות מגנא ומצלא - שכל הלימוד והעסק בה הוא של ישכר. שלכן בישכר ממש בעובדא, היה נמצא שלא היה מחצה הרווח של ישכר ממש כל החצי משל זבולון, דהרי החצי ריווח דהיה לישכר מחמת

שהשדות וכרמים וכדומה היו שלו ורק כל העבודה היתה מוטלת על זבולון, היה סגי השיווי לעניין קניין זה במה שנעשו שותפין לחלוק שווה בשווה ברווחים שמשתי הנחלות, אף שהמחצה ריווח משדות וכרמים וכדומה מחלקו של ישכר היה מדינא של ישכר. וכשנעשו שותפין באופן זה שאר אינשי כשמעון ועזריה, שלא הרוויח שמעון כלום בעצמו - שלא היו לו נכסים וגם לא מעות לעשות בהם סחורה, ג"כ היה נותן עזריה כל החצי רווחים שהמציא השי"ת לעזריה. ואם העובדה היתה שהיה לשמעון איזה דבר מנכסים ומעות, אה"נ שנתן שמעון לעזריה אחיו לעסוק בהם, ולא היתה המחצה ריווח שנתן עזריה לשמעון כולו משל עזריה מדינא, דהרי היה מעט ריווח גם מהקרן שהיה לשמעון, והוא ממש כעובדא דזבולון וישכר.

ד. שבשותפות ישכר וזבולון צריכין לחלוק שווה בשווה דווקא, ומה ששותפות זו נעשית גם בלא קניין

וסובר הרמ"א שצריכין להיות העוסק בתורה כישכר והעוסק בפרגמטיא כזבולון, שותפין לחלוק שווה בשווה. שכן כתב אחרי שהוסיף על דברי המחבר - שכתב שמי שא"א לו ללמוד בעצמו יספיק לאחרים הלומדים - ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, ויכול אדם להתנות עם חברו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסתו ויחלוק עמו בשכר. ופי' הש"ך בסק"ב כלומר שכר תורה ושכר מה שירוויח זה יהיה בין שניהם ביחד. ונראה שהטעם שצריכין לחלוק בשווה מחצה למחצה, ולא סגי במה שיתנו שיתן זבולון לישכר רק מה שיפסיד ע"י לימודו, דהוא רק דמי הפועלין וחלק האריסין שצריך ליקח מאחר שעוסק בתורה וזה מה שחסר ליה לישכר, וצריך לומר דזה היה מתנה מזבולון לישכר, וכיון שישכר לא היה עני לא היה ע"ז מצוות צדקה אלא מתנה לעשיר שליכא מצווה. ואף שע"ז גרם שישכר היה יכול לישב וללמוד, מה שבלא זה היה צריך לעבוד בשדותיו - ואף אם היה עובד בשדותיו על ידי פועלין הרי צריך להשגיח עליהן כדאיתא בב"מ סוף דף כ"ט ע"ב דא"ר יוחנן הרוצה לאבד מעות שהניח לו אביו ישכור פועלים ואל ישב עמהן, ואף דלאבד המעות שאמר שם תרגומא בתורי דנפיש פסידיהו (שאינ דרך הפועלים לחוס על הכרם ועל השוורים ומנהיגים אותן על הגפנים ועל הנטיעות והם מתקלקלין והשוורין נסחבין ונשברים - רש"י), אבל פסידא איכא גם בפועלים שבכל דבר, וגם הא לחרישת שדות הא צריך לעבוד בתורי - שנמצא שזבולון עשה לישכר כבר מה שסילק כל המלאכות והטירדות ויכול ישכר ללמוד, מ"מ לא די בכך כדי שיחלקו בשכר תורה שישכר לומד. דהא לא נעשה בזה שהתנו שיהיו מחמת התנאי על זבולון חיובים לעשות, ואף אם נמצא אופן שיתחייב זבולון הרי פועל יכול לחזור בו. לכן הוכרח זבולון שרצה לזכות בזכות התורה שילמוד ישכר להתחייב באופן שלא יוכל לחזור, והיינו להתנות שיהיו שותפין בכל הרווחים שיהיו לשניהם מכל דבר.

ולא מיבעיא להרמ"א בחו"מ סימן קע"ו סעיף ג', דעל מה שכתב שם המחבר האומנים שנשתתפו באומנות אף על פי שקנו מידם אינם שותפים כיצד שני חייטין וכו' שהתנו ביניהם שכל שיקח זה וזה במלאכתו יהיה ביניהם בשווה אין כאן שותפות כלל שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כ' הרמ"א ל"א הראשון, אינם יכולין לחזור בהם בזמן שהתנו אפי' בדבר שלא בא לעולם, שא"כ גם כשהתנו בפירוש שזמן השותפות הוא לעולם אין יכולין לחזור לעולם, אלא אף ל"א השלישי שעל להבא יכולין לחזור מי מהם, ואף להמחבר שם שהוא שיטת הרמב"ם רפ"ד מהלכות שלוחין ושותפין (ה"א - ב') ששותפין צריכין קניין ומטעם זה בשני אומנים שהתנו שכל מה שירוויחו באומנותן יהיה לשותפות אינו כלום, מסתבר דמצד החביבות שיש לזבולון שיהיה לו חלק בלימוד התורה ושכרו, גמר ומקניא לישכר חלק במה שירוויח, וישכר שיש לו חשק גדול ללימוד התורה גמר ומקניא חלק בשכר לימודו, שלכן אין להו צורך לקניין. וזה נראה שמועיל אף לקניין שותפות דאומנים דהא שייך שישעבדו גופם כדכתב הראב"ד שאדם יכול להקנות את עצמו לחבירו בקניין כדין עבדים, ועיין בכ"מ שם ובב"י ריש סימן קע"ו דהרמב"ם אינו סובר דנימא כן

מאחר שלא פירשו בהדיא שמשעבדים גופם עיין שם, שלכן בתנאי דישכר וזבולון שודאי יש לנו לומר בזבולון שרוצה לזכות במצוות לימוד התורה עושה זה בשמחה וברצון גמור - משעבד עצמו לגמרי, וכן ישכר שחשקה נפשו בתורה וא"א לו בלא זה שיעשה השותפות עם זבולון נמי משעבד עצמו לגמרי, שלכן גם להרמב"ם משעבדין עצמן בלא קניין, וקיים שותפותם לעולם, כיון שרוצים כן ממש ברצון גמור.

וכיוון שהוכרחו להיות שותפין, הרי לא שייך שיתן זבולון לישכר פחות ממחצה בסתמא. ורק כשישמו שותפין דעלמא שחלקו של אחד שווה כשנים של חברו, אז שייך שיתנו שיהיה שותפותם בדרך זה שני חלקים שהם שני שלישים למי שחלקו שווה יותר וחלק אחד שהוא שלישי הריוח יהיה למי שחלקו שווה רק החצי. וגבי שותפות דישכר וזבולון הא זה ודאי יודעין שניהם וגם כו"ע שהריוח דהוא השכר שנותן השי"ת עבור מצוות לימוד התורה, שלבד שמגנא ומצלא גם בעוה"ז הרי עיקר השכר דבמתני' ריש פאה נקרא הקרן הוא לעוה"ב, דהוא מדברים שאוכלין פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, שיפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז כדא"ר יעקב במתני' דאבות פ"ד משנה י"ז, שנמצא שליכא שומא כלל על זה. אבל החצי שכר מוכרח ישכר ליתן זבולון בעד חלקו אף שהוא הרבה יותר מחלקו של זבולון, דהוא כשנים שהטילו לכיס כשחלק הגדול צריך לקטן שלכו"ע הוא בסתמא למחצה כדאיתא בכתובות צ"ג ע"א אמר שמואל שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע, אמר רבה מסתברא מילתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה (שלקחו בהן שור לחרוש וחורשין בו ואין חלקו של זה מועיל בלא חלקו של זה כלום הלכך חולקין בשווה - רש"י) וכ"ש כשהתנו.

ומסתבר לע"ד שהמחצה למחצה הוא דווקא גם לזבולון, דלא יוכל ישכר לומר שאינו רוצה ליתן חצי שכרו משכר לימוד התורה אלא פחות מזה. דהרי מקליש בזה את גודל המצווה דתמיכת לומדי תורה שעושה זבולון, וגם החסד הגדול שעשה עמו זבולון שעל ידו היה יכול ללמוד תורה. ואם הוא בתחילת התנאי, הרי יש לו לידע שעל ידי זבולון יוכל ללמוד תורה, שצריך להכיר לו טובה על שאף בעוה"ז שיצה"ר אינו מניח לעשות דבר גדול כזה, נתחזק זבולון ונותן לו מחצה משכרו כדי שיוכל לישב וללמוד. וכן זבולון אין לו לפחות משכרו של ישכר אף שישכר נתרצה לזה - לא רק מחמת שלא היה נמצא לו שותף אחר מי שמכיר גודל חשיבות התורה ושכר עוה"ב וגם מה שהתורה מגנא ומצלה אף בעוה"ז ושהיה יכול לעמוד נגד יצר דתאוות הממון, אלא אף אם הסכים לפחות ממחצה מרצונו אסור - דהא הוא לזלזל בחשיבות התורה. שלכן אף שרשאי האדם לזלזל בחפציו ולמוכרם בזול כשלא מזיק לאינשי בזה (עיין בב"מ דף ס' ע"א, ולא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב) אינו רשאי לזלזל בחשיבות התורה. וגם אין לו להוסיף וליתן לשכר יותר ממחצה, חדא כדי שלא יאמרו אינשי שלא אפשר להשיג שכר תורה אלא דווקא כשיתן להלומד תורה עוד יותר ממחצה שהוא דבר קשה ביותר וימנעו לגמרי מלעשות שותפות כזה עם לומדי תורה. ועוד דכיון דסגי במחצה לזכות במצוות לימוד התורה ושכרה, הרי איכא על היתרון מזה תקנתא דאושא דאל יבזבז לצדקה יותר מחומש. שלבזבז לשכר תורה יש למילף שלא יבזבז יותר ממחצה לזה. דכיון דכבר ליכא עניין ההיתר דשותפות בתורה כישכר וזבולון ביותר ממחצה, איכא ממילא האיסור דתקנתא אושא.

ה. בטעם מה שהביא רבנו ירוחם דאם מכר אדם חלק מלימוד תורה שכבר למד, איבד הלומד את חלקו אף שהקונה לא קנה כלום

והנה ר' ירוחם בסוף נתיב ב', אחר שכתב הא דקודם שעסק בתורה יכול להתנות שיעסוק חברו בסחורה ויטול חלק מלימודו כמו ישכר וזבולון אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש כל הון

ביתו וגומר וזה עניין הלל ושבנא, הוסיף ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו, ושכך כתבו המפרשים. היינו שאף ששבנא לא יכול לקבל זה (בסוטה כ"א ע"א, דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוו, הלל עסק בתורה שבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב וליפלוג, יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו') מ"מ אם הלל היה מסכים לזה איבד חלקו דהוא החצי שהבטיח לשבנא, שלכאורה הוא דבר תמוה. וצריך לומר שהוא מסברא מטעם דהוא זלזול בשכר השי"ת שנותן לעוסקים ועמלים בתורה, ולא היה איכפת ליה ליתנה למי שלא שייך, בשביל ריווח המעות שנותן לו.

ואף שהלל עדיין משמע שהיה עני, ולא היתה עובדא זו לאחר שעלה הלל לגדולה ונעשה עשיר, דאז ודאי לא היה סלקא אדעתיה ליתן לשבנא חצי שכרו שבעד לימודו שהוא בעוה"ב בעד מעות, דהא לא היה לו שום צורך בהמעות, ואם נזדמן איזה צורך היו כל ישראל נותנין לו. אלא שודאי היה זה בזמן שעדיין היה עני גדול. ומ"מ מאחר שכבר למד אין לו ליתן חלק משכרו בעד הלימוד, אף שהשכר שרצה שבנא לתת הוא גם בשביל לימודו דלהבא, דמסתבר דהשכר בעד לימודו דמכאן ולהבא היה יכול ליתן אף שכבר הלל גדל בתורה, דהא ודאי זבולון אמר זה לישכר כשכבר נתעסק ישכר בתורה וראה שנפשו חשקה לעסוק רק בתורה והסכימו לזה מן השמים. אלא ודאי מה דלא הסכימו לשבנא מן השמים היה זה משום דרצה שבנא שיתן לו הלל חלק גם במה שלמד תורה מכבר, שזה אינו כלום - לא רק מחמת שלהלל היה שכר יותר גדול על לימודו באותן הימים שהיה עני גדול ביותר, כדאיתא ביומא דף ל"ה ע"ב שהלל מחייב את העניים שאם אומר העני שמה שלא עסק בתורה היה משום עניותו שהיה טרוד להשיג מזונותיו אומרין לו כלום עני היית יותר מהלל - אלא אף עם כל אדם לא שייך ליתן חלק מהזמן שקודם שהתנו עשיית השותפות, אף שעדיין צריך העוסק בתורה להשותפות, משום שעדיין דחוק הוא שבשביל זה נתרצה. ונראה שהוא מטעם שנמצא שהוא יותר ממחצה, שכתבתי לעיל שאין יכולין משום שהוא זלזול בשכר התורה שנותן השי"ת לעוסקים ועמלים בתורה. וע"ז חידש רבנו ירוחם בשם המפרשים, דאף שדבריו בטלים לגבי העוסק בסחורה, מ"מ העוסק בתורה שנתרצה לזה אבד חלק המחצה שהבטיח. והוא לעונש על זלזול בשכר שנותן השי"ת לעוסקים ועמלים בתורה. דרק להעשות שותפים שווה בשווה הותר, ולא ליתן להעוסק במלאכה ופרגמטיא יותר ממחצה בהשותפות כדכתבתי לעיל, וסברי כן הרמ"א והש"ך.

ו. אם עשיר גדול רשאי לעשות שותפות עם ת"ח ולתת לו פחות ממחצית רווחיו

אבל מסתבר לע"ד שאף שודאי שהשכר שנותן הקדוש ברוך הוא לעוסקים ועמלים רק בתורה - שהעיקר הוא בעוה"ב - הוא יותר מכל הרווחים הגשמיים שבעוה"ז, והוי זלזול אם יהיה לעוסק בתורה פחות ממחצה, הוא רק באנשים בינוניים שמרוויחים להוצאה חשובה לפרנסתם בריווח וליתן צדקה כראוי. אבל עשיר מופלג המרוויח סכומים גדולים כל כך דלא שייך להוציאם לשום הנאה הראוי לבני תורה ויראי שמים, אלא שהוא לאסוף ממון הרבה, ורוצה העשיר שהוא ירא שמים להתנות כן עם הרבה בני תורה לפרנסם בכל צרכיהם כאינשי חשיבי שבעיר - שיש להם ריווח ופרנסה חשובה - כגון עם עוד עשרים בני תורה, ולכולם יהיה כל מה שצריכים לעצמם בריווח ולהשיא בניהם ובנותיהן כהחשובים מבינונים שבעיר, שהוא רשאי. ולא שייך להחשיב שהוא מזלזל בשכר התורה מאחר שהוא מרוויח יותר מצרכיו וצרכי בני ביתו כפי מה שנהגין חשובי העיר. וכן עשיר שיש לו בתים ושדות מרובות, רשאי לעשות שותפות עם ת"ח אחד שהריווח דווקא מבית זה, שהוא ריווח גדול, יהיה להעוסק בתורה והשאר יהיה לעצמו, משום שרוצה לעשות כן עם עוד ת"ח, שא"כ אין זה עניין זילותא כלל. דהא הוא עושה מחמת שהוא רוצה לעשות כן עם עוד ת"ח, מאחר שיהיה להת"ח שהתנה עמו פרנסה בריווח כדרך כל חשובי העיר. ורק

כשאנו רוצה לעשות כן עם עוד ת"ח, אלא שלעצמו רוצה בחלק גדול ביותר גם לקיבוץ כסף והון רב, מסתבר לכאורה שאנו בחשיבות זה. ואם הת"ח אינו בדין עני הראוי לקבל צדקה, אין לו מצווה ממש אלא רק מה שעכ"פ גורם שחברו ילמוד תורה וישלח לו השי"ת ודאי שכרו. אבל לא שייך לחלק עם העוסק בתורה בשכרו דלעוה"ב, וגם לא יהיה בזה עניין מגנא ומצלא, אלא כשאר צדקה אם הוא עני. וגם לא יוכל לבזבז יותר מחומש.

ז. אם המדרש חולק על המבואר לעיל שצריך דווקא תנאי שותפות בין ישכר לזבולון

הארכתי לבאר זה מפני שבדברי רבותינו הראשונים לא הוזכר עניין זה דישכר וזבולון בברור. ובדברי חז"ל הוזכר זה רק במדרשים, בתנחומא פ' ויחי (סימן י"א, זבלון לחוף ימים קדם זבולון ליששכר ולמה שזבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה עשו שותפות ביניהם שיהא פרקמטיא של זבולון ליששכר) בלשון עשו שותפות - שהוא כמפורש לשון תנאי. וכן בזוהר ויחי (על הפסוק זבולון לחוף ימים ישכון, דף רמ"א ע"ב בדפוס וונציא), ושם איתא בלשון שהיה תנאי, דא"ר יהודה זבולון ויששכר תנאי עבדו חד יתיב ולעי באורייתא וחד נפיק ועביד פרקמטיא ותמיך ליששכר. ובגמ' דידן איתא בסוטה דף כ"א ע"א בשמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה (למד ע"י הנשיא שהיה מפרנסו - רש"י).

ובמ"ר ויחי פרשה צ"ט פיסקא ט' איתא נמי הא דישכר וזבולון ולא בלשון תנאי ואף לא בלשון שותפות, אלא שהמדרש הקשה על קדימת זבולון לישכר, ומתרץ שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה וזבולון בא ומאכילו לפיכך קודמו (אבל במדרש רבה בראשית הנדפס מחדש, פרשה צ"ז פיסקא י"ג על הפסוק זבולון לחוף ימים ישכן, איתא זה עם זה שותפין בעולם הזה ובעולם הבא. וכן הוא במדרש רבה במדבר פרשה י"ג פיסקא י"ז על הפסוק ביום השלישי, למה זכה זבולון להקריב שלישי לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה והיה חברו של יששכר ולכך הקריב אחריו וכו', קרבנו קערת כסף אחת, בא נשיא זבולון והקריב קרבנו על השותפות שהיה לו עם יששכר אחיו לפי שהיו זבולון ויששכר שותפים יששכר היה עוסק בתורה וזבולון היה עוסק בפרקמטיא והיה טורח זבולון ונותן לתוך פיו של יששכר. ומכאן שהמדרש לא פליג על המבואר לעיל כמש"כ מרן זצ"ל לקמן) וגם בויצא פרשה ע"ב פיסקא ה' נמי לא הוזכר לשון שותפות, אלא עניין המציאות שיששכר יושב ועוסק בתורה וזבולון יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר. שמלשון זה לא משמע כלל עניין חלוקה בהריווח, אלא שהיה מפרנסו. ואף שלא הוזכר אלא האכילה, ונתינה לתוך פיו שהוא ג"כ עניין האכילה, פשוט שהוא לאו דווקא. דודאי כל ההוצאה של ישכר נתן זבולון, אף הוצאת מלבושים ובניין בתים ותיקונייהם כדרך אנשים חשובים בהוצאה בינונית, וגם להשיא בנים ובנות וכדומה שנתן זבולון לישכר הוא בכלל לשון זה. אבל אין בכלל זה חלק בממונו של זבולון. וגם אף על זה שהתחייב זבולון לפרנס לעולם לישכר לא הוזכר, אך שהיה עושה זבולון כן, שאפשר שהיה עושה כן זבולון בלא שום התחייבות. ואפשר שלא היה יכול ישכר לסמוך עליו, אבל זבולון הקדים ועשה כל המלאכות וגם הביא כל ענייני מאכל ומלבושים וכל צרכים דישכר, וממילא היה ישכר עוסק בתורה כל הימים בלא טירדא. וישכר בטח בהשי"ת שלא לדאוג קודם שהגיע זמן המוכרח לעבוד בבית ובשדה וכדומה, שאז כבר הקדים זבולון ועשה הכל, ולא היה חסר כלום אף לא שעה אחת. שא"כ אפשר שגם תנאי בדברים לא היה ביניהם, דלכן לא הזכיר במדרש רבה לא חלק ולא תנאי, משום שאה"נ שלא היה שום דבר התחייבות ביניהם אף לא בדברים אלא רק המעשה שכן עשה זבולון.

וא"כ אפשר שגם בזוהר שאמר רבי יהודה תנאי עבדו, ג"כ אפשר שלא היה זה בלשון תנאי דהתחייבות, אלא כדי שידע ישכר אף כשיזדמן איזה ימים שלא הביא זבולון, לא ידאוג על זה כי ודאי נזדמן איזה טירדא, אבל ודאי יביא על כל הזמן כשיסתלק הטיירדא. ונצטרך לומר שאף שישכר לא היה עני והיה זה מתנה בעלמא, לא היה בזה שום מעלה אף מצד מדת חסידות למנוע מלקבל מתנה זו, מאחר שמצד קבלת מתנה זו יהיה יכולת בידו ללמוד תורה. ויהיה זה דלא כהרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י', כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכו', ועיין בזה לעיל סימן ל"ה סעיף ד'). וגם אף להחולקים על הרמב"ם ומתירין, נצטרך לומר שלא היה יותר מחומש - וגם שהיה הרבה פחות מחומש - דהא אינו רשאי ליתן כל סך הצדקה שלו לעני אחד, וכ"ש שאינו רשאי ליתן מתנות בעלמא.

ואולי אף להרמב"ם יהיה מותר לת"ח ליקח מתנות, אם האמת הוא שא"א לו ללמוד כשיצטרך לעשות מלאכה לפרנסתו ופרנסת בני ביתו, דחיוב לימוד התורה דוחה את המעלה שלא ליקח מתנות. ואף שאינו עני רשאי אדם ליתן לו מתנות ממעות שלא ייחדם לצדקה - ואף שממילא לא יוכל ליתן לצדקה חומש מנכסיו - דהא ליכא חיוב על האדם ליתן חומש מנכסיו לצדקה. וא"כ אפשר שלהמד"ר אין צורך לתנאי. אבל כיוון שברש"י ריש זבחים מפורש ששמעון ועזריה אחיו התנו ביניהן, ואף בסוטה כ"א ע"א נמי משמע כן ברש"י, דהא כתב שמעון אחי עזריה תנא הוא ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות לימודו של שמעון. ומשמע כן שם בגמ' מהא דבעובדא דהלל ושבנא מפורש שאמר שבנא להלל תא נערוב וליפלוג שהוא עשיית שותפות, אך לא הועיל משום דהיה זה אחר שלמד הלל בדוחק גדול, כפשטות הגמ' שזה שנאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו אמר עולא דלא קאי כהא דשמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא, ופי' ר' דימי דהוא משום דמתחילה לא עזרו שבנא אלא למד מתוך עוני רב ורק אחר שכבר נתגדל הלל בתורה א"ל שבנא שיעשו שותפות, דע"ז יצתה בת קול דאפילו יתן כל הון ביתו בוז יבוזו לו, דא"כ משמע שעובדא דשמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה היה בתנאי כפרש"י (ובמד"ר ויקרא פרשה כ"ה פסקא ב' איתא גבי שמעון ועזריה ממש כמו ישכר וזבולון, שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו, ועיין להלן שמרן זצ"ל כתב דהמדרש לא פליג). ויותר מפורש בלשון רבנו ירוחם (לעיל סעיף ה'), ופסק כן הרמ"א.

ומסתבר שגם המד"ר לא פליג ע"ז שהיה בתנאי שותפות אף שלא הזכיר התנאי. דהמד"ר שאיירי רק לעניין השכר, ולעניין מה שהקדימו יעקב ומשה את זבולון בברכותיהם לא ה"ל להזכיר התנאי שלעניין זה אין צורך להתנאי אלא להמעשים שעשו. ואף שאיכא מעלה בהתנאי כדי שידע ישכר לדאוג בשביל זה, ידע הקדוש ברוך הוא שישכר לא חש אם יזדמן שזבולון נאנס ונתאחר איזה ימים לא יחוש ישכר לדאוג בשביל זה, ידע הקדוש ברוך הוא שישכר לא חש לזה כלל שהיה מכיר בצדקתו של זבולון ואהבתו לתורה שיעשה כן לעולם, שלכן לא היה נוגע התנאי לעניין השכר. וגם בשביל מה שהקדימו יעקב ומשה אין צורך להזכיר, כי הרי היו נביאים וידעו זה בנבואה. ובתנחומא הזכיר לשון שעשו שותפות, משום דבמדרש תנחומא הא כמעט כולו נאמרו גם ענייני דרשות להגדה בהתחלת שאלה ותשובה בהלכה בלשון ילמדנו רבנו, ומשיב ההלכה ומאריך בדברי אגדה, וגם נקרא אצל הרבה מרבתינו בשם מדרש ילמדנו, לכן הזכיר שעשו שותפות שלא שייך לשון זה בלא התנאי. וגם אולי הוא גם כמפורש שהיתה השותפות לשני חלקים שווים כדסברי הרמ"א והש"ך. אך אפשר כדמסתבר שהוא רק בסתם אינשי ולא בעשיר מופלג כדלעיל.

ח. החילוקים לדינא שיש בין צדקה לת"ח לבין עסק ישכר וזבולון, אם יש חילוק בין ת"ח עשיר ות"ח עני, ודין מי

שיש לו פרנסה אלא שכעת הוצרך למעות שאסור ליטול מן הצדקה אלא ילווה וישלם, ואם יכול ליטול מצדקה שהפריש בעצמו

ונמצא לפי מה שבארתי והוא לשיטת רש"י והרבנו ירוחם איכא חילוק גדול בין נותני צדקה לתלמידי חכמים ובין תומכי תורה כהא דישכר וזבולון שהוזכר במדרשים, ובטור מביאם, וכן רש"י בפי' החומש על הקרא דזבולון לחוף ימים בפ' ויחי, ועל הפסוק שמח זבולון בצאתך בפ' ברכה. דמצד מצוות צדקה הוא דווקא כשהת"ח עני שאין לו מאתים זוז, ואף כשהת"ח עני שיכול ליזון מן הצדקה אינו יכול ליתן לו כל סך הצדקה שיש לו דצריך ליתן גם לשאר עניים. דהא יליף זה דכל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, בעירובין דף ס"ג ע"א ר' אבא בר זבדא, מקרא דעירא היארי היה כהן לדוד, שפירושו שדוד היה נותן לו כל מתנותיו, וכתב בתריה ויהי רעב בימי דוד. אף שעירא היארי היה גדול הדור והיה גם רבו של דוד (כמבואר בעירובין לעיל שם וברש"י). וגם התוס' קידושין (דף כ"ז ע"א) הא מתרצי בזה שאין ליתן כל המתנות לכהן אחד, מה שלא נתן רבן גמליאל לר' יהושע (כשהיו בספינה ונתן מעשר ראשון לר' יהושע ומעשר עני לר' עקיבא) גם המעשר עני - דהא ר' יהושע היה עני, דהיה זה משום שלא רצה ליתן כל מתנותיו לכהן אחד, והיה זה אף שר' יהושע היה מגדולי הדור. אלמא דגם כשהעני היה ת"ח גדול ביותר אין ליתן לו כל מתנותיו. וגם לא היה יכול ליתן מתקנת אושא יותר מחומש. וגם כשאיכא ת"ח גדול מזה, ת"ח הגדול יותר בחכמה קודם - כשגם ת"ח זה הוא רבו, וכשאיכא שני ת"ח שווין בחכמה ואחד מהן כהן צריך ליתן לכהן כדאיתא בסימן רנ"א סעיף ט'.

וכשהתנה להיות שותף עם ת"ח אחד בשכר, אף שאינו עני לעניין ליקח צדקה כגון דיש לו מאתים זוז ואף שיש לו יותר ממנו, אבל הא צריך לעשות מלאכות הרבה להשיג ריווח לפרנסתו ופרנסת אשתו וזרעו ובשביל זה לא יהיה לו זמן הרבה ללמוד, ואחד מהן חשקה נפשו בתורה יותר מהשני או שהוא יותר ראוי ללימוד התורה מפני כשרונותיו ומפני טרדותיו וכדומה, והתנו שמי שנפשו חשקה בתורה לא יעשה המלאכות אלא שהשני יעשה מלאכותיו ויחלוקו בהריווח שיהיה לשניהם מזה מחצה למחצה, ליכא כל זה. דיכול להתנות גם עם מי שאינו עני ליקח צדקה - שיש לו יותר ממאתים ואף ביש לו בית ונחלה כמותו אבל אין לו מי שיעשה מלאכותו, ויכול ליתן גם חצי הריווח, ואף שהוא שני חומשין וחצי כגון שאין להעוסק בתורה שום נחלה.

ואם יש להעוסק בתורה מאתים זוז, יהיה ודאי מוכרח ליתן לו כל חצי הריווח ממה שהשאר לעצמו. שהרי ממה שהפריש לצדקה לא יוכל ליתן לו. והמאתים זוז שיש לעוסק בתורה, אי אפשר לנכותם ממה שצריך העוסק בסחורה ליתן לעוסק בתורה כדוגמת מה שנתבאר למעלה שישכר וזבולון חלקו ברווחים שמנחלות שני השבטים דהא אינם ריווח אלא קרן שלא שייך להתנאי. ואף אם יש לו יותר מעות שאינם עושים ריווח לא שייכי להתנאי, אלא אם יש לו מעות שהעוסק במלאכה ובפרגמטיא יכול לעשות עיסקא בהן יצטרך ליתן לו בהתנו סתם שעושים שותפות, כישכר - שהשכר מגוף הקרקעות שהיה לישכר כמו לזבולון נמי חילקו.

אבל אין הדבר כן כשאין להעוסק בתורה כלום, שהיה רשאי ליקח מצדקה אם לא היה עושה שותפות זה עם העוסק בפרגמטיא, ורשאי העוסק בסחורה ליתן לו ממעות צדקה שלו. והוא אף שודאי עתה אחר שהשתתף עם העוסק בסחורה פשיטא שאינו יכול ליטול מאחרים צדקה מאחר שעכ"פ יש לו להוצאתו דכל השנה מתנאי שהעוסק בפרגמטיא התחייב ליתן לו חצי הריווח שלו, ונמצא שכבר יש לו לפרנסתו. והוא כמי שיש לו עסק שמרוויח בו לפרנסתו שאירע שאין בידו לפי שעה מעות החמשים זוז שאף לעיסקא מוכרח להם (כדי שיוכל להתפרנס מהם

ולא ליטול צדקה, כדאיתא במתני' פאה פ"ח מ"ט מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול) ואף לא פרוטה אחת, שמ"מ ודאי אסור ליקח מצדקה. אלא על אלו אינשי איכא חיוב לאינשי אחרינא שיש להם מעות להלוות לו. ומה שאמרינן בב"מ דף ט' ע"ב מיגו דאי בעי מפקר לנכסיה, והיה ראוי לו ליטול לקט, מסתבר שאיירי במי שאינו בעל מלאכה שיכול להרוויח מפני שמצוי להשיג מלאכה. והא דתנן בפאה פ"ה מ"ד והובא בחולין דף ק"ל ע"ב בבעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר, ולחכמים פטור מלשלם משום שעני היה באותה שעה, פשוט דהוא דווקא כשעבר ממקום למקום שאין מכירין אותו שלא שייך שילוהו שם, אבל כשהוא במקומו ויש לו עסק שמרוויח בו שנזדמן שהוצרך למעות, שרובא דרובא אינשי משיגין ללוות - לכל הפחות במשכון, מסתבר שלא שייך להחשיבו עני אף לא לאותה שעה ואינו יכול ליטול צדקה. מ"מ אפשר שמצדקה שהפריש משל עצמו אפשר שיכול ליקח - כשיעור שרשאי ליתן לעני אחד חשוב מצדקה שהפריש משל עצמו.

אבל אחר העיון אין בזה שום ספק דגם בת"ח הראוי ליטול צדקה מ"מ מאחר דהשותפות היא שווה בשווה הרי בהכרח כל מה שהרוויח העוסק בסחורה קנה תיכף העוסק בתורה מחצה, וצריך ליתן לו דווקא את שלו, ולא שייך שיתן לו כלל דבר שאינו שלו אלא של צדקה, ואין תלוי זה במחשבתו כשלא פי' זה בתנאי. ואם ירצה לפרש בתנאי השותפות שחיוב חלק השותפות הוא רק אחר שיקבל ממנו סך הצדקה שיש לו מצד מה שהוא עני ורק אחר כך יתן לו מה שחסר עד מחצה, הרי נמצא שהשותפות לא הותחל אלא אחר שאכל מעות הצדקה שנתן לו, שא"כ לא שייך שיזכה העוסק בפרגמטיא בשכר התורה שמזמן ההוא. דלא דמי כלל לזבולון שהיה לו מחצית שכר התורה אף בריווח שבא בעד גוף הקרקעות והבתים של ישכר, דהתם הותחל השותפות תיכף, ובצדקה - הא אם היה נותן לו חלק מהם תיכף לא היה יכול ליתן צדקה. וגם כשלא יתן לו תיכף, אם יתן לו קודם שאכל את סך הצדקה לא יוכל ליתן לו ממעות צדקה אלא בעד הימים שלא היה לו החלק ולא על זמן דאח"כ. שלכן כיון שרוצה בשכר התורה תיכף, מוכרח ליתן לו החצי שכר שלו מחשבון יום זה.

אלא אם לא עלה על דעתו עניין גדול הזה לעשות שותפות עמו ונתן לו צדקה איזה סך, ואחר איזה ימים עלה בדעתו לעשות עמו שותפות, היה טעם גדול לומר שיוכל לעשות עמו שותפות תיכף ויצטרך העוסק בתורה ליתן לו החצי ממה שעדיין יש לו ממעות הצדקה שמאחר שלא התנו על השותפות מראש, היה העני זכאי לקחת את כל הצדקה ומעות הצדקה שנטל הן ככל מעותיו של ישכר שזבולון עשה בהם סחורה. אבל נראה שודאי מכוער הדבר, לא רק כשיטול חלק מצדקה שהוא בעצמו נתן אלא אף כשיטול חלק ממה שיש להעני ממעות צדקה שנתנו לו אחרים, הוא מגונה ומכוער. וגם אולי אין להכניס המטלטלין ואף מעות שמוכנים להוצאת פרנסתם בכלל שותפות זו, אלא בדברים שעומדים להרווחה. דהא לא מצינו בעובדא דישכר זבולון שנעשה השותפות אלא על הנחלות דהן הקרקעות והפרגמטיא שעומדים להרוויח מהם, ולא ממה שכל אחד ואחד מהם היו להם ביזה ושלל רב, וכן מסתבר לע"ד.

ט. עוד חילוק לדינא בין צדקה לשותפות ישכר זבולון לעניין קדימת ת"ח גדול או כהן

וגם פשוט וברור שיכול לעשות שותפות זה עם ת"ח שרוצה אף שאיכא ת"ח גדול ממנו, אם זה נוח לו יותר או שמכירו ביותר, ומכל איזה טעם שיש לו בעצמו. ואין צורך לו לשאול מגדול ממנו ואף לא מחכם שיאמר לו עם מי לעשות שותפות, אם אך יש לו ת"ח הרוצה לעשות השותפות. וגם אולי יש עדיפות למי שהוא עדיין תלמיד, שממש

בזה שיפרנס אותו ע"י שותפות זה בכבוד היותר גדול ובלא טירדא כלל יתגדל בתורה, דכן היה בשמעון אחי עזריה. ואדרבה מצינו ששבנא אחי הלל הא ג"כ רצה לעשות שותפות עם אחיו הלל אחר שכבר נתגדל בתורה, ועדיין היה בזמן שהוצרך הלל לזה לפרנסתו, ולא הועיל כלום. הרי מפורש שמי שמבקש דווקא חכם גדול לעשות עמו שותפות אין בזה שום מעלה ועדיפות, אלא דווקא עם תלמיד עדיף מחמת שעל ידו יעשה חכם. שנמצא שהוא להיפוך מהדין לצדקה, שכשיש שני ת"ח הצריכין ח"ו לצדקה הגדול בחכמה קודם כדאיתא בסימן רנ"א סעיף ט', עיין שם.

וגם מסתבר שאף באיכא שני ת"ח, ואחד מהן כהן, הרוצים לעשות עמו שותפות, אם ת"ח הישראל נוח לו יותר מאיזה טעם לא יהיה עליו חיוב לעשות שותפות זה דווקא עם הכהן. ורק אם גם הכהן נוח לו כמו ת"ח השני יצטרך לעשות עם הכהן.

י. ביאור שיטת הרמב"ם והמחבר בשו"ע שלא הזכירו עניין ישכר וזבולון, והדינים השייכים להספקה לתלמיד חכמים אם היא מדין צדקה לעניין חומש ולעניין קדימת תלמיד חכם גדול

והנה ברמב"ם לא הוזכר עניין ישכר וזבולון, ולא עניין שמעון אחי עזריה לא בהלכותיו ולא בפירושו למתני' וגם המחבר לא הביא זה בש"ע. אבל המחבר (סי' רמ"ו סעיף א') הביא לשון הטור דמי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדות הזמן יספיק לאחרים הלומדים, שמשמע מזה שסובר דאיכא בזה חילוק לדינא - אולי הוא יתרון מדיני צדקה, ואולי הוא לעניין לקיים הדינים שביארתי שלא שייך לדיני צדקה. ובהרמב"ם ליכא לשון זה, ומשמע שאינו סובר דאיכא בזה דינים אחרים מצדקה, אלא שהוא מדיני צדקה. ולשון הטור שמסיק ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו, גם המחבר לא הביא, אף שבב"י בבדק הבית הביא הא דרבנו ירוחם בריש הסימן, ובב"י עצמו ג"כ הביא זה בסוף הסימן [ואף שלא מובן למה הוצרך להביא בבד"ה מה שהזכיר כבר בב"י וצ"ע בזה].

ואולי הרמב"ם סובר דלא שייך להחשיב את מי שאינו לומד כמקיים מצוות לימוד התורה. דהא הרמב"ם כתב בפ"א מת"ת ה", עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח, שא"כ פשוט דכ"ש שמתחילה יש עליו חיוב ללמוד כל התורה, דהא ליכא שום טעם לומר דרק כשכבר למד איכא חיוב ואיסור לאו שלא לשכוח - אף שאין עליו חיוב ללמוד כל התורה. אלא ודאי דהוא משום דמחוייב מן התורה ללמוד כל התורה, וניתוסף שאף שכבר קיים שלמד כל התורה, איכא איסור עליו מלשכוח. וממילא מחוייב ללמוד עד יום מותו, אפילו כשכבר למד כל התורה וגם אהדר על לימודו איזה פעמים. ועל מצווה זו דידיעת כל התורה סובר שלא שייך שיתחשב מי שזנו ופרנסו כדי שיוכל ללמוד כמו שלמד בעצמו, שלכן לא פסק זה.

ונצטרך לומר שרק לעניין השכר נאמר זה - שעל מה שבשבילו למד כל התורה מתחילה ולמד כל ימיו כדי שלא ישכח - יש גם לו שכר גדול, ולא לעניין שהוא דין במצוות תלמוד תורה שנחשב קיים גם מצוות תלמוד תורה בזה. שא"כ לא שייך מצווה זו דלזון ולפרנס ת"ח בפרטי מצוות תלמוד תורה, אלא בפרטי מצוות צדקה - דלזון ולפרנס ת"ח באופן שע"ז יוכל ללמוד הוא קודם לשאר עניים. ודין זה שעני ת"ח קודם לשאר עניים הוא שייך לדיני צדקה וכתב זה הרמב"ם בפ"ח ממתנות עניים ה"ח. ואף שהיה שייך לומר דליתן צדקה לת"ח צעיר שעדיין לא למד כל התורה, יקדימו לת"ח גדול שכבר למד כל התורה ויודע, סובר הרמב"ם שליכא חילוק בזה, שכתב שם וכל הגדול בחכמה קודם את חברו. והוא משום שלעניין חיוב הלימוד - מאחר שכל אדם צריך לחוש שישכח ומחוייב בשביל

זה ללמוד כל ימיו כדכתב בפ"א מתלמוד תורה, מטעם דכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח - לא שייך לחלק. דאף שאיכא אינשי שטבען לשכוח במהירות בזמן מועט, ואיכא אינשי שעדיפי שאין שוכחין אלא אחר זמן גדול, הא התורה מפני כמותה, וכ"ש מפני איכותה, מצוי שכחה לכל אדם אף לאלו שטבען לזכור ביותר. ולכן לא שייך לסמוך על זה, ולדחות חיוב קדימת הגדול בחכמה. וגם בלא זה אולי כבוד הגדול בחכמה עדיף, אף אם יהיה תועלת כשיתן לת"ח הקטן יותר, וכ"ש שלא ברור זה. ולענין סתם אינשי הא ודאי קדים, שהרי עכ"פ ת"ח הוא. ולכן לא כתב הרמב"ם חילוק לענין קדימת צדקה, ועדיין צ"ע בטעם הרמב"ם. אבל לדינא לדין הוא כהרמ"א ובפרט שכן הוא מפורש בתנחומא וכדברי הש"ך וכדביארתי.

והנה המחבר הא הוסיף על לשון הרמב"ם גם מהטור, דמי שא"א לו ללמוד יספיק לאחרים הלומדים, אבל לא הביא גמר דברי הטור שכתב ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו. שא"כ ודאי הוא שסובר כהרמב"ם דלא נחשב כלומד בעצמו, אבל ודאי סובר שאיכא יתרון בזה מנתינה לסתם צדקה. ומה שלא כתב יספיק לתלמיד חכם, הוא משום שאין זה מחשיבות האדם - כהא דכתב בסימן רנ"א סעיף ט', דחשיב התם לענין הקדימה מצד חשיבות האדם כמו קדימת כהן ללוי ולוי לישראל דנקט שם דהוא מפני כבוד וחשיבות העני - דהכא הוא כדי שיהיה במקום לימוד התורה, ולכן כתב דיספיק לאחרים הלומדים. ואף שאינו סובר דנחשב לו כאילו לומד בעצמו שהרי לא נקט זה, מ"מ איכא בזה מעלה ועדיפות מאחר שגורם ללימוד התורה. ומסברא בעלמא סובר שמי שגורם ללימוד התורה יש לו מעלה ועדיפות, ויש לו שכר גדול בעד זה. ולפי זה לא יוכל ליתן יותר מחומש, מתקנת אושא כנתבאר לעיל סעיף ד'.

ואם נימא שסובר כהרמב"ם שת"ח גדול קודם אף כשיהיה תועלת כשיתן לת"ח הקטן ממנו, נצטרך לומר שיספיק לו (לת"ח הקטן) ממועות שלא הפריש לצדקה, שהרי לענין צדקה קודם הת"ח הגדול. ומ"מ יכול להספיק לאותו לומד ממועות חומש נכסיו דהא ליכא חיוב ליתן חומש לצדקה, דהא רק מצווה מן המובחר הוא ליתן חומש לצדקה (רמב"ם פ"ז מה' מתנות עניים ה"ה, טור ושולחן ערוך יו"ד ריש סימן רמ"ט). וגם מסתבר שמש"כ דמצווה מן המובחר הוא שיתן חומש לצדקה הוא רק כשאין לו צורך עתה לעשות גם מצווה אחרת, אבל אם יש לפניו עתה לעשות גם עוד מצווה אחרת הרי א"א לו ליתן כל חומש שלו לעניים, דהא צריך מעות גם למצווה האחרת. ואף אם נימא שמצווה המוטלת עליו ליכא ע"ז תקנת אושא וצריך לקנותה מארבע החלקים שהן לעצמו, ורק מה שצריך להוסיף בשביל הידור מצווה הוא מהחומש שלו (עי' מ"ש בדברות משה לב"ק ח"א סי' פ"ט הערה כ"א), הרי ודאי כיון שאיכא מצווה לזון ולפרנס למי שרוצה ללמוד כדי שיוכל ללמוד כל הזמן יכול לזון ולפרנסו מן החומש שלו. אבל לא מהמעשר שלו, אף שלא הפריש עדיין לצדקה מאחר דצריך ליתן המעשר לצדקה מאסמכתא דקראי בספרי (דהביא התוס' בתענית ט' ע"א ד"ה עשר תעשר), אף שאין ע"ז חיוב גמור גם לא מדרבנן אלא שנקרא עין רעה (רמב"ם טור וש"ע שם, ועי' הגהות הגר"א שם ס"ק ב' מירושלמי). ואם אותו ת"ח הוא עני ממש, יכול ליקח חלק ממעשר כספים שלו בעד עני זה שגורם לו ללמוד, ואם יש ת"ח גדול ממנו בחכמה הגדול קודם.

אבל יותר נראה שענין דגדול בחכמה קודם הוא רק בחלוקת צדקה דרך עראי, ולא באחד שרוצה לקבל עליו לספק צרכי עני אחד שרוצה ללמוד כדי שיוכל ללמוד ולהתגדל בתורה. שהצורך לזה הוא גדול יותר לתלמידים מלאלו שכבר הם גדולי תורה, שהחשש שניחו לימודם בשביל פרנסתם נתקטן ואולי ליכא כלל.

יא. ביאור לשיטת המחבר שאף שהמספיק ללומדים אינו נחשב כלומד בעצמו, מכל מקום הוא בגדר מצוות לימוד

תורה ולא בגדר מצוות צדקה, וביאור מה דקיי"ל לדינא בענין ישכר וזבולון

אבל יש אולי לדייק גם מה שהמחבר נקט זה בהלכות ת"ת ולא בהלכות צדקה, שמוכרחין לומר דגם הוא סובר דאינו מהלכות צדקה אלא מהלכות ת"ת, משום שאיכא מצווה גם לגרום לימוד התורה בעולם אף שאחרים יהיו הלומדים, אף שלא יחשב כאילו הוא למד בעצמו. ואולי הוא מהא דחייבה התורה למי שיכולין ללמוד גם שילמדו לאחרים מקרא דואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם (דברים ואתחנן ד' י"ד, נדרים ל"ז ע"א), ומכיוון שאם לא יזון ויפרנס אותו לא יוכל ללמוד, הרי נמצא שהוא כמלמדו.

ומה שלא נקט מי שא"א לו ללמד - אלא מי שא"א לו ללמוד, משום דאם יוכל ללמוד בעצמו רק שאינו יכול ללמד מחמת שחסר לו כח הסברה שיבינו ממנו תלמידים, הרי לא שייך למינקט לחיובא שיספיק לאחרים. שהרי אינו עכ"פ עוסק בענייני הרווחת ממון - מחמת שעוסק בתורה ללמוד בעצמו שמחוייב כל היום לסתם אינשי. אלא רק למיעוטא דמיעוטא שיש להם עושר גדול בכסף מזומן, שלבד מה שצריך לכדי חייו וחיי בני ביתו יכול גם לפרנס לאחרים אותם אפשר היה לחייב להספיק לאחרים הלומדים אם אינם יכולים ללמד. שלפ"ז אפשר שגם המחבר סובר דלא שייך זה למצוות צדקה שיכול להספיק לאחרים הלומדים אף שאינם עניים ממש שיש להם להתפרנס בדוחק מצד חיוב מצווה זו דלימוד התורה, שהרבה קשה להם לעמוד בנסיון גדול הזה לחיות חיי צער הוא וב"ב דאף לגדולי עולם חשבינן זה לדבר גדול, שלכן מצד מצווה זו דלגרום שיתרבו לומדי תורה בעולם והוא כקיום כל מצוות המחוייבות דצריך לקיימן אף שהם יותר מהחומש דליכא עלייהו תקנת אושא לרוב השיטות, וגם אף אם איכא תקנת אושא גם למצוות המחוייבות אולי לא תיקנו כשהוא לצורך ריבוי לומדי תורה, וכן מסתבר לע"ד יותר בשיטת המחבר.

ולדינא הא אנן ברוב המקומות אזלינן בתר רמ"א, וכ"ש הכא שהש"ך משמע שנמי סובר כן. וגם בהגר"א סק"ז משמע שסובר כן דהא האריך בהבאת מקורות [נפלא קצת על שלא הביא מתנחומא (ויחי סימן י"א הובא לעיל סעיף ז')] ששם גם מפורש פרטים דצריך להתנות וגם שהוא סתם שותפות שחולקין בשווה, ואם הגר"א אינו סובר שהוא לשותפות בשווה מאחר דבמדרש רבה שהביא הגר"א לא הוזכר זה, הי"ל לכתוב דפליג ע"ז וצע"ק]. עכ"פ כיוון שהרמ"א והש"ך סוברין דצריך להתנות והשותפות הוא שווה בשווה הכי קיי"ל לענין שיתחשב כאילו לומד בעצמו, וכדביארתי הטעם לעיל. ונפשט ספיקת כתר"ה באות א', דלהמחבר ליכא כלל זה שכתב הטור שנחשב לו כאילו לומד בעצמו וגם אין לו שותפות וחלק בשכר מצוות לימוד התורה של חברו, אלא שיש לו שכר גדול בעד זה שגורם שילמדו תורה, והוא שייך להמצווה דללמד תורה לאחרים מקרא דואותי צוה ה' ללמד אתכם. ולא נאמר כלל שיעור להספקתו לאחרים הלומדים אלא שהוא במה שאפשר לו, והשכר מהשי"ת יהיה לפי מה שעזר להאחרים בהספקתו. וגם יש קצת ספק אם יכול לבזבז על זה יותר מחומש כדלעיל. ולהרמ"א והש"ך בלא התנאה אין זה כלום לענין לימוד דבעצמו ולא שייך זה למצוות ת"ת, אלא אם הוא עני הראוי ליקח צדקה הוא רק מדין צדקה, ואינו יכול ליתן כל מה שהפריש לצדקה לאחד. אבל בהתנאה הם לשותפים שווה בשווה ונתתי ע"ז טעם נכון. ובעשיר מופלג שיכול לספק להרבה יותר, מסתבר שיכול לדידהו ג"כ בתנאי זה כדלעיל סעיף ו'. וגם איכא מקור לזה מתנחומא ומהזהר, ומהתנחומא איכא המקור שיהיו שווה בשווה כסתם שותפין כדלעיל. וגם מסברא שייך לרבותינו הראשונים לומר זה מאחר שהוא בטעם גדול, ונפשט גם ספיקת כתר"ה באות ב'.

יב. מתי שייכת שותפות ישכר וזבולון כשאינה שווה בשווה ואינה מספיקה לכל פרנסת ישכר, והדין בשניים

שמתנים לפרנס עוסק בתורה

וספיקת כתר"ה באות ג', אם לחלק דשליש ורביע נמי איכא עניין התנאה. הנה לכאורה הא מפורש בש"ך דדווקא שווה בשווה ומפרש זה גם בכוונת הרמ"א, וכנראה שמקורם הוא מתנחומא דנאמר סתם עשו שותפות - וסתם שותפות הוא לחצאין. אבל שייך להסתפק בשותפות דרבע כשזבולון לא מרוויח יותר על פרנסת עצמו וב"ב אלא רק למחצה פרנסת ישכר החסר לו, ורוצה לעשות שותפות עם ישכר למה שבידו לפרנסו. דהוא שיהיה שותף עם ישכר לפי חלק זה, היינו שיתן זבולון לישכר כל יתרון שלו ויהיה לישכר חצי פרנסתו. ובעד זה יהיה לזבולון חלק מהשותפות שהוא ג"כ החצי מפרנסתו כשהוצאותיהן שוות, (שכמו שבשותפות שלמה שבין ישכר וזבולון יש לישכר פרנסה שלמה מן השותפות וכן לזבולון כנתבאר לעיל, כך כשנותן זבולון לישכר חצי פרנסתו, נעשתה כאן שותפות שממנה מסתפק ישכר למחצית פרנסתו וכן זבולון) וכן יהיה לזבולון שכר בלימוד התורה של ישכר שהוא החצי ממה שהיה ישכר יכול להתפרנס בלא להשתדל ולבטל זמן בעד פרנסה, שהוא רק לחצי שנה, שנמצא שהוא הרביע משכרו של ישכר. ואם להרוויח על חצי שנה - שהוא לחצי פרנסתו החסר לישכר - יצטרך ישכר לבטל יותר זמן מאשר חצי ביטול הזמן של פרנסה שלמה, לא יהיה לזבולון אלא החצי מהזמן שלמד ישכר. אבל החצי שכר מזמן שלמד ע"י זבולון מסתבר שיש לזבולון, דאין טעם שלא יהיה לו. ואף שודאי בשביל לימוד דחצי הזמן לא יהיה אף לישכר הלומד תורה בעצמו אותו השכר שהיה לו בעד הלימוד דאותו חצי השנה אם היה לומד תורה כל הזמן בלא הפסק, שא"כ גם לזבולון לא יהיה אלא החצי שהיה לישכר כפי מה שאיכא לישכר בלימודו הזה.

אבל פשוט שהוא רק כשזבולון עצמו נותן לו היתרון שלו שמספיק לישכר רק על חצי שנה. אבל אם תרי אינשי שכל אחד מהם אינו יכול ליתן לישכר אלא חצי פרנסת ישכר, ובאו שניהם לישכר שנותנין לו ביחד כל פרנסתו - על מנת שיהיה לישכר הלומד מחצה, ולהם ביחד על מה שנותנין לישכר כל פרנסתו יהיה החצי משכרו, ויהיה לכל אחד מהם הרביע - מסתבר בפשיטות שיש להם כתנאם. וג"כ יצטרכו ליתן לו ממה שהשאירו לעצמן, ולא מצדקה שהפרישו.

אך אם זבולון בעצמו יכול ליתן לישכר כל פרנסתו כשיתן לו החצי שמרוויח, אבל אינו רוצה ליתן כל החצי שכר שמרוויח ונשאר מהוצאתו לישכר - אין לו עניין בתנאי זה. ואם ישכר יש לו מאתים זוז ולכן אינו יכול זבולון ליתן לו מצדקה, הרי הוא כמתנה לעשיר. ואם במציאות הוא שישכר לא היה לומד כלל בלא זה, או לא היה לומד איזה חלק מהשנה בלא זה, וע"י מתנת זבולון לומד, יש לו ודאי שכר על זה דהא גרם שילמוד ישכר בשבילו. אבל לא שייך להא דישכר וזבולון שיטול משכר הלימוד דישכר, ולא יועיל גם תנאי ע"ז. ואף שאין לי לעת עתה ראיות על זה מסתבר כן לע"ד.

יג. כוונת הש"ך בס"ק ב' בביאור דברי הרמ"א שכ' ויחלוק עמו בשכר

וספיקת כתר"ה באות ד' בכוונת הש"ך ס"ק ב', הנה איני רואה בזה ספק. דלהכי נקט הש"ך כלומר שכר תורה ושכר מה שירויח זה יהיה בין שניהם ביחד, על ויחלוק עמו בשכר שכתב הרמ"א כלפי זבולון העוסק בפרגמטיא עם ישכר העוסק בתורה, שביאר הש"ך שכוונת הרמ"א שיחלוקו זבולון עם ישכר בין שניהם ביחד - שהוא שווה בשווה - בין שכר התורה שיש לישכר שעיקרו בעולם האמת וגם יש להם פירות בעוה"ז ומצלה ומגנא בעוה"ז, ושכר הריווח בממון ובתים וקרקעות שיש לזבולון. והוא כמו שמפורש בדבריו, וכן מפרש הש"ך בכוונת הרמ"א, משום דסתם חלוקה שנקט הרמ"א הוא שווה בשווה.

יד. אם תנאי ישכר זבולון נעשה בדיבור בעלמא או שצריך עליו קניין ועדים

והנה קבלתי כהוספה על דברי כתר"ה מהרה"ג ר' שלמה בלומנעקראנץ שליט"א שמבקש שאשיב בזה בתשובה זו שאכתוב לכתר"ה מה שיעזרני השי"ת להשיב גם על מה שמוסיף.

ומש"כ באות א' לשאול אם צריך זבולון להתנות בפירוש זה עם ישכר, כבר כתבתי (לעיל סעיף ד') דלשיטה זו שפוסק כן הרמ"א והש"ך צריך להתנות דווקא, וכן הוא לרש"י והרבנו ירוחם. ומה ששאל כתר"ה עוד שם באות א' דאם צריך להתנות אם צריך בכתב דווקא או סגי בדברים לבד, הנה כתב ודאי לא צריך וגם לא בפני עדים, דלא ניתנו שטר וסהדי אלא לשקרי. והכא שכל התנאי הוא לעניין שכר מצווה שהוא דבר ששייך רק להשי"ת שרק הוא הנותן שכר, שנמצא שלעניין מה שישכר נותן אין צורך לשטר ועדים, וממילא איידי דבעי למיקני גמר ומקנה. וגם אם היה צריך קניין הא הוא על דבר שלא בא לעולם, דהא אין זה נידון בנכסים אלא במה שירוויח בפרגמטיא ובמלאכה.

וגם לא הוי תנאי זה קניין פועלים - שהיה זה דבר אסור ליותר משלש שנים להרבה שיטות, כדאיתא ברמ"א חו"מ סימן של"ג סעיף ג', ועיי"ש בש"ך ס"ק ט"ז (שכ' דהיינו דווקא ביש לו פרנסה וכסות דבכה"ג אסור למכור עצמו לעבד עברי וכו' אבל אם הוא עני ביותר כשאינו לו אפילו כסות וכו' דמותר למכור את עצמו וכו' פשיטא נמי דמותר להשכיר עצמו בקבע ליותר משלש שנים) וי"ז (שכ' בשם ס' באר שבע דמדברי התוספות פ"ק דב"מ דף י' משמע שמותר אפילו יותר משלש שנים). ולא מצינו שיהיה מותר זה לדבר מצווה וגם לא שיהיה מותר בשביל לימוד תורה. ובפירוש הזכר ברמ"א לעניין האיסור דג' שנים, אפילו מלמד או סופר עיין שם. ואף בפחות מג' שנים הא יכול לחזור אף פועל לימים. ואף שבדבר האבד לא היה יכול לחזור, לא מסתבר להחשיב זה דבר האבד כשלא היו עוד אינשי שהיו רוצים ויכולים לעשות שותפות דלא הפסיד ישכר כלום בחזרתו של זבולון. ואף בהיו גם עוד אינשי, הרי אפשר שגם הם היו חוזרין בהם.

ולכן פשוט שאין צריך בזה קניין ושטר. אבל פשוט שאם ישכר ירצה דווקא בשטר ועדים חתומין - כדי שיוכל לתבוע בדינא את זבולון על הזמן שלא שמענו ממנו שחזר בו - משום שלא סמכה דעתו עליו בלא שטר ועדים שלא יוכל לתבועו בב"ד, ואף שהוא רק שטר לברותא, מ"מ אם נעשה בלא שטר - כיוון שלא סמכא דעתיה די שכר עליו בלא שטר ועדים אין להחשיב זה אף לא לדברים להחשיבו מחוסר אמנה, אם לא נתחייב בדין נדר לדבר מצווה שמסתבר שיש לזה דין נודר לדבר מצווה אף שישכר יש לו מאתים זוז ויותר מעט, כיון שעיי"ז ילמוד ישכר כל הימים.

טו. הדין כשזבולון אינו מספק די פרנסתו של ישכר

ומש"כ באות ב' לשאול אם צריך דווקא זבולון לחלק שווה בשווה או סגי בכדי פרנסתו לבד, כבר בארתי טעם גדול למה שסובר הש"ך ומפרש כן ברמ"א שהוא דווקא. וכשנותן לו זבולון פחות מחצי ריווח שלו אינו בכלל עניין חשיבות זה שיתחשב זבולון כלומד בעצמו כלל, אלא אם לא היה לומד ישכר בלא זה יש לו שכר על זה שגרם לימוד התורה במה שנתן לו. ואם עני הוא יש לו שכר צדקה, ואיכא גם חילוקים לעניין יותר מחומש כדלעיל.

אבל כשאין חצי שכר של זבולון מספיק להוצאה דזבולון וא"א לזבולון שיתן כל החצי אלא הרביע מהריווח שלו, יכול להתנות על חצי שנה ופחות כפי האפשר לו. ועל הזמן שיוכל לפרנסו לישכר יכול להתנות, אם יוכל ישכר ללמוד

בזמן זה בלא שום ביטול. אבל אם לא יוכל ללמוד כראוי בשביל זה אף בהחדשים שיפרנס לו, מחמת דאגת פרנסה דשאר ימות השנה, לא יכול לעשות עם ישכר שום שותפות. אלא אם ישכר עני יהיה לו מצוות צדקה ואינו יכול ליתן לו כל מעות הצדקה שלו, וכן אינו יכול לבזבז יותר מחומש כדבארתי. אלא אם איכא תרי אינשי שביחד יוכלו ליתן לישכר כל צרכו כשיתנו לו כל אחד היתרון שלו, יכולין לעשות עמו שותפות זה שחצי שכרו של ישכר בתורתו יהיה בשווה לשניהם כדלעיל (סעיף י"ב), וכן אם אחד יכול ליתן רק בעד ארבעה חדשים ואחד בעד שמונה חדשים יהיה לפי החשבון.

טז. אם זבולון חולק בשכר תלמוד התורה של ישכר, או שיש לו שכר בפני עצמו וביאור דהחילוק בין שכר המהנה ת"ח מנכסיו לבין שכר ת"ח עצמם, אינו בעסק דישכר וזבולון

ומש"כ באות ג' אם השי"ת נותן שכר אחד לישכר בעד לימודו וחולקין שניהם ישכר וזבולון רק חלק זה כפשטות הלשון, או לכל אחד חלק בפני עצמו כפי מעשה מצוותו - אף שאינו כפשטות הלשון דהרמ"א והש"ך, ומסיק שכן מסתבר לו. אבל לע"ד פשוט וברור שהשכר הוא רק אחד לישכר שיגע ועמל כל הזמן רק בתורה - על כמות זמן הלימוד שנתווסף לישכר משום שהיה פנוי ללמוד, ועל כמות היגיעה והעמל שנתווספו, וגם על מה שנתגדל בתורה שגם ע"ז שנתגדל בתורה בלימודו איכא שכר שכל מי שנתגדל ביותר יש לו גם שכר יותר, ועל כל פרטי מצוות לימוד התורה שיש ע"ז שכר בלא שום. וחלק זה חולקין, מאחר דלא היה אפשר לישכר לקיים לימוד כזה בעצמו. וגם יש טעם לזה, מאחר שרובא דאינשי א"א לקיים איש אחד בעצמו כשצריך לעסוק בפרנסתו להתגדל כך בתורה, כמעט לכולהו אינשי לבד יחידי סגולה (עי' לעיל סעיף ב'). ואפילו כשלא היה לנו שום טעם, אין לשנות מלשון המפורש בלשון הרמ"א והש"ך.

ומה שדימה להדלקת נר שמדליקין ממנו נרות הרבה ולא נמעט מאורו, לא מובן דלא שייך כלל. דהא הנר דלימוד התורה לא היה אפשר אלא בלימוד התורה ובמזונות וכל צרכי האדם, שלא היה יכול להדליק באחד - לא בישכר הרוצה וראוי ללימוד התורה, משום שהיה צריך לעבוד הרבה זמן ואולי כל הזמן למזונות וכל צרכיו, ולא בזבולון שכל עסקיו הוא להשגת מזונות וכל צרכים ואין לו זמן ללמוד. ובהכרח להדלקת נר התורה צריך לשניהם דווקא כפי שהתנו, שזבולון יעסוק בענייני מזונות וכל הצרכים לשניהם וישכר יעסוק רק בתורה, וע"י שניהם הודלק נר התורה. וישכר הדליק נר התורה גם לאחרים שלמדו אצלו, אבל גם הם לא היו עשירים - כרוב התלמידים - הוצרכו ג"כ לאינשי צדיקים ואוהבי תורה כזבולון. שלכן שכר לימוד התורה הוא שכר אחד לשניהם, וחולק השי"ת אותו בין שניהם. אך שהוא שכר גדול ביותר הרבה משאר מצוות, אשר אף החצי שכר שמגיע לכל אחד הוא הרבה יותר מאד.

וכן מה שהביא מברכות דף ל"ד ע"ב ואיתא זה גם בסנהדרין דף צ"ט ע"א, דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה. פשוט שגם מי שהתנה עמו להיות שותפין, שהוא שכר זבולון, נמי עין לא ראתה. דכיוון דנחשב לו כלומד בעצמו כדכתב הטור, הוא כלומד בעצמו ממש כפשטות הלשון בלא גוזמאות. ולא מצינו כלל בספרי הפוסקים שיכתבו גוזמאות, אלא הוא ודאי פשוט שלהטור והרמ"א והש"ך - שכן פסקין ונהגינן בכל המקומות שלנו שנחשבין מבני אשכנז וצרפת - הוא כפשוטו, שגם השותף זבולון ג"כ הוא כישכר הלומד תורה, ששכרו עין לא ראתה. ומה שא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הוא רק למהנה לת"ח - שעזרו ומהנהו, כמשיא בתו

לת"ח, וכמהנה ת"ח מנכסיו שודאי הוא רק במקצת.

וכ"כ הוא העושה פרקמטיא לת"ח - ואף שהוא עזרה גדולה מאד שעושה פרקמטיא מיוחדת להת"ח - אבל מ"מ אין זה משמעות עניין שותפות בכל הרווחים שמנכסיו, אלא דבר שהוא גם השייך אפילו כולו להת"ח, אבל רק דבר פרקמטיא זו שייחד שהריווח דיהיה מזה הוא לישכר, שכיוון שאינו שותף עמו לא שייך בזה עניין חלוקת הרווחים לחצאין, שגם שכר העוה"ב שיש לישכר בעד לימודו יהיה החצי לזבולון. דלכן אף שדבר גדול מאד עשה זבולון, יש לו רק שכר כתומך ת"ח מנכסיו שיש לו שכר גדול מאד. אבל רק על מצווה דמהנה לת"ח באופן גדול מאד שיש לו שכר גדול מאד שהנביאים נתבאו ע"ז, ולא על מצוות לימוד התורה. דהרי אף שהת"ח למד מצד שעזר לו, עכ"פ הוא רק גורם לדבר הגדול דלימוד התורה, אבל עכ"פ לא למד ממש וגם לא מקבל שכר כממש.

ואף שאין צורך לראיות ע"ז כי לשון הרמ"א והש"ך מפורש שהוא שותף למחצה שווה בשווה, איכא ראייה מהא דכתב ר' ירוחם דבענין הלל ושבנא (עיין לעיל סעיף ה') דהוא עשיית שותפות אחר שכבר למד שאינו כלום כדאיתא גם ברמ"א משמו, דאם פסקו כן (לחלק השכר אחר שכבר למד) מסתברא שהעוסק איבד שכרו שכבר בטל חלקו, ומסיק שכך כתבו המפרשים. וכוונתו במש"כ שבטל חלקו - לחלק שנתן למי שעשה עמו שותפות. דאף שאין תנאו כלום לגבי שבנא שעסק בפרקמטיא, הועיל תנאי זה לגבי העוסק בתורה שאיבד חלקו ע"י שהסכים לזה. ואם לשון שותפות אינו כפשוטו, אלא שהכוונה שהשי"ת נותן לכל אחד שכרו ביחוד, הרי לא מכר ונתן העוסק בתורה את שכרו, ולא שייך שיאבד חלק שכרו משום דהסכים ליתן משכרו להעוסק בפרקמטיא, דהא לא נתן לו כלל. וגם לא שייך לשון חלק בנידון זה כלל, ולכן ברור ופשוט שהוא כדבארתי.

יז. אם שייך לעשות שותפות דישכר זבולון עם מי שאינו שומר תורה ומצוות

ומש"כ באות ד' אם רשע שאינו שומר תורה ומצוות ח"ו מטעם שהוא כתינוק שנשבה או לתיאבון וכדומה, איך נכנס לחשבון בשכר תורת הלומד. הנה לפי מה שכתבתי דצריך התנו - שא"כ לא שייך זה למי שאינו מאמין. וגם כשהוא מאמין אבל אינו יכול לעמוד על תאוותו להרבות ממון, לא שייך שיתן כל חצי שכרו. וגם הא יותר היה טוב לו שלא לחלל שבת, אף שלא יקבל שכר דתורה. וא"כ ודאי עושה תנאי זה דישכר זבולון משום שטועה לחשוב שבזה שנותן חצי שכרו ללימוד הוא מותר לחלל שבת, ולכל הפחות שהוא כפרה על מה שמחלל שבת. וא"כ מוכרח לומר לו שידע שכל הון דעלמא שיתן לצדקה וללימוד התורה לא יהיה לו כפרה כל זמן שאינו פוסק מלחלל שבת וג"כ שישוב בתשובה על העבר, ואז לא יתן לו כלום. וגם אם יעשה שותפות הא יהנה ממלאכת שבת. שלכן ודאי שאסור לעשות תנאי כזה עם מחלל שבת וכופרים ומומרים, ואם עשה אין תנאו כלום. ואף שודאי יהיה לו איזה שכר, לא לנו לדון בזה, אלא השי"ת בעצמו שדן גם לפי המחשבות ולפי המעשים באיזה אופן וכוונה נעשו.

וגם ידוע שאלו המחללין שבת לתיאבון דהיתה תחילתן לעסוק במסחרו כבימי חול לעבור על כל מלאכות שבת, וגם לא נמנעין אף במקום שליכא להו הנאה מזה - דמחללין שבת גם בלא צורך לזה משום שכבר הופקר להם. ואף שגם זה בא מצד הרגל חילול שבת לתיאבון, מ"מ אין להחשיבו לתיאבון, מאחר שמחלל שבת גם כשלית ליה איזה הנאה מזה. ואף אם שייך זה לעשות סנגוריא בזה, לא שייך לדינא לעניין זה.

יח. בעניין חיוב תלמוד תורה המוטל על זבולון עצמו

ומש"כ באות ה' האם זבולון מחוייב לקבוע עתים לתורה, לא מובן. וכי נפטר זבולון ממצוות הלימוד אף בהזמן

שאינו עוסק בפרגמטיא וגם כבר נח ממלאכתו ומהעסקים שלו, שיש לו פנאי ללמוד. הא אף ישכר שלומד ממש לא נפטר אף שכבר למד הרבה שעות ונח, שכבר יכול ללמוד עוד. שלכן ודאי ברוב ימים שיכול למצוא איזה זמן ללמוד בעצמו ודאי צריך ללמוד. וממילא יש לו לקבוע לפי מה שיודע זמן ביום שהוא יותר פנוי. וכשנזדמן איזה יום שלא היה אפשר, יצא אותו יום בק"ש שחרית וערבית.

ומש"כ דמצד החיוב לידיעת התורה מסתבר שגם זבולון מחוייב ללמוד כדי לדעת את הדרך ילכו בה, ג"כ לא מובן. דא"כ מתי יעשה פרגמטיא ומלאכה לפרנס את עצמו ואת ישכר. דהלימוד לדעת כל מה שצריך האדם לידע אף בזמננו הוא ארבע חלקי הש"ע, שאף גדולי ת"ח יש שאינם יודעין אף שלומדין כל היום. ואף בדורות הקודמין רוב בנ"א לא ידעו. וסומכין על דברים המוכרחים לידע בכל עת כמו איך להתפלל ודינים הרגילים בתפילה וכן בברכות, שידעין זה ממנהג אבותיהם, וכן להכיר בעוף שחוט כשמזדמן איזה שינוי שצריך לשאול, וכן שצריך לקנות בשר שחווה ושלא נטרפה שסומכין על הטבח שידעין מחכם העיר שיש לסמוך עליו. וכדומה בענייני המסחר, כללי הדינים שאסור לגזול ולגנוב וליקח ריבית וללוות בריבית ידועים לכולם, והאיסור להונות אינשי ידוע. וכשיהיה איזה פרט שיהיה לו סכסוך ילך אל דינים. וכן בענייני אישות ידוע איסור זנות אף עם פנויה, ואיסור נדה ואיסור נישואי קרובות ופסולי קהל וכהונה. וכשיזדמן איזה פרטים שלא ידועין ילך לחכם. שדיעות אלו יודעין אף אלו שלא למדו תורה. וכן איסור מלאכה בשבת ויו"ט ויו"כ, ואף הרבה איסורי דרבנן ידועין. וענייני תעניות וחנוכה ופורים ידועים, וכשיזדמן פרטים שאין ידועין לו ישאל מחכם. וכן איסור נדרים ושבעות.

אבל הא איכא מצווה לידע כל דיני התורה אף דיני קדשים וטהרות, שא"א לו לקיים בעצמו מצווה זו של ידיעת התורה, וכן לרוב בנ"א, אם לא ילמדו בתמידות כל ימי חייו. וזה א"א לרובא דרובא דאינשי. ואיכא ע"ז עניין דישכר וזבולון, דיכול לקיים זה כשיעשה שותפות עם אחד שהוא בעל כשרונות וחשקה נפשו בתורה שילמוד כל ימי חייו, ויתחשב לו גם כלמד בעצמו וקיים עצם חיוב הלימוד כל היום, וגם חיובי ידיעת התורה גם בהלכות קדשים וטהרות וגם הלכות שהיו רק לזמן יקיים ע"י לימודו של ישכר. אבל ודאי אם השי"ת מצליח אותו ויש לו פנאי איזה זמן ללמוד בעצמו מחוייב ללמוד גם בעצמו. וגם מחוייב להשתדל שיהיה לו פנאי ללמוד איזה זמן בכל יום. אבל בימים שא"א לו, יקיים הלימוד בעצמו על מה שקרא ק"ש ואמירת פסוקי דזמרה, וענייני קרבנות קודם תפלת שחרית, ופרק איזהו מקומן וקדושה דסדרא.

ומש"כ באות ו' לשאול אם יכול ליקח זה מכסף צדקה שלו שכבר הפריש, ואם לא הפריש מעות לצדקה אם יכול להחשיב מעות אלו שנותן לישכר שהתנה עמו השותפות לחשבון מעשר וחומש אם נוהג ליתן לצדקה או לא, בארתי לעיל באורך כמדומה בכל הפרטים בעה"י (לעיל סעיפים י' - י"א).

יט. זבולון שאינו עושה שותפות שווה בשווה עם ישכר ואינו מספק כל צרכיו של ישכר, ודין שותפות ישכר וזבולון לזמן קצוב

והנה אם זבולון יכול לעשות שותפות שווה בשווה אך אינו רוצה אלא דווקא בפחות כלשליש ולרביע, מסתבר דאינו כלום, דהוא זלזול בחשיבות התורה כדכתבתי לעיל (עי' לעיל סעיפים ד' ו"ב). ואף אם זבולון אינן יכול, שאינו מרוויח ליותר מצרכיו אלא כשליש ורביע, ויש אחד שרוצה ללמוד כל הימים כישכר וחסר לו לפרנסתו כשליש ורביע, ואם יתן לו זבולון היתרון שלו יהיה לישכר די למלאות החסרון ויוכל ללמוד כל הימים, ורוצה זבולון שיתן לו בעד זה החצי שכר שלו, נמי מסתבר שא"א זה דעכ"פ הא הוא זלזול בחשיבות התורה.

אבל יש לדון כשיש שנים שרוצים ללמוד כל הימים כישכר, וחסר לכל אחד מהם החצי. וכשיתן זבולון החצי שכר משלו לשניהם ילמדו שניהם כל הימים בשותפות זה. אם ג"כ הוא כזלזול מאחר דעכ"פ מייקר שכר הגשמי דבעוה"ז על שכר דבעוה"ב, או כיוון שהוא לא שכיחא והוא רק מעשה הזדמנות, אין להחשיב זה לזלזול.

והנכון הייתי אומר דבאופן כזה יש להחשיב שהם שלשתן שותפין שווין - לכל אחד השליש בחצי שכר התורה של השנים העוסקים בתורה, כיוון שכל אחד העוסק בתורה הפסיד ממה שהיה מקבל אילו זבולון היה חולק רק איתו, ומחלק זה נהנה חברו העוסק בתורה, נמצא ששלושתם - זבולון ושני הלומדים - תומכים בהחזקת שני הלומדים, ולכן לכל אחד מהם שלישי מחצי שכר הלימוד של שניהם. וירוויח מזה זבולון, שיהיה לו היתרון שאיכא בשני שלישים יותר מהחצי שהיה לו שותפות עם אחד כשהיה נותן לו כל חצי שכרו, שיתרון זה הוא שתות. וזה אולי לא נחשב ריווח כל כך, משום דשותפות עם שנים הוא יותר טירחא לזבולון. אבל הוא רק כשמוכרחין שיתן זבולון להם מה שחסר בכל שבוע, שאז יש טעם לטרחתו זו. דאם אפשר לחלק באופן דחצי שנה יתן זבולון לאחד וחצי שנה האחר להשני, ויהיה לזבולון חצי שכר תורה דהאחד ממה שלמד בחצי שנה הראשון, וחצי שכר ממה שלמד השני בחצי שנה השני, ולא יהיה לזבולון יותר טירחא - ולא היה שייך שיתנו לו יותר. ואולי גם כשתחלק השנה לארבעה חלקים אין זה יותר טירחא, ולא שייך שיתנו לזבולון יותר. אבל כיון שליכא ע"ז ראיות מגמ' והוא דבר חדש מה שליכא עניין כזה כלל בשאר מצוות התורה אלא בלימוד התורה, אף שכתבתי ע"ז טעם גדול, עכ"פ הוא חידוש ואין לנו אלא חידושו דדווקא בתנאי דשותפות למחצה לכל הזמן אפשר להתנות, ואף שודאי לאו דווקא כשהתנו שיהיה זה לעולם, אלא לזמן נמי שייך להתנות.

אבל אם עושים תנאי זה לזמן צריך עכ"פ שיהיה כן לזמן נמשך (ועי' בזה עוד לקמן סעיף כ' אות ז'), שיהיה שייך שלומד התורה יסמוך ע"ז. ולסתם אינשי שאינם עשירים מופלגים, אבל עכ"פ מרוויח לפרנסת והוצאת שתי משפחות - ואף שמזדמן שמרוויח מעט יותר - לא שייך שיעשה שותפות זה עם שנים, אם לא באופן ששנים הרוצים ללמוד לא חסר להו אלא החצי כדלעיל. אבל לא שייך לעשות כן לימים ואף לשבועות מועטים, דהרי עדיין לא יהיה הלומד במנוחה לדרך סתם האינשי, מאחר שלא נתחייב אלא לזמן קצר. ואף שמחויב הבטחון בהשי"ת הוא שלא לדאוג על מחר, הוא רק שכשנזדמן כן לא יאבד בטחונו בהשי"ת שהכל מאתו, והוא גם הזן ומפרנס לכל, שבודאי ישלח לו פרנסתו ומזונו לו ולכל משפחתו כראוי. אבל ודאי יש לאדם לעשות לפרנסתו ולמזונו ולכל צרכיו וגם בעד אשתו וכל בני ביתו המוטלים עליו, שיהיה לו כבר מוכן לא רק על יום אחד אלא לזמן גדול - שהוא בשדה ובפרגמטיא. שלכן באחד רוצה לעשות כזבולון שיהיה שותף עם אחד שיהיה עוסק רק בתורה כל הימים כישכר, לא שייך זה אלא כשזבולון בדרך הטבע יכול להבטיח זה, שיש לו קרקעות או מסחר פרגמטיא שעוסק בה, ושיבטיח לו על זמן גדול כשנה. ולפעמים סגי אף בפחות, אם הוא זמן גדול וחשוב להעוסק בתורה. אבל לא שייך זה כשזבולון רוצה לעשות שותפות רק לימים אחדים, שהעוסק בתורה לא יהיה במנוחה לפי דרך הטבע ולא יוכל ללמוד במנוחה. ואף אם יאמר לו שסומך ע"ז וילמוד בטוב בלא דאגה, לא יהיה זה מצד שסומך עליו - מאחר שאין טעם לסמוך עליו - אלא מצד גודל הביטחון שלו על השי"ת שיתן לו דעה לתמכו עוד הרבה זמן. שלכן אין לזה אלא דין צדקה, שצריך דווקא שיהיה עני שלא יהיו לו מאתים זוז. וגם אף אם הוא עני לא יוכל ליתן לו אם הוא יותר מחומש, ואף את החומש לא יוכל ליתן כולו לזה דאין ליתן כל הצדקה שלו לאחד. והשכר הוא שכר מצוות צדקה ולא שכר לימוד התורה.

כ. העולה מכל הנ"ל הלכה למעשה באופן השותפות ואיך שצריכה להיות שווה בשווה דווקא, במשך הזמן הקצר

ביותר ששייך להתנות עליו בשותפות זו, עם מי צריך הלומד לעשותה, ואם מותר למנהלי ישיבות לעשות תנאי כזה בשם התלמידים עם המנדבים כסף לישיבה

היוצא מכל זה לפי מה שבארתי באורך עניין ישכר וזבולון ובטעם הדבר לדינא.

(א) שאין זה פרט במצוות צדקה אלא ממצוות ת"ת, שלכן גם שכרו מהשי"ת אינו משכר דמצוות צדקה אלא ממצוות ת"ת.

(ב) בכל מצוות התורה כשאחד גרם שחברו יעשה מצווה אין לו חלק בשכר המצווה שהשי"ת נותן למקיים המצווה, אלא כל השכר דאיכא לקיום מצווה ההיא הוא להמקיים, וזה שגרם שחברו יעשה המצווה יש לו שכר על מעשיו ודבריו שגרמו, שהוא שכר מיוחד. ובלמוד התורה הוא - כפי מה ששמע - איפכא, שיש לו מחצה שכר שהיה נותן השי"ת ללומד התורה לבדו אם היה גם מתפרנס בעצמו. דכיוון שפרנסתו היתה ע"י אחר, כהא דישכר שעסק בתורה ונתפרנס ע"י זבולון, יש לו לזבולון מחצה שכר דהיה ניתן לישכר. ולא מצינו שיש לזבולון עוד שכר מיוחד על מה שגרם לישכר ללמוד. כן משמע אליבא דרש"י והרבנו ירוחם, שכן פסקו הרמ"א והש"ך.

(ג) שאיכא פרטים לזה. ופרט אחד איכא ברש"י והרבנו ירוחם, שצריך זבולון להתנות תחילה עם ישכר שהוא זבולון יעסוק במלאכה ופרגמטיא וכדומה וישכר יעסוק בתורה, ויחלקו השכר שווה בשווה - בין השכר גשמי דבעוה"ז שאיכא ע"י זבולון בכל מה שיצליחו השי"ת, בין השכר שאיכא מהשי"ת לישכר על קיום מצוות לימוד התורה, שהוא אכילת פירותיהן ומגנא ומצלא בעוה"ז ועיקר שכר הגדול שיש לישכר בעוה"ב - ג"כ שווה בשווה.

(ד) דהוא דווקא שווה בשווה, ולא תלוי כפי שיתרצה. שאף אם נתרצה ישכר העוסק בתורה ליתן לזבולון העוסק בענייני הפרנסה שיעכב לעצמו יותר ממחצית שכר שיצליחו השי"ת במה שעושה לפרנסה, אינו כלום. אלא צריך שהתנאי יהא דווקא על שותפות דמחצה למחצה. ומסתבר דגם לא יוכלו להתנות על פחות מחצי השכר שיתן השי"ת לישכר בעד הלימוד. והטעם דפחות מחצי השכר גשמי שיהיה לזבולון בהצלחת השי"ת במה שיעסוק במלאכה ובפרגמטיא אי אפשר, שהרי הוא זלזול בחשיבות התורה שגדול ביותר מאד כדכתבתי. וכן א"א להתנות על פחות מחצי שכר דלימוד התורה, שע"ז יהיה התרשלות לאינשי מלעשות כזבולון.

(ה) וליכא חילוק בין כשהעוסק בענייני פרנסה הוא מאלו שמרוויחים הרבה ובין אלו שאין מרוויחין כל כך, כשעושין שותפות זה עם העוסק בתורה, שאיך שהוא היו מחצה למחצה שני הדברים לא פחות ולא יותר.

(ו) שלא שייך לעשות שותפות זה אלא כשישכר הלומד תורה יהיה במנוחה ע"ז, משום שעל פי הטבע שייך שזבולון ירוויח לפי פרנסת שניהם כסתם הוצאת אינשי במקום ההוא, ושזבולון אינו עצל אלא טבעותיו הם טבעיות סתם אינשי שהם זריזים למלאכתם, וגם שיהיה זבולון איש נאמן ולא יצטרך לילך עמו לדינא ודיינא - שאז יוכל ללמוד מצד זה במנוחה, אף לפי הטבע ודרכי האינשי. אבל אם זבולון הוא אינש שאין מכירין אותו, לא בטבעיותו לזריזות ולא בכשרונותיו להבין במלאכה ובפרגמטיא איך לעסוק ובמה לעסוק, ולא בנאמנות, שאז לא יהיה ישכר במנוחת הנפש הראוי להיות ללומדי תורה, לא שייך לעשות עמו שותפות זו. אבל מסתבר שמי שעוסק בתורה נאמן לומר דהוא מכירו שראוי עמו שותפות זו, ויהיה במנוחת הנפש שצריך להיות ללומדי תורה.

(ז) שלא שייך לעשות שותפות זו על זמן קצר דלא יהיה לומד התורה במנוחה ע"ז, אלא על זמן ארוך שיהא

במנוחה לכל הפחות בתוך הזמן שהתנו. וגם שזמן המנוחה ארוך מספיק, שבזמן זה הוא ראוי להתחכם בתורה, דהא מסתבר שרק בשביל מצוות התחכמות בתורה איכא עניין השותפות - מה שליכא בכל המצוות. משום דלרובא דרובא דאינשי הוא כמעט דבר שאי אפשר, שיעסקו בפרנסה ובכל צרכיהם ויהיה להם האפשרות במעט זמן שיוכלו ללמוד להתחכם ולהתגדל בתורה. שלכן מוכרחין לומר דניתנה מצוות התחכמות בתורה וגם מצוות ידיעת התורה שתתקיים גם ע"י שנים, כעובדא דישכר וזבולון. וא"כ יש להצריך גם שיהיה זמן ששייך להתחכם ולהשיג ידיעות הרבה בתורה.

וכפי שמשמע בכתובות דף ס"ב ע"ב, הוא לא פחות משלש שנים. דהא אמר רב אדא בר אבהו אמר רב דהתלמידים יוצאין לת"ת שלא ברשות ב' וג' שנים [ואף שהתם הלכה כרבי אליעזר (במתניתין ס"א ע"ב) שאין להם רשות אלא שלשים יום, אינו משום דפליג אחכמים לעניין צורך זמן הלימוד, אלא דלא היתירו בשביל זה לעגן אשתו שלא ברשות] והוא מטעם דשנה אחת הוא זמן שלא מצוי שיתגדלו ויתחכמו בתורה. שלכאורה יש למילף מזה גם לכאן, שאם זבולון רוצה שיהיה חצי שכר ממה שישכר נתחכם בתורה, יש להצריך שיהיה הזמן לא פחות מב' וג' שנים. אך מ"מ כיוון שלא מצינו בפירוש, אפשר שלעניין השותפות בשכר - שיהיה חצי שכרו לזבולון על שנתן לו חצי שכרו, על שנה נמי שייך. מאחר דכבר נתחכם הרבה אף במשך שנה, ולימוד התורה כבר נחשב אצלו עד כדי כך שלאחר תום השנה ישכר ישתדל למצוא מי שיתמוך בידו שיוכל ללמוד עוד הרבה שנים שיתחכם מאד, עד שלא יחוש שוב לשמא יניח מללמוד בשביל פרנסתו.

אבל בעצם אין לקבוע בזה דבר ברור, מאחר שיותר הוא מסתבר ללמוד משם דצריך שיהיה השותפות לא פחות מג' שנים, דזה שיעור הפחות שמצינו. ואף דאמרו שנים ושלוש שנים, הוא מפני שאחר שכבר שהה שתי שנים יכול לסמוך על עצמו כשמרגיש שהצליחו השי"ת בלימודו, באופן שאין לחוש לפניו מלשוב לביתו בשביל החיובים שעליו לאשתו. אבל בשנה אחת, אף שנדמה לו שאין לו לחוש מלחזור לביתו אין זה כלום. אבל בעשיית שותפות עם זבולון שהוא קודם שלמד, אין לו לפסוק בפחות מג' שנים. ואולי יש להכריע שלכתחילה ישתדל להשיג לעשות שותפות על זמן לא פחות מג' שנים, דזהו שיעור הקטן שמצינו לעניין התחכמות והתגדלות בתורה. אבל אם קשה למצוא, יעשה שותפות גם לשנה. אבל לא יעשה שותפות לפחות משנה משום שאז ודאי לא יהיה לו מנוחה יותר בשביל זה, כשאף לשנה אין לו להוצאותיו הרגיל בהם.

ח) שצריך לעשות שותפות זו דווקא עם אחד המחשיב לימוד התורה ביותר, שכדאי לו לעמול בשביל חשיבות הלימוד כל ימיו, כמו שהעוסק בתורה לומד כל ימיו. אבל אם אינו חשוב לו כל כך לימוד התורה, אך עושה זה בצירוף אהבתו לישכר העוסק בתורה - לא מצד שהוא חכם בתורה, אלא מטעם אחר שהוא שכנו וקרובו וכדומה - לא נחשב זבולון כלומד תורה. אלא דווקא כשעושה זבולון השותפות משום שהוא רוצה לקיים מצוות לימוד התורה, והיה עושה שותפות זו גם עם ת"ח אחר, ומה שבחר לעשות השותפות עם ישכר זה שהוא קרובו ושכנו ואוהבו הוא כיוון דגם שכנו וקרובו ואוהבו רוצה בזה ולכן עושה עמו השותפות, ודאי שפיר הוא עושה ויהיה לו חצי השכר תורה. וממילא כ"ש שלא שייך שותפות זו עם אלו שאין מחשיבין כלל שכר התורה.

ולא דמי למה שאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן בנזיר דף כ"ג ע"ב, שזהו רק לעניין שאיכא מצווה גם כשעושה שלא לשמן, וממילא איכא גם שכר. אבל להתחשב כמו שלומד ומקיים מצוות לימוד התורה, כיוון שחזינן שלא נעשה ממילא שותף רק במה שגורם שילמוד אלא דווקא בהתנו שיהיו

שותפין באופן זה, לא שייך שיעשה זה כשמחשב שעושה זה בשביל טעמים אחרים.

ט) גם אלו שיסדו ישיבה וצריכים לעזור להתלמידים במצבם הגשמי והם לוקחים סכומים גדולים מאינשי, יכולים לומר להם דכשיתן סכום להחזקת תלמיד בישיבה לשנה יהיה לו חצי שכר התורה שיהיה להתלמיד בעד לימודו בתורה. אבל מוכרחין לעשות זה ברשות התלמיד, דהא לא שייך שיתנו דבר ששייך להתלמיד בלא רשותו.

אבל נראה לע"ד דלא שייך זה בלימודים שכל אחד ואחד מוכרח ללמוד ולידע זה בעצמו. לא רק לימודי הקטנים ממש, אלא אף אלו שלומדים כבר גפ"ת, שהרי גם בני זבולון צריכין ללמוד זה בעצמן. ורק לימוד כל התורה להתעמק בה ולהתחכם ביותר, שזה אי אפשר לרובא דרובא דאינשי שאחר דור המדבר, משום שהוצרכו לעמול הרבה לפרנסתם, אלא ע"י שנים כזבולון וישכר שאחד מהם יעסוק בכל ענייני הפרנסה כזבולון ואחד מהם יעסוק רק בתורה כל ימיו כישכר. שא"כ נמצא שמוסדות הכוללים בזמננו שלומדים שם אברכים בני תורה להתגדל ולהתחכם יכולים לעשות כן. וכן ישיבות גדולות לבחורים הגדולים, ברשותם, יכולין לעשות כן. אבל תלמידים רווקים וסמוכין על שולחן אביהם, שמצד לימוד עצמן אין צריכין לזה, אין להם לעשות זה ואין להמנהלים לבקש מהם זה.

והנה נתבארו בעה"י עניין זה בכלל ובפרטים הרבה.

ידידו מוקירו מאד, משה פיינשטיין.

שו"ת מהר"ם אלשקר סימן קא

עוד שאלת אם יש ממש באותן שמוכרין זכויותיהן זה לזה אם זכה הקונה או הפסיד המוכר ואם פעולה זו יש לה עיקר

תשובה לא מצאתי מקום לדבר זה כי אם בתשובת שאלה לרבינו האי גאון ז"ל וראיתי להעתיק אותה לך ומשמ תבין עקרון של דברים שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכר התענית הזה יהיה לפלוני מתנה וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני וקנו קנין על זה היש מזה כלו הנאה לאותו שניתן לו כלום וכן מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא התורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו' תשובה כך ראינו כי דברים אלו דברי הבל שאין לסמוך עליהן ואיך יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה והלא הכתוב אומר צדקת הצדיק עליו תהיה וכן אמר ורשעת הרשע עליו תהיה כשם שאין אדם נתפס בעון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו היחשוב כי מתן שכר של מצות דבר שישארו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו לזה אלו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה וכן הוא מתן שכר כבוד ויקר שנותנים לו לצדיק על מעשיו הטובים וכתות כמות הם שהן מקבילות פני שכינה ומקלסין לפניהם שבח ואומרים לו לצדיק עלה למדרגתך ועמוד במחיצתך אתה הוא שכבשת יצרך ונשאת משא המצות ולא נטית להנאה מצוייה אלא עזבת את תאותך וסבלת עול יוצרך וסגפת עצמך ביראתך עתה בא וקבל שכרך ותהנה מזיו השכינה כמו שאמרו חכמים מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ולא רביה ולא משא ולא מתן ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והם נהנין מזיו השכינה וכל אחד ואחד מעלתו לפי מעשיו כמו

שכתוב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' ומה תלמוד לומר בין עובד אלהים לאשר לא עבדו אלא כל אחד ואחד לפי עבודתו מתן שכרו וכן אמרו חכמים אמר ליה בר הה"א להלל היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו אשר לא עבדו אמר ליה עובד אלקים ואשר לא עבדו תרויהו צדיקי נינהו אלא אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד אמר ליה ומשום חדא זימנא יתירא קרי בה לא עבדו. אמר ליה צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי בזוזי תריסר פרסי בתרי זוזי. וזה השוטה שמכר תעניתו אכלה כלבא לשירותיה מה שכר יש לו לפני השם ית' וכבר נטל דמים זה לא ליי' ישב בתענית אלא סגף עצמו ונפשו באותן הדמים והוא קרוב לקבל פורענות מלקבל שכר כי עשה שם שמים פלסתר וכקרדום לאכול בה לחם. אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהן צריכין ומלמדין יש לו שכר גדול בכך והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר פעמים אין לו שכר וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך ויש לו הנאה בכך כברכת אותו עני או אותו חכם וכן המסעד מקיימי מצות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמצות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר והשכר שיש לו על פעלתו הוא. ומי שמשיא עצמו לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה לבוז הוא ולעג וכל הון יקר וחמודות אין אדם קונה בו שכר חבירו וכן כתוב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ואמרו חכמים מאי בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כיוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוּוּ מר עבד פרקמטי' ומר עסק בתורה אמר ליה פלוג דאיפלוג יצאת בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז ובוזו לו עכ"ל. וכל דבריו דברי קבלה הן ואין להוסיף ולא לגרוע. ושלום כנפש אביך. משה נ' אל אשקר. נר"ו:

שלטי גיבורים ב"ק דף לב עמוד ב מדפי הרי"ף

מאחר שכתב שארזי כן ככל המנהג חלמא גמריין מינה ולפי' יעלה יסכ מה שכתבתי דאזכי יכול למכור המנהג
שלו ויעלו לאיש הקונה דהא יש להם ערך י' זהובים לאחר מיטו נראה דוקא מעיל סקין כמנהג שעתיד לעשות
אבל לא כמנהג שעתה כבר וכן עובדא (דרכי') [דרכי'] כפי סוס שאח חפץ לקנות המנהג שהיה עתיד לעשות אותו המנהג ופי' ס' כפוי הדם וכחכתי כוס כפי נרכות כפי' עש"ב

שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזיקין סימן שפב סעיף א

וכן מי ששחט חיה ועוף, ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן כמו שיראו הדיינים. ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב, והוא י' זהובים. וכן הורו שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה, וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים י' זהובים. (היה לו בן למול, ובא אחר ומלו, חייב ליתן לו י' זהובים. אבל נתנו לאחר למול ובא אחר ומלו, פטור) (רבינו ירוחם נל"א ח"ד). ובזמן הזה אין מגבין אותו, אבל אם תפס לא מפקינן מיניה.

יא: ד"ה לרבי מאיר) דיט לעובר חזקה חזקה זר, כמו דלא היה קדוש קודם לידה כן לא נתקדש עם הלידה. וצפרט הרמ"א בשיטתו שם קאי דרוב הפוסקים סוברים כשיטת ר"ת וסייעתו דכסף אין קונה

בנכרי א"כ הוי ספק ספיקא מעליא. ונריך לומר דזה פשיטא ליה לרמ"א דצמטלטלין לא אמרינן דלא סמכה דעתו וכשיטת הרא"ש והטור וכמו שסתם שם בחושן משפט, ונריך עיון בכל זה.

סימן יג

בהסכם יששכר זבולון ע"פ דין תורה

בשאלתי מן גביר משכיל אחד אם יש מקום על פי דתוה"ק שאדם ישתף את עצמו עם חבירו להמליח לו פרנסתו כדי שיעסוק בתורה, והוא יחלוק עמו בהשכר. ובקש ממני לחות דעתי לו על פי התורה.

אוצר החכמה

והשבתי האומנם באמת הדבר מוצא ברמ"א יו"ד (סי' רמו סעי' א) דיכול להתנות כן קודם עסקו בתורה שיחלק עמו בשכר, ועי' שם בש"ך (ס"ק ז) שכר תורה ושכר מה שירויח זה יהיה בין שניהם ביחד. אולם אף כי דברי הרמ"א נובעים מדברי רבינו ירוחם (נמיז ז חלק ה), לכאורה אינו כן דעת רבינו האי גאון מוצא בתשובת מר"מ אלשקר (סי' קא), דשאלוהו מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא בתורה וחזקת הקריאה יהיה לו, והשיב שדברים אלו דברי הגל שאין לסמוך עליהן ואין יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה והכתוב אומר נדקת הנדיק עליו תהיה כו', היחשוב כי מתן שכר של מלכות דבר שישארה אדם בחיקו כו', אילו ידעו מהו השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה, וכן הוא מתן שכר כבוד ויקר שנותנים לו לנדיק על מעשיו הטובים שהן מקבלות פני שכינה ומקלסין לפנייהם שבת ואומרים לו לנדיק עלה למדרגות ועמוד במחיתתך, אתה הוא שכבשת ינרך ונשאת משאת המלכות ולא נטית להנאה מלוייה אלא עוצת את תאוותיך וסבלת עול יונרך וסיגפת עצמך ביראתך עתה בוא וקבל שכרך ותהנה מזיו השכינה, כמו שאמרו חז"ל וכל אחד ואחד לפי מעשיו כמו שנאמר ושבתם ורחייתם כו'. והארריך בזה וכתב ודאי מי שעוזר עוסקים בתורה ומלכות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא, עיין שם עוד. ולכאורה דבריו הם להיפוך מדברי רבינו ירוחם ורמ"א.

הרשע ומחייב את הנדיק אל אמונה ואין עול, אמרו לו לאדם הראשון מי גרם לך מיתה אמר להם אני גרמתי לעצמי אמרו לו ולא עשה לך הקב"ה דבר זה אמר להם חס וחלילה לא אבל גרמתי לעצמי, משל למה הדבר דומה לחולה שהיה מוטל צמטה הלך הרופא וראה אותו התחיל מלוח ואלומר לו דבר פלוני לא תאכל אותו שהוא רע לו ומסוכן למות, לימים אכל מה שאמר לו הרופא שלא לאכול אותו שהוא מסוכן למות, אמרו שמה הרופא עשה לך דבר אמר להם לאו אני הוא שעשיתי לעצמי, כך כי מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל שהוא רע לך ומסוכן למות ואני הוא שעשיתי כי ישרים דרכי ה', הוי להגיד כי ישר ד' עכ"ל. וכל עבירה לפי ערכה משחית נפש הישראלי עד כי נריך לתרופות רבות יסורים ועונשים כפי ידיעתו יתברך שמו הרופא נאמן לרפאותו.

ועוד יש בלעדי זאת עונש גמולי גם כן, כי עבר על גזירתו יתברך שמו והשחית נפשו ממש כעובר על גזירת המלך ומשחית על ידי זה כלי יקר של המלך שענשו בצפלים. ובזה מובן מה שמלאנו כמה מאמרי רז"ל צעניי תשובה הנראים כסותרין את עצמן, כי אמרו רבותינו ז"ל (יומא פו.) עבר אדם עבירה 163 ושב לא זז משם עד שמוחלין לו, ותשובה היא רפאות תעלה לכל עבירות שבעולם, ועיקרו של תשובה הוא חרטה ועיצת החטא. ויש כמה מאמרים שנריך לסבול תשובה המשקל של כל חטא וחטא ולסגף את עצמו, ואמרו רז"ל (ויקרא רבה כה ה) כי בתחבולות תעשה מלחמה עבר אדם חבילות עבירות יעשה כנגדן חבילות של מלכות, וע"כ אף דאין מלכות מכבה עבירה 164 בכל זאת נריך תרופות רבות. ולהאמור יש לומר דעל חלק העונש הגמולי אשר נריך האדם לקבל בשביל שעבר על מלכות הקב"ה, בזה עושה ד' חסד ומקבל לשבים מיד בחרטה ועיצת החטא מוחל לו הקב"ה וחותר חתירה מתחת כסא הכבוד לקבל השבים, אבל בכל זאת להשיב ולהצריך הפעמים והחבורות הנעשים בנפשו במה יתרחק זה אל אדוניו. ממש אם החולה העובר על מלכות הרופא ושתה ואכל דברים המקלקלים גופו, אף אם יפייס ויתרחק להרופא מאה פעמים וימחול לו בכל זאת נריך לקבל רפואות וסמים להחזיר גופו לצריאותו, כן עונש הסגולי לא ניתן למחול רק הקב"ה חותר חתירה מתחת כסא הכבוד לקבל השבים ומצריא נפש החוטא, ולזה נריך שיסבול יסורים כפי ערך החטא.

ודא מאמר הנביא צמט ד' (ישעיה נה ז) יעזוב רשע דרכו כו' וישוב אל ד' וירחמהו ואל חלקינו כי ירצה לסלות, הרחמים הוא על סוג העונש הגמולי כי ד' ברב רחמיו מוחל ועל ידי חרטה ועיצת החטא כשיעיד הבוחן לבבות על זה נמחל לגמרי וחלק מעון עצמו נמחק, ואל חלקינו, המדה של הדין אף כי מתהפך לרחמים ונמחק הדין ע"י תשובה

כסף לבר או משיכה לבר. 163. בגמ' שם איתא עבר אדם מצות עשה.

164. עיי' סוטה כא.

מכל מקום חלק מעונש הסגולי הדבק בפועל הרע והשחית נפשו בזה צריך כי ירצה לסלות, ישלח דברו וירפאהו להצדיק נפשו מזוהמת וחלאת העצירה, והקצ"ה הרופא הנאמן מעורר על זה רפואתו ע"י יסורין או שעל ידי קבלת היסורין באהבה תתפא נפשו מזוהמתה. [מוך לדרכנו יש לפרש מה שאמר כי ירצה לסלות על פי מה שביארתי מה שאמר הקצ"ה למשה רבינו עליו השלום (שמות לג יט) ותנתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. כי מידתו של הקצ"ה כי רגע באפו חיים ברצונו (מהלים ל ו), כמו שאמרו חז"ל (מדרש שוחר טוב מומור ב) כשהוא כעס הוא ברצון להשפיע חיותו על עובדי רצונו, ועזה כמות אהבה אף כי קשה כשאלו קנאה, כי באם חז"ל הקצ"ה היה מסיר השגחתו מהחוטא נשאר כפגר מוצק. ועוד זאת אף החוטא כשמתעורר בתשובה הקצ"ה דן אותו באותו זמן, על דרך כי אקח מועד אני מישרים אשפטו (מהלים עה ג), בוחר בהזמן המוכשר לקבל רחמים ע"י התעוררותו בתשובה, ואף שלפני הקצ"ה גלוי וידוע שישוב ויחטא וישב ויתודה פעם אחר פעם, כך מדתו לקבל שנים אס על כל פנים אינו אומר אטא ואשוב. והו ותנתי, אתן חנינה לאשר אחון אף כי יודע אני שלא יפיק החנינה רק לפי שעה ויטרוך עוד שוב לחנינה, וכן ורחמתי את אשר ארחם, שידוע הקצ"ה שיטרוך לרחמים פעם אחר פעם, וההבדל בין גדר חנינה לרחמים ידוע, ועל זה אמר כי ירצה לסלות, ברצונו אחר רצונו, ואכ"מ להאריך בדרוש]. וכמה פסוקים ומאמרי חז"ל מורים על החנינה הזאת שיש פי שנים בסוגי עונשי עובדי עבירה ר"ל, הדבק בפעולה ושאינו דבק בפעולה, ואכ"מ להרחיב הדיבור בדרוש.

וכן מרובה מדה טובה, שכמו כן גמול ושכר על פעולת המצוה וההולך בתום דרכי הקצ"ה פי שנים אל הטוב הצפון שכר סגולי הדבק בפועל הטוב, על דרך אמרת אלוך זרופה ארז"ל (מדרש שוחר טוב מומור יח) לא נתן הקצ"ה המצוה אלא לזרף בהן את הצריות, היינו אף כי עבודה זרה גבוהה הוא ופועל בעליונים, עיקרו שמושך על עצמו שפע אלקי וחיות רוחני חיי עולם בעשיות המצוה לשמן לשם פועלן, והן קישוטין דנפש הישראלי ולבושי יקר דנשמתא כמבואר בזוהר הקדוש. ומשה רבינו אמר שימו לבכם לכל הדברים בו אשר תלום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר רק הוא מכס כי הוא חייכם (דברים לב ו), ופירש הר"י אדרב"י כי כל חכמות חילוניות יכול אדם לחיות בלעדם ולהיות נפרד מידעתן, בלעדי חכמת התורה והמצוה לא יכול אדם להשלים נפשו ולהקרא אדם המעלה אך ורק ע"י זאת התורה והמצוה, וזאת עיקר חיות האיש הישראלי ממש כמו שבלתי באפשרות לחיות בלא לחם ומים כן התורה נמשל ללחם ומים. ושלמה עליו השלום אמר שמור מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך (משלי ז ב), כי עיקר חיות איש ישראל הוא בקיום מצוה ה' ורשעים בחייהם קרויים מתים, וכמו באמצעות העין רואה למרחוק כן ע"י התורה עינים לו לראות בעולם הזה ובעולם הבא. ואמר (שם פסוק ג) קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך, כי לא בשכל העיוני לבד משלים נפשו לחיות חיים נצחים רק שהמצוה בפועל ביצא השלמות, והוא דבר הצריך לכתוב על לוח לב האדם שלא ישכח.

והחכם מכל אדם אמר במעלות התורה והמצוה יקרה היא מפנינים וכל חפץ לא ישוה בה (משלי ג טו), כי התורה נמשלה לזרף הנפש להשלים ללחם ומים, והמה נמצאים ברב בכל מקום וזמן כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (מורה הנבוכים חלק ג פרק יב) שכל הגנרך לחיי אדם בהכרחי יש בו רצו המצוה ואינו כל כך יקר ערך, 165 כן

נמשלה התורה לזה. לכן כאשר רצה הקצ"ה לזכות את ישראל שינאמו ליצר הרע ויכניעו חלק הרע הרצה להם תורה ומצוה, אולם אף כי נמצא ברב דרך הטבע דבר המצוי אינו כל כך בחשיבות, ובשלמות התורה אף כי הוא דבר המצוי יקרה היא מפנינים, ולא תאמר שגם בלעדי זאת חז"ל יוכל לחיות חיי הנחמי רק כל חפץ מה שחיי אדם תלוי בו לא ישוה בה אין לו השתות לחפץ קיום התורה, וע"י צביאור הגר"א משלי שם. וההבדל בין חפץ ורצון הוא כי רצון הוא גדר דבר שאינו הכרחי על דרך רצון יראיו יעשה (מהלים קמה יט) אף מה שאינו הכרחי, וחפץ הוא דבר שנפשו תלוי בו והוא הכרחי להחפץ, כמו שנאמר (בראשית לד יט) ולא אחר הנער לעשות כי חפץ צבת יעקב, והיתה אליו הכרחי. ואמר (מהלים קיב ב) אשרי איש ירא ד' במצותיו חפץ מאד, ודרשו רז"ל (ע"ז יט). ולא בשכר מצותיו, כי אחרי שאמר במצותיו חפץ שנעשה אצלו חפץ והכרחי ובלתי באפשרי לחיות בלא קיום מצוה ה' א"כ לא יעלה על דעתו לבקש שכר, כמו מי שעושה רצון אדונו ואוכל מכל למלאות תענוגיו היעלה על הדעת שיבקש שכר לאמר כי מילא רצון אדונו וישלם לו שכר על, זה נגד השכל. ואמר כיון שידוע ומצין ומרגיל עצמו לדעת שעיקר חיי איש ישראלי בקיום מצוה ד' נעשה אצלו טבע ממש ובלתי באפשרות למנוע מהם, על דרך שאמר שלמה ע"ה חסד ואמת אל יעוזק (משלי ג ג), שירגיל את עצמו לעשות חסד ולבקש אף האמת עד שנעשה טבע ממש ואין מדת החסד והאמת יכול לעוזב אותו, וכשם שהליחות פועלת במדות כך המדות פועלת בליחות ונעשה טבע ממש, וכתב מתהלך בתומו לדיק אשרי בניו אחריו (משלי כ ו), שהבנים של הדיק נקל להם לעשות אף הטוב, לכן אמר במצותיו חפץ מאד כמו דבר הכרחי, לזה אשרי בניו אחריו גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יצורך, כי מעשה אבות ירשו בנים.

וכן אם חפץ ד' בנו, כי אחרי שצוה הקצ"ה עולמו ורצה בקיומה, חפצו בישראל, וכשם שאי אפשר לעולם בלא רוח כך אי אפשר בלא ישראל, ולכן מוכרחים ישראל ללכלי חפץ. וקיום התורה והמצוה יש בו ג"כ רצון וחפץ, רצון הוא גדר שיהיה בתכלית המעלה יחירה לעשות אף לפני משורת הדין כמו שדרשו רבותינו ז"ל (ב"מ ל:) אשר יעשון זו לפני משורת הדין. ואמר דוד המלך ע"ה לעשות רצונך אלוקי, מה שהוא רק בגדר רצון, חפצתי, אללי כ"כ חוק התשוקה כאלו רק חפצי בה, ותורתך, מה שחיות בקיום המצוה, בתוך מעי, שאף החומר נהפך אללי כ"כ ונהנין מקיום התורה והמצוה כי ידעתי שזה עיקר מונוי וחיי רוחי. ואצל הקצ"ה כביכול לא נוכל לכות קיום התורה והמצוה לחפץ, כי אף אם מבקש קיום עולם א"כ ההכרח לזה, בכל זאת אם נדקת מה תתן לו (איוב לה ז), אולם רצונו הוא שישלים אדם נפשו ויאחו בסנסני קיום התורה והמצוה ויכיר כי הוא הבורא הוא היוצר הוא העושה ומשגיח על הכל. ואמר דוד המלך ע"ה כי לא תחפוץ זבח ואתנה, היינו קרבן תודה אף שחביב לפני הקצ"ה ורצונו בזה ולעמיד לבא יבצטלו כל הקרבנות מלבד קרבן תודה, ונאמר (מהלים כ ג) זבח תודה יבדנני, בכל זאת אינו רק בגדר רצון אצל הבורא יתברך שמו, עולה, שצא לכפר רק הרהורי עבירה, לא תרעה, בזה אין אף רצון הבורא.

כלל הדבר עסק התורה והמצוה המה לישראל חיות ומזון הנפש, ואמרו (רות רבה ה ד) יש כנפים לארץ שנאמר מכנף הארץ

165. וכן כתב חובות הלבבות שער הבחינה פרה ה.

זמירות שמענו ויש כנפים לשמש שנאמר ומרפא בכנפיה כו', גדול כחן של עמלי תורה שאין חסין לא צלל הארץ ולא צלל השמש כו' אלא צלל מי שאמר והיה העולם ^{המבין} שנאמר מה יקר חסדך כו' צלל כנפיך יחסיון. והיינו כי ע"י כנפיים יש בכחו לעשות תנועה ולעלות למקום חפצו ומתעלה, וע"י תהלוכי עיניו ארץ יתעלה אדם המעלה ויתבונן על השגחתו של הבורא וכן ע"י תהלוכות השמים וכוכביהם, אולם לא יושלם נפשו לקרב אל הקב"ה ולהנות מזיו הטוהר רק ע"י עמלו בתורה, וגדול כחן שאינם חסין דרכי הטבע הארץ ושמים רק על פי תוקי והנהגות התורה הקדושה, ונמשלו המנות לכנפים שנאמר (תהלים ^{המבין} סה יב) כנפי יונה כו' כמאמר רז"ל מסכת שבת (מט.).

והמקיים חוקי ה' ותורתו מלמד מה שמתעלה על ידי זה שזכר מנחה מנחה והוא שזכר סגולי הדבק בפועל אשר אין קץ ועין לא ראתה אלקים זולתיך, יש כמו כן שזכר מנחה גמולי אשר הקדוש ברוך הוא משלם שכרו כיד המלך מלך מלכי המלכים הקב"ה כאילו עשה לו כביכול עזרות וכמו שאמר הכתוב ויגונו ה' לעשות החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו טוב לנו כל הימים לחיותנו כו', כי עמס המנחה מסבב הטוב לכל הימים עולם הצא שזכר הלפון, ועין לא ראתה ודקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המנחה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר לנו (דברים ו כה), וכאלו עשינו דקה לנגד ה' אשר ישלם הגמול. ודוד המלך אמר במעלות התורה ומתוקים מדבש ונופת רופים (תהלים יט יא), בעמס אין מתיקות כתורה הקדושה שמיון לנפשו ונשמחו צוה"ו ועוה"צ ושזכר מנחה מנחה בעמס, ואמר גם עבדך נזהר בהם מוסף עוד במעלות התורה שהקב"ה משלם לו שכר כאילו עשה עזרות לה' ונקרא עזד ה' מי שזוהר בהם, בשמרת עקב רב, כנגד זה יקבל שכר גמולו שהשלים והמריק נפשו. וזה ממש כמו נדיב גדול המבקש מאיש רעב ולמא שיאכל וישתה וישביע נפשו או רופא מחולה שישתה הרפואות ויבריח גופו, ומשלם לו על אשר שמע לקולו ועשה עזרותו, והו לך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סג יג), התשלומין מלמד הדבק בפועל מעשה המנחה.

ומובן לדרכנו מאמרם ז"ל מס' שבת (פס.), דרש ר' שמלאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע צאו ס' ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, והקשו המפרשים הא עם כל זה עיקר הוא עשייה ואם כן למה צ' כתרים. ויוצן על פי (מ"ח שה"ש) כל אשר דבר ה' נעשה כבר נעשה כבר קיימו אבותינו את התורה, והכונה כי עמידתם נגד ההר הלביש לכל אחד מישראל רוח נבואה, ואמרו ז"ל (מכילתא בשלח ג) ראתה שפחה צימ מה שלא ראה יחזקאל, וקריבתם אל הר סיני הזדכך את הדור דעה הלוה ציותר ופסקה הזוהמא לגמרי, ונפתחו עיני שכלם להבין ולהשכיל כי לא יש מניחות לחיות חיי עולם רק ע"י קיום התורה והמנחות, ועל דרך שפירש צספר נפש החיים וכל העם רואים את הקולות מלשון רואה אני את דברי אדמון, שראו שכלתי

באפשרות לצבא לחיי עולם בהשאת הנפש רק ע"י הקולות של התורה. [ועל דרך זה מובן מאמרם ז"ל (שבת פס.) ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם תקבלו התורה מוטב ואם לא כו', שעל ידי קדושת ההר ששכן עליו הכבוד הזדככו והצינו שאם לא יקבלו את התורה לא יש השאת הנפש. וזה באמת מודעה רבא לאורייתא, דאז הצינו כולם וראו צעני השכל ההכרח והחיוב לקיים התורה והמנחות ופסקה הזוהמא, ואחר כך כשאמר להם הקב"ה ע"י משה אמור להם שובו לכם לאהלכם שזכרין לקיים התורה בהתלצות החומר, וגם אחר כך שנתגשמו ציותר, א"כ יש מודעה רבה דהו כאלוסים כיון דנשתנו והדר קבלו צימי אחשורוש]. ומאיכין זכו ישראל לזה הוא כי מעשה אבות ירשו צנים וטבע המוליד צולד, ואמרו כבר נעשה כבר קיימו אבותינו, כי אצרהם אף שלא נטוה הצין כי אין מוזן וחיי הנפש רק קיום התורה והמנחות, כן אנחנו יודעים רק רלוננו גם כן להיות מלווין ועושים ואמרו ונשמע. וא"כ שוב יש צלעדי שכר הסגולי שכר גמולי, לכך קשרו להם מן השמים שני כתרים א' כנגד נעשה שכר הסגולי הדבק בהפעולה ואחד כנגד נשמע שכר גמולי כאילו עשה עזרות לה' כה"ר.

וא"כ יש מקום לומר דודאי עמס שכר התורה והמנחה הדבק בהפעולה צלתי באפשרות להשתתף בהן, כי עין לא ראתה ואין מי שיראה רק הפועל והעושה, ואם אחד ישתה לרוות מלאונו ויאכל להשביע נפשו, הכי יוכל חצירו המשתדל צוה להביא לחמו ומימיו לפניו לשותת לשבר צוה רעבונו ולרוות מלאונו אם גופו ריק ולא צא אל גופו מהלחם אשר הוא אוכל. כמו כן המחזיק צידי ת"ח אף כי שכרו הרבה מאד זה הדבק בפועלתו, אולם העושה באשר עושה אין בכחו להשביע נפש המחזיקו, רק שכרו רב כמאמר רבותינו ז"ל (ירושלמי סוטה פק 1 הלכה ד) עמיד הקב"ה לעשות לל לבעלי מנות צלן של בעלי תורה שנאמר כי צלל החכמה צלל הכסף, וזכותן יגן גם עליו, ואמר עץ חיים למחזיקים צה (משלי ג יח) היינו שמשך עליו ממש חיים הנלחטים, ועיין תוס' סוטה (לו: ד"ה רצ). אולם ת"ח עממן עין לא ראתה כו' אינו יכול למכור ולהשתתף בהדבק בהפועל, ומסוג זה דן דינו תשובת רב האי גאון כמוצן.

אולם סוג שכר הגמולי שאינו דבק בהפעולה צוה איירי רצינו ירוחם והרמ"א ז"ל, צוה שפיר יכול להשתתף ויש לו עקב רב בעושה רלוננו של הקב"ה להחזיק צידי תלמיד חכם, אשר מציאו תורתו לחיי העולם הצא ולהשלים נפשו ורלון הבורא יתבדך שמו צוה, ומלמד השכר הדבק בפועלת המחזיק שכר סגולי אשר יש לו צקיום הצריית אשר יקים את דצרי התורה, יכול להשתתף גם בחלק שכר הגמולי אשר ע"י שמחזיק צו צא יצא צרנה לקבל גם שכר הגמולי, וצוה יקבל חלקו גם כן ועץ חיים היא למחזיקים צה ושזכר מנחה מנחה עד אין קץ. יוסוף לו ה' צרכה וחיים עד צלי דיים.

כנפשו הטוב ונפש שוחר טובו,

מאיר אויערבאך.

נשלם חלק ראשון. בעזר נוצרנו כאישון.

יתברך אלהים המלמד דרכיו, ויורה נתיב המצפים ישועתו, אשר עזרני עד ביה לגמור חלק הראשון, לו אשא עיני לזכותי להתחיל ולגמור חלק שני, ואפיק רצון מאת אלהי ישועתי רזי תוח"ק ללמדני, וביראתי יחכמני ויחזקני ויאמצני, ללמוד וללמד לשמור ולעשות בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ולא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם אבי"ר.

תושב"ע

סימן עג

יששכר וזבולון

"זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות" (מ"ט י"ג)

פירש"י: שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממליא מזון לשכני יששכר והם עוסקים בתורה, והוא שאמר משה 'שמח זבולון צאחק ויששכר צאהליך', זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה צאהלים".

א

הנה בדברי רש"י אלה לא מבואר אם היה ^{אוצר החכמה} ביניהם שותפות או הסכם, אלא זאת בלבד שזבולון פרנס את יששכר אבל בדבריו בפרשת וזאת הברכה (דברים ל"ג כ"ח) מבואר דעשו שותפות ביניהם וכך מבואר במדרש תנחומא בפרשתנו "קדם זבולון ליששכר, ולמה, שזבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה, עשו שותפות ביניהם שתהא פרקמטיא של זבולון ליששכר".

וגם מדברי הרמ"א (יו"ד ריש סי' רמ"ו) מבואר דמדובר בהסכמה ותנאי שבין היששכר לזבולון דכתב "ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו".

אמנם בדברי הרמ"א שם מבואר דלא מהני תנאי זה אלא על להבא דהיינו לתת לזבולון שכר על התורה שעתידי

יששכר ללמוד אבל לא על לשעבר דהיינו בתורה שיששכר כבר למד, וברור שהרמ"א פירש בדרך זה את דברי הגמ' בסוטה (כ"א ע"א) שם אמרו חז"ל "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, בוז יבוזו לו, לא כשמעון אחי עזריה ולא כר"י דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא", דשבנא נתן כסף להלל לחלוק עם הלל במה שכבר למד ולכן בוז יבוזו לו, אבל עזריה פרנס את שמעון כדי שיוכל ללמוד כמבואר ברש"י זבחים (נ' ע"א), והנשיא פרנס את ר' יוחנן כדי שילמד תורה ולכן יש טעם במעשיהם, ועיין שו"ת טוב טעם ודעת להגרש"ק (מ"א סי' ר"י) שדן במי שקנה מחבירו שכר התורה והמצוה ושוב חזר בו המוכר והלוקח אינו חפץ לבטל המקח ולקבל את כספו בחזרה, וכתב הגרש"ק דבוז יבוזו לו והאריך לבאר דאין תוקף להסכם זה כיון שהוא מתייחס לשעבר, וכתב בשם בנו בדרך רמז דמשום כך הקדים שכר זבולון ליששכר ללמדך שהזבולון צריך להקדים את יששכר ולא להיפך, ודפח"ח.

אמנם צריך ביאור ביסוד גדר מחודש זה האם ענין סגולי בעלמא הוא או שמא גדר קנין יש בו מעין גדרי מקח וממכר וכדו', ונראה דבאמת מצינו בזה שתי דרכי יסוד בדברי רבותנו הראשונים והאחרונים ואבאר את שני הדרכים ממקורותיהם.

הנה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' ק"ו) נשאל על הסכמים שנעשים בין בני"א לחלק את שכר התורה והמצוות והעתיק תשובת ר' האי גאון בזה דאין תוקף כלל ל"הסכם" לחלוקת שכר התורה והמצוה והביא את דברי חז"ל דבנו יבזונו לו, ושוב כתב "אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהן צריכין ומלמדן יש לו שכר גדול בכך וכו' וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך וכו' וכן המסעוד מקיימי מצוות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך וביותר מי שעוזר לעוסקין בתורה ובמצוות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר והשכר לו על פעולתו הוא, ומי שמשא עצמו לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה לבזו הוא ולעג" וכו', והנה לא ביאר לנו הגאון את עיקר שיטתו וביאורו בדברי חז"ל שחילקו בין שמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה להלל ושבנא דבאלו דרשו לשבח ובלו לגנאי, וברור שאין כונתו לחלק בין להבא ולשעבר, דבתחילת השאלה מדובר בין על לשעבר ובין על להבא כמבואר שם ובשניהם כתב דלבוז יהי', וא"כ מה ענין שותפות יששכר וזבולון לשיטתו.

ונראה ברור דיסוד שיטתו לחלק בין זכות המצוה של תומך בתורה ובמצוה ובין ענין הקנין והמתנה וזה שכתב דמי שעוזר עוסקין בתורה ובמצוות שיש לו שכר "והשכר שיש לו על פעולתו הוא" לבין מי שמדמה "לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה, לבזו הוא", וצ"ל לשיטתו דלא היה בזה שותפות והסכם כדרך הקנינים והתנאים שבין אדם לחבירו כלל, ואף אם היה לפניו הגירסא שמצינו בתנחומא שזבולון ויששכר עשו שותפות צ"ל שפירש את דברי חז"ל למציאות של שותפות ולא לתוקף ההסכם בשותפות, וכל שכרו של זבולון אינו אלא במה שעזר ליששכר לעסוק בתורה וקיבל שכר על פעולתו.

ושיטתו מבוארת דאין כאן גדר תנאי ושותפות כלל אלא סגולה שביסוד מצות הצדקה שהמסייע לחבירו שיוכל להפנות לבזו לתורה והמצוה גדול שכרו וכעין שאמרו חז"ל במשנה מכות (ס"ט ע"ג) דהנטפל לעושי מצוה מקבל שכר כעושה מצוה, אבל אין בזה שמך של קנין והסכם שבין אדם לחבירו.

אמנם בתשובת אבקת רוכל למרן הבית יוסף (סי' נ"ג) מבואר דכל ענין יששכר וזבולון אינו אלא בהתניה עם היששכר שמפרנסו כדי ליטול שכר בתורתו ואינו נותן לו א"כ יעסוק בתורה ולכן עדיף מהמפרנס חבירו סתם וחבירו עוסק בתורה ע"י הפרנסה שממציא לו, וכתב שם דמותר

לת"ח ליטול פרנסה מחבירו בתנאי זה אף אם אין נכון לעשות כן ללא תנאי זה, ומבואר מכל דבריו דיש תוקף להסכם זה והם חולקים בשכר תורתו של היששכר וכשזה עוסק בפרקמטיא וזה עוסק בתורה הרי זה כאילו היששכר עוסק בתורה רק חצי היום והזבולון למד חצי היום, ומבואר להדיא ששכרו של הזבולון בתורתו של היששכר הוא ולא על "פעולתו הוא" כמ"ש מהר"ם אלשקר.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ס"ד סי' ל"ו) האריך ^{אוצר החכמה} מאד בסוגיא זו של יששכר וזבולון ופילס נתיבות בהלכה זו וקבע נחרצות דענין זה אינו קשור כלל למצות הצדקה אלא הלכה מסוימת היא במצות ^{לברית} ת"ת והוי ענין שותפות ממש ודינו ככל דיני השותפות שבממון, ומכח דרכו זה חידש דאין מצות קדימה בהסכם זה ומותר לו לאדם לעשות הסכם זה עם כל יששכר שירצה ואין לבא עליו בטענה מצד דיני קדימה המבוארים בהלכות צדקה, וכמו שזכותו לעשות הסכם ממוני עם כל שותף שירצה, ועוד חידש שם דאין תוקף להסכם זה אלא כאשר הם חולקים חלק שווה בשוה גם בשכר התורה דיששכר וגם בריוח הממון של הזבולון ואין הזבולון יכול לתת ליששכר סכום קצוב כדי לחלוק בשכר

תורתו עי"ש. (אך בדברי הבית יוסף בתשובה הנ"ל מבואר להדיא דאין צריך דוקא חלוקה שווה וגם תמורת סכום קצוב זוכה זבולון בחלק תורתו של יששכר כמבואר שם, והגרמ"פ לא הביא בתשובתו לא את דברי מהר"ם אלשקר ¹²³⁴⁵⁶⁷ ולא את דברי האבקת רוכל שני גדולי עולם הקדמונים שעסקו בסוגיא זו בהרחבה ותימה הוא).

ונראה להוכיח מדברי המאירי כשי' מהר"ם אלשקר דבסוטה (כ"א) כתב "וכלל הדברים, תורה ויראת חטא ערבים זה בזה וכו', וכל שלא למד תורה ומשתדל להיות אחרים לומדים על ידו חולק בשכר ולא עוד אלא שהתורה נקראת על שמו כמו שאמרו בשמעון אחי עזריה שמתוך שהיה אחיו מתפרנס ממנו בשעה שהיה לומד הוזכר אחיו בהלכותיו ונעשה הוא טפל לו, וכו', וכל שהוטל עליו לסומכו ולעזרו ולא עשה, אפילו היה חולק לו מנכסיו אחר כן אינו חולק בשכר, דרך הערה אמרו וכו' אם יתן איש כל הון ביתו בוז יבוזו לו", ובכל דבריו לא הזכיר כלל שיש בזה ענין של הסכם ותנאי בשותפות ומבואר להדיא דאין זה ענין תנאי כלל אלא סגולה מיוחדת של המפרנס ת"ח כדי שיוכל לעסוק בתורה.

ב

ליששכר אבל אין השותפות מתייחסת באופן ישיר לשכר התורה ולעוה"ב אלא לעצם התלמוד וכיון דיששכר לומד תורה ע"י עזרתו של זבולון הו"ל כאילו זבולון לומד עמו והוא שותף לו בעצם התלמוד, ומטעם זה אין תוקף לתנאי זה על לשעבר כיון דכפועל לא היה זבולון שותף בלימוד זה אבל על להבא הו"ל כשותפים כיון שע"י התומך יכול הלמדן לעסוק בתורה.

ויסוד הדבר נראה דחפץ הקב"ה לזכות את ישראל, שלכל אחד מהם יהיה חלק בתורה כי היא חייכם ואורך ימיכם, וכיון שאין ביד כל אחד להגות בתורה בכל כחו ומאודו כדבעי למיהוי, ומאידך יש מי שרוצה לדבוק בתורה בכל מאודו ואין לו כדי צרכו, ומשו"כ נתן הקב"ה אפשרות לזבולון לקנות חלקו בתורה ע"י ממונו וליששכר יהי' אפשרות לדבוק בתורה בכל כחו, ונראה דזה הלכה מיוחדת שנתחדשה רק בת"ת ולא במצוה בעלמא, ואף שאמרו חז"ל דהנטפל לעושי מצוה מקבל שכר כעושה מצוה, אין זה כגדר יששכר וזבולון ממש שחולקין בשכר והוי כאילו זבולון עוסק בתורה ממש והיא נקראת על שמו כמבואר במאירי.

אמנם יסוד הדבר הוא דהוי כשותפין בעצם התלמוד ולא בשכר כמבואר, ונחלקו הפוסקים עם זה דוקא ע"י שהתנו ביניהם הסכמה זו או אף ללא תנאי כלל וכמבואר

ומ"מ מבואר דיש שני דרכי הבנה בכל עיקר גדר זה אם הוי גדר סגולי של מצות צדקה ונטפל לעושי מצוה ומקבל שכר על פעולתו או גדר הסכם ושותפות בעסק התורה, ועדיין צריך ביאור בזה דאם שותפות הוא וכאילו קונה שכר תורתו של חבירו למה מהני רק על להבא ולא על לשעבר, ואם סגולה יש כאן ומקבל שכר על פעולתו למה צריך כלל להתנות עם חבירו וכמבואר בדברי הרמ"א והלא כיון שחבירו לומד תורה מכח תמיכתו למה לא יקבל שכר על פעולתו אף ללא הסכמת חבירו כלל, וא"כ עדיין צריך תוספת ביאור בכל אחד מדרכי ההבנה הנ"ל.

ומתחילה הו"א דיסוד גדר זה מדין שכירת פועלים ופסיקה היא, וכיון שכך פסקו ביניהם הו"ל התלמיד חכם כפועל וכיון שלמד ועשה מלאכתו נתחייב הזבולון לחלוק לו חלקו וכיון שהוא משלם ליששכר ממילא יש לו חלק בתורתו דמלאכת הפועל לבעל הבית, אך באמת גם זה אינו נראה, דלשון חז"ל והראשונים בכל המקורות הנ"ל דחולקין בשכר התורה וכך נקט גם הרמ"א בלשונו, ולשון חלוקה מורה על גדר של שותפות ולא על גדר פסיקה, וזה פשוט.

והנראה עיקר בגדר זה דיששכר וזבולון, דבאמת נעשה זבולון שותף

בדברי המאירי ומהר"ם אלשקר, אך לכו"ע ^{אוצר החכמה} האדם כלל ליתן או למכור ואם יתן בו כל אין כאן מכירה של שכר עוה"ב שאין ביד הון ביתו בוז יבוזו לו.

ג

ומה לן ממה מתפרנס אדם אם זה מן השמים או מפרקמטיא של זבולון למה יגרע חלקו ושכרו, כיון שאין מכירה ומתנה נתפסים כלל בשכר התורה ובחיי עוה"ב, ומסתבר דזבולון נוטל חלקו והוי כמשתתף בלימוד ע"י ממנו ואין יששכר מפסיד מזה.

אמנם האוה"ח סתר דבריו בזה בספרו חפץ ה' (נרכות דף ט"ו) שם כתב לפרש מה שאמרו גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים" דגדול מי שעוסק בתורה ואינו נצרך לעזרת אחרים דאז נוצר תאנה יאכל פריה בעצמו ואינו חולק עם אחרים, אבל אם נזקק לעזרת אחרים חולק עמהם בשכרו עי"ש, הרי דנקט דיששכר חולק את שכרו עם זבולון.

ובאמרי בינה (סוף ט"א שו"ס סי' י"ג) כתב שיש שני מיני שכר ועונש גמולי וטבעי והשכר הטבעי לא שייך להעבירו לזולתו ובזה איירי רב האי גאון ואילו הרמ"א מיירי בשכר הגמולי ובמק"א הארכתי במה שיש לדון בדבריו.

אך האמת אגיד ולא אכחד, דלענ"ד אין לדון כלל בשאלה זו והכל לפי רוב המעשה אמרו חז"ל, ורק אל דעות גומל טוב לשומרי מצותיו בענין הראוי וההגון שהוא למעלה

והנה נחלקו האח' אם חלקו של היששכר מתמעט ע"י תנאי זה או שמא זבולון זוכה ללא שיגרע חלקו של יששכר, האור החיים (פ' מט"א) כתב דאין חלקו של יששכר מתמעט כלל וכ"כ הגאון ההפלאה (נפמיחא למס' כמותות אות מ"ג) [ובדרך דרש כתב לפרש מה שאחז"ל "שלי שלך שלך שלי עם הארץ" דאם הזבולון חושב דכשם שהוא נותן לת"ח את שלו ונכסיו וממעט נכסיו כך "שליך שלי" וחלקו של ת"ח מתמעט כנגדו הרי זה ע"ה], והמשיל משל לנר שמדליקין ממנו נר נוסף דאין אורו של הראשון מתמעט, ובמשך חכמה בפרשתנו נקט דחלקו של היששכר מתמעט ופי' הכתוב (מ"ט, ט"ו) "ויהי למס עובד" דיששכר משלם מס לזבולון מתורתו עי"ש.

ובאגרות משה כתב בתוקף דכיון דשותפין הם ודאי חלקו של יששכר מתמעט כדין כל שותפות ודחה המשל של הנר, (אך לא הביא בזה את דברי הגדולים הנ"ל) ולשיטתו אזיל דנקט דהלכה זו יסודה בדיני שותפות בשכר התורה, אך לדרכנו נראה דיש סברא גדולה שאין חלקו של היששכר מתמעט כלל דכי משום שזבולון פרנסו יגרע שכר תורתו ומצותיו,

ולאו כל אנפין שוין דלפעמים היששכר מתעצל בתלמודו ולומד שלא לשמה והזבולון מפריש מכספו במסי"נ וגדול שכרו משכר היששכר ויש להיפך כללו של דבר הכל לפי רוב המעשה כמבואר.

מהשגתנו ויש שעושה מצוה ומקבל מעט שכר ויש מי שלא עשאה כלל ומקבל רב שכר כגון בנאנס ולא עשאה, ויש שעשאה ואינו מקבל שכר כלל כגון בתוהה על הראשונות, ואין בזה כלל אלא מה שבפרט,

ד

הסכם לחלוקה במצוות

סיפורי מעשיות, אך בספר מעבר יבוק ובשם הגדולים להחיד"א אות א' ערך קצ"ט (הלא"ן) הובא ששני חכמי קדם ר' יחיאל ור' שלמה שעשו שותפות לחלק ביניהם כל שכר מצותיהם ומת ר' שלמה ור' יחיאל כשעבר על פניו הזכיר לו את התחייבותו וכל הקהל ראו איך שר' שלמה גיחך ויהי לפלא, ובתשובת מהרש"ם (מ"ג סי' קנ"א) כתב ששמע מהגר"ש קלוגר שר' שלמה צחק עליו כי לאחר מותו ראה שאין ממש בהסכם זה עי"ש. אך באמת אין זה ענין כלל לכל סוגיתנו דשם לא היה יששכר וזבולון, אלא שני יששכר דשניהם חכמים ונבונים היו ולא א' פרנס חבירו אלא עשו שותפות לחלק ביניהם שכר מצותיהם, וזה בודאי אין לו יסוד ואינו דומה כלל לכל סוגית יששכר וזבולון.

אמנם באמת מצינו במקורות שונים שהיו בין הצדיקים בימי קדם שהתאחדו והתקשרו באגודה אחת וחילקו ביניהם תורתם ומצותיהם וכך

והנה יש לעיין בכל גדר שותפות זו אם היא נוהגת רק בתורה או שמא אף בשאר מצוות, וכבר כתבתי דלכאורה נראה דאין זה אלא הלכה מחודשת במצות ת"ת, אך ראיתי בשו"ת מהר"ם אלשקר ובטוטו"ד הנ"ל שהכלילו בדבריהם תורה ומצוות ואין נראה שחילקו ביניהם כל אחד בסגנונו, וגם מלשון השלטי גבורים בב"ק (ל"ז ע"ג מדפי הרי"ף) משמע שדין אחד לתורה ולמצוה עי"ש, אך בשו"ת משיב דבר (מ"ג סי' י"ד) כתב כדברינו דאין גדר יששכר וזבולון אלא בתורה ולא בשאר מצוות, אלא שבכל המצוות יש ענין כללי של הנטפל לעושי מצוה כמבואר.

ובכמה ספרים מובא מעשה שהיה אצל רבינו המהרש"א בשנים ששיתפו ביניהם כל המצוות ומעשים טובים שיעשו ולאחר שמת אחד חזר בו והמהרש"א מסיק שאינו יכול לחזור בו, אך במחנה חיים (מ"מ ס"ז סי' כ') כתב דאין לסמוך על

העיד החיד"א שחכמי ירושלים התקשרו ביניהם ושמו לראשם את המהרי"ט אלגאזי וכך מובא בספרים שונים על

צדיקים מסוימים, וכנראה שגם לזה יש ענין בפנימיות התורה אך לכאורה אין לזה גדר עפ"י הלכה.

ה

מכירת עבירות

והנה איקלע לידן מקרה שבו היה צורך לגייס סכום עצום לצורך פקו"נ, ובאו שליחים של איש עלום שם שהציע ליתן סכום גדול מאוד בתמורה לכך שמאן שהוא יקנה את העבירות שלו ועונשם והתחבטו הגדולים בהתיחסותם להצעה משונה זו.

ומ"מ הגדולים הנ"ל כתבו לגנות באופן מוחלט גם את המוכר וגם את הלוקח על מעשיהם המגונה עי"ש בדבריהם.

והנה ראיתי בספרים הנ"ל שדנו להוכיח מכמה מקורות דיכול אדם לקבל על עצמו עונש זולתו, א' מרבקה שאמרה ליעקב "עלי קללתך בני" (נלאשית כ"ז י"ג) הרי שקיבלה על עצמה עונש הראוי ליעקב, אמנם באונקלוס שם פירש בד"א, דרבקה גילתה ליעקב בנבואה שלא יבוא עליו כל קללה, ואף לפי פשוטו של מקרא נראה דכונת רבקה דאין הקללה ראויה לחול על יעקב כי אם עליה כיון שהיא ציותה עליו מעשה זה, ומלבד כל זה נלענ"ד דאין לדמות קללה לעונש על חטא. ב' דברי משרע"ה להקב"ה "מחני נא מספרך אשר כתבת", ובאמת לא קיבל הקב"ה בקשתו אלא אמר "מי אשר חטא לי אמחנו מספרי", אך באמת אין לדמות כלל וכלל את בקשתו ותפלתו של משרע"ה לפני הקב"ה לרחם על עמו ישראל לגדרי שכר ועונש הכלליים, ומטעם זה אין להוכיח גם

אמנם כבר היה לעולמים ומעשה כעין זו כבר נדון בכמה מספרי האחרונים עיין שו"ת מהרש"ם (ס"ג סי' קנ"ב), שו"ת מחנה חיים (סו"מ ס"ז סי' כ'), שו"ת אבן יקרה (ס"ג סי' כ"ט), וכל גדולים כתבו לדחות קנין זה מכל וכל, ובאמת פשוט כשמש בצהרים דכל ענין זה דברים בטלים והבלי הבלים דמלבד מה דפשיטא דאף בתורה ובמצוות אי אפשר למכור לשעבר אלא מכאן ולהבא כנ"ל, ביותר פשוט דא"א כלל לעשות שותפות בעבירות, דאם חידשה תורה גדר זה במצוות מחסדי הקב"ה עלינו, מהי"ת לחדש זאת בחטא ומה סברא יש לנקות את החוטא מחטאו ע"י תשלום כופר, והלא לא תקחו כופר לנפש רוצח, וגם אין שום סברא בעולם להעמיס על הלוקח פשעי זולתו.

תפב

מנחת

סימן עג

אשר

כן ממה דמבואר בשבת (פ"ט) דיצחק אבינו
יאמר לעתיד לבא להקב"ה על פשעי
ישראל פלגא עלי ופלגא עליך, דאבות
העולם רועי ישראל התנפלו בתפלתם לפני
הקב"ה כבן המתחטא לפני אביו לעורר

שער החכמה

רחמי שמים ומרוב דבקותם וקרבתם אל
הקב"ה קיבל בקשתם ועשה רצונם לפנים
משורת הדין והסברא, ואין לדון מזה כלל
על גדרים כלליים של שכר ועונש וזה
ברור ופשוט לענ"ד.

אוצר החכמה

